

İZLEME RAPORU

AKSOY GRUBU

(ve

Batı ve diğerleri,

Erdoğan ve diğerleri

ve Kasa gruplarında yer alan)

Zorla kaybetme davalarıyla ilgili
kararların icrası

15 Ocak 2016

Türkiye’de güvenlik güçlerinin gerçekleştirdiği zorla kaybetmelere dair Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye aleyhine vermiş olduğu kararlarının icrasına dair Hakikat Adalet Hafıza Merkezi (*Hafıza Merkezi*) ve Anayasal Haklar ve İnsan Hakları İçin Avrupa Merkezi (European Center for Constitutional and Human Rights - ECCHR) tarafından hazırlanan ortak tespit ve öneriler

(Kararların icrasını ve dostane çözümlerin uygulanmasını denetleyen Bakanlar Komitesi Tüzüğü’nün 9(2) numaralı Kuralı uyarınca sunulmuştur)

Hakikat Adalet Hafıza Merkezi (*Hafıza Merkezi*)
Tütün Deposu Lüleci Hendek Cd 12 Tophane
34425 İSTANBUL
TÜRKİYE
Tel.: +90 (0)212 2433227
E-Mail: info@hafiza-merkezi.org

Anayasa ve İnsan Hakları Avrupa Merkezi e.V. (ECCHR)
Zossener Str. 55-58, Aufgang D
10961 BERLIN
ALMANYA
Tel.: +49 (0)30 - 40 04 85 90
E-Mail: info@ecchr.e

İçindekiler

Giriş.....	3
A. Arka Plan ve Yöntem	3
B. Uluslararası Hukukta Zorla Kaybetme Suçu	7
C. Türkiye Aleyhine Açılan Zorla Kaybetme Davalarında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Bulguları.....	10
1) Etkisiz Soruşturma	11
2) Hesap Verebilirlik ve Tazminat	14
3) Sonuç.....	16
D. Türkiye'de Zorla Kaybetme Davalarının Durumu	17
1) Türkiye'deki Yasal ve Düzenleyici çerçeve.....	17
1.1. Olağanüstü hal.....	17
1.2. Yürürlükte olan ilgili mevzuat.....	19
1.3. Sonuç.....	20
2) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Zorla Kaybetme Kararlarında Bakanlar Komitesi'nin Denetimi	21
2.1. Genel Hükümler	21
a) Aksoy Grubu – Standart Denetleme.....	22
b) Batı ve diğerleri Grubu – Geliştirilmiş Denetleme	25
c) Erdoğan ve diğerleri Grubu ve Kasa Grubu – Geliştirilmiş Denetleme	25
2.2. Zorla Kaybetmelerle İlgili Kararların İcrasına İlişkin Türkiye Hükümeti Tarafından Sunulan Eylem Planları ve Bazı Seçili Davalardaki Eksiklikler	26
a) Türkiye Yetkililerinin Nihayet Aracı ve diğerleri/Türkiye Kararının İcrasıyla İlgili Sunduğu 6 Aralık 2013 tarihli Eylem Planı ve 8 Nisan 2015 tarihli Bildirim	26
b) Türkiye Yetkililerinin Bozkır ve diğerleri/Türkiye kararının icrasına dair sunduğu 10.01.2014 tarihli Eylem Planı.....	28
c) Türkiye Yetkililerinin Meryem Çelik/Türkiye kararının icrasına dair sunduğu 10.01.2014 tarihli Eylem Planı.....	29
2.3. Sonuç.....	30
3) AIHM'nin Zorla Kaybetmelere Dair Türkiye Aleyhine Vermiş Olduğu Kararlarının İcrasında Karşılaşılan Sistemik Sorunlar	32
3.1. Soruşturma Süreci	32
3.2. Kovuşturma Süreci	34
3.3. Hukuki Tazmin Yolları.....	39
3.4. Sonuç.....	39
Soruşturmaların Etkisizliğiyle İlgili Öneriler	40
Etkili Bir İç Hukuk Yolu Bulunmayışıyla İlgili Öneriler	41
Zorla Kaybetme Suçuyla İlgili Öneriler	41
Ek 1 – İlgili AIHM kararları listesi	42
Ek 2 – İlgili iç hukuktaki davaların listesi.....	42

Giriş

1. Bu rapor, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (bundan sonra AİHM) Ek 1'de listelenen zorla kaybetmelerle ilgili davalarda Türkiye aleyhine vermiş olduğu kararlarının icrasına ilişkin, Hakikat Adalet Hafıza Merkezi (bundan sonra *Hafıza Merkezi*) ve Anayasa ve İnsan Hakları Avrupa Merkezi (bundan sonra *ECCHR*) tarafından hazırlanan ortak tespit ve önerileri içermektedir.¹
2. *Hafıza Merkezi*, geçmişte yaşanan ağır insan hakları ihlallerine dair hakikati ortaya çıkarmayı ve belgelemeyi, bu ihlallerle ilgili kolektif hafızayı güçlendirmeyi ve ihlallerden etkilenenlerin adalet arayışlarına destek olmayı amaçlayan İstanbul, Türkiye'de bulunan bağımsız bir insan hakları örgütüdür.
3. *ECCHR*, Berlin, Almanya merkezli, kar amacı gütmeyen, bağımsız, tüzel bir kuruluştur. Yenilikçi stratejik davalar aracılığıyla devlet ve devlet dışı aktörleri ağır ihlallerden sorumlu tutmayı ve böylece insan haklarının korunmasını sağlamayı hedefleyen *ECCHR*, dünya genelinde insan haklarını geliştirmek amacıyla hukuki emsaller yaratma olasılığı en fazla olan davalara odaklanmaktadır.
4. Bu raporda incelenen kararlar, ağır ve spesifik bir insan hakları ihlali olan zorla kaybetmelerle ilgili olup, özellikle bu suçun etkin bir şekilde soruşturulmasında Türkiye'nin başarısızlığını ortaya koymaktadır. İhlallerin, genellikle Türkiye'nin güvenlik güçleri tarafından ülkenin güneydoğusunda yürütülen "terörle mücadele" operasyonları çerçevesinde gerçekleştiği görülmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (bundan sonra AİHS) kapsamında zorla kaybetmeler, özellikle 2., 3., 5. ve 13. maddelerden birinin veya bir kaçının, belirli koşullarda da daha fazla maddenin ihlalini oluşturmaktadır.
5. Raporun sunumuyla, Bakanlar Komitesi'ne (bundan sonra BK), 2015 yılının Aralık ayından itibaren geçerli olan genel tedbirlere ilişkin değerlendirmelerine kaynak oluşturması için gerekli bilgileri sağlamak amaçlanmaktadır. Raporla, genel olarak devlet görevlileri tarafından gerçekleştirilen ağır insan hakları ihlallerinin ve özel olarak zorla kaybetmelerin soruşturulması bakımından Türkiye'de benzer eksiklik ve ihlallerin söz konusu olduğu saptanmıştır. *Hafıza Merkezi* ve *ECCHR*, raporda bahsi geçen ve incelenen kararlarla ilgili olarak, Türkiye'nin hükmedilen tazminatın ödenmesi dışında AİHM kararlarına uymak için gerekli herhangi bir adım atmadığını veya sadece yetersiz adımlar attığını tespit etmektedir.
6. BK'nin 9(2) numaralı kuralı uyarınca, *Hafıza Merkezi* ve *ECCHR*, yaklaşan toplantılarında gerekli incelemeyi yaparken dikkate alması amacıyla tespit ve önerilerini raporla BK'ye sunmaktadır.

A. Arka Plan ve Yöntem

7. Kürdistan İşçi Partisi (*Partiya Karkerên Kurdistan - PKK*) ve Türk Ordusu arasında 1984 yılında başlayan ve 1990'ların başında doruğa ulaşan silahlı çatışmalar sırasında, güvenlik güçleri çeşitli ağır insan hakları ihlalleri gerçekleştirmiştir. Bu ihlallere, Milli Güvenlik Kurulu (MGK) tarafından belirlenen güvenlik stratejilerinin sonucu olan mülkiyet tahribatı, zorla yerinden etme, işkence ve kötü muamele, hukuk dışı, keyfi ve kısa yoldan infazların yanı sıra,

¹ Bkz. Ek 1.

sivillerin zorla kaybedilmesi de dâhildir. Türkiye, 1980 Askeri Darbesi öncesinde ve sonrasında güvenlik güçleri tarafından muhaliflere karşı işlenen bazı zorla kaybetme fiillerine tanık olmuş, ancak zorla kaybetmeler 1990'larda silahlı çatışma bağlamında sivil Kürt nüfusa karşı işlenen insan hakları ihlallerinin tipik bir örneği haline gelmiştir.

8. Türkiye son on yılda, Avrupa Birliği'ne (AB) katılım süreci çerçevesinde, temel hak ve özgürlüklere ilişkin bazı yasal ve kurumsal değişiklikler yapmıştır. Buna karşın, AİHM kararlarının icrasını sağlamak amacıyla da kabul edilmiş olan hukuki, idari ve kurumsal düzenlemeler, süregelen yargı pratiği üzerinde gerçek bir etki yaratmak yerine, hüküm süren cezasızlık sorununa sadece bir "yara bandı" olarak hizmet etmiştir. Yetkililerin insan hakları ihlallerinden sorumlu devlet görevlilerinin cezasız kalmalarına sebep olan kemikleşmiş uygulama ve tutumları dikkate alındığında, yasal önlemlerin salt şeklen yürürlüğe konulmasının yetersizliği ve etkisizliği açıkça görülmektedir. "Yakın zamanda yürürlüğe konulan" mevzuat ile fiili uygulaması arasındaki uyumsuzluk nedeniyle hesap verebilirliğe dair ortaya çıkan yasal boşluklar da bunun bir kanıtıdır. Devlet görevlilerini sorumlu tutma konusundaki siyasi irade eksikliği, özellikle Türkiye'nin güvenlik güçleri ve PKK arasındaki politik açıdan hassas çatışmalar bağlamında, cezasızlığın diğer bir önemli nedenidir.
9. Bu nedenle, Türkiye'de AİHM kararlarına uymama sorununun başlıca nedenleri arasında yasal önlemlerin yetersizliğinin yanı sıra, ceza adaleti sistemindeki aktörlerin tutumları ve pratikleri ile hukukun üstünlüğüne riayet eden bir devlet geleneğinin olmamasından kaynaklanan sorunlar da bulunmaktadır. Türkiye, 1987 yılında AİHM'ye bireysel başvuru hakkını tanımış, aynı yıl olağanüstü hal kanunu yürürlüğe girmiş ve kaybedilen kişilerin yakınları, Sözleşme'nin 2. maddesinin ve ayrıca 3., 5. ve 13. maddelerinin ihlal edildiğini iddia ederek, AİHM'ye çok sayıda başvuru yapmıştır. AİHM, zorla kaybetmelerle ilgili kararlarının çoğunda, Türkiye'nin 2. maddeyi hem esastan hem de usulden, 3. madde ile 13. maddeyi ise, esastan ve/veya usulden ihlal ettiğini tespit etmiştir.
10. Kuşkusuz, cezasızlığın köklü nedenleri, hem AİHM kararlarının uygulanmasını hem de uygulama sürecinin BK tarafından denetimini zorlaştırmıştır. Ayrıca, Türkiye'de güvenlik güçleri tarafından işlendiği iddia edilen insan hakları ihlalleriyle ilgili soruşturma ve kovuşturmalara dair kullanılabilir herhangi bir resmi veri elde etme olanağı da bulunmamaktadır. Bu bağlamda, başvuru sahipleri, yasal temsilcileri ve sivil toplum kuruluşları tarafından sunulan tespit ve öneriler, ilgili hukuk ve uygulama süreçleri açısından sağlıklı veriler sunduğu gibi, Türkiye'deki davaların fiili durumu hakkında BK'ye alternatif bir bakış açısı sağlamaları bakımından da büyük önem taşımaktadır. Veri toplama konusundaki yetersizlikler, yargı sisteminin şeffaflıktan yoksun olması ve merkezi arama seçeneklerinin eksikliği, AİHM kararları sonrasındaki hukuki süreçlerin raporlamasını da büyük ölçüde etkilemektedir. Tüm zorluklara ve engellere rağmen, ikili denetleme usulünün yürürlüğe girmesinin ardından, Türkiye'den bazı STK'lar çeşitli konularda BK'ye kapsamlı izleme raporları sunmuştur.²
11. Zorla kaybetme davalarına ilişkin kararların çoğunun icra süreçleri, BK tarafından standart denetleme usulü ile *Aksoy* grubu davaları kapsamında izlenmektedir (175 davadan 42'si). Yakın tarihli birkaç kararın icra süreçleri ise, *Batı ve diğerleri* grubu davaları (68 davadan 2'si),

² İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) tarafından "Türkiye'de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının uygulanmasının izlenmesinde insan hakları savunucularının kapasitesinin artırılması" projesi kapsamında sunulan izleme raporlarına bakınız; bu raporlar şu adreste mevcuttur: <<http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr>> (son ziyaret tarihi Haziran 2018).

Erdoğan ve diğerleri grubu davaları (9 davadan 6'sı) ve *Kasa* grubu davaları (7 davadan 1'i) kapsamında gelişmiş denetleme usulü ile izlenmektedir.³

12. 2007 yılında, Yargı Kararlarının Uygulanmasından Sorumlu Müsteşar, Türkiye makamları tarafından kabul edilen genelgelerin Türkiye'nin güvenlik güçleri tarafından işlenen insan hakları ihlalleriyle ilgili etkili soruşturma yürütülmesini temin etmek için yeterli olduğu gerekçesiyle, BK'ye *Aksoy* grubu davalarıyla ilgili olarak etkili ve yeterli soruşturma konusunu kapatmasını önermiştir.⁴ BK, bu tavsiyeye uyararak, 2008 yılında bu konu başlığını kapatmaya karar vermiştir.⁵
13. 2015 yılı Aralık ayı sonu itibarıyla, yaklaşık 300 zorla kaybedilen kişiyle ilgili yürütülen hukuki süreçleri inceleyen *Hafıza Merkezi*, soruşturma savcılarının, kanunları ihlal ederek, ceza yargılaması usulünde öngörülen mekanizmaların ya çok azını ya hiçbirini uygulamadıklarını ve mağdur haklarını korumadıklarını tespit etmiştir. Zorla kaybetmelere ilişkin soruşturmanın yüzde 69'u halen devam etmekte olup sürüncemede bırakıldığı gibi, genel olarak 1990'lı yıllarda devlet görevlileri tarafından işlenen suçlara dair soruşturmanın büyük bir kısmı ya zamanaşımı hükümlerinden dolayı yasal engelle karşılaşmış ya da böyle bir risk altındadır.⁶ Bu gerçeklere rağmen, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ilgili Eylem Planlarında, BK'nin icra süreçleri başka gruplar kapsamında gelişmiş denetleme usulüyle izlenen zorla kaybetmelerle ilgili kararları, *Aksoy* grubu kapsamında değerlendirmesi gerektiğini defalarca ileri sürmüştür. Böylesi bir talebin gerçekleşmesi, *Aksoy* grubunda etkili ve yeterli soruşturma konusunun kapatılmış ve denetlenmiyor olması sebebiyle, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin etkili ve yeterli soruşturma yürütülmesini sağlama sorumluluğundan kaçabilmesi sonucunu doğuracaktır.⁷
14. Bu rapor, bu engelleri göz önüne alarak ve gerek yurtiçinde gerekse de uluslararası alanda faaliyet gösteren STÖ'lerin deneyimlerinden alınan derslerin kıymetini bilerek, geçmişte Türkiye devleti güvenlik güçleri tarafından "terörle mücadele" adı altında Kürt sivil halkına karşı sistematik olarak işlenen zorla kaybetme suçlarına dair AİHM'nin çığır açan kararlarının ardından gelinen noktadaki hukuki durumu ortaya koymayı amaçlamaktadır. *Hafıza Merkezi*, kurulduğu 2011 yılından beri, diğer faaliyetlerinin yanı sıra, 1980 yılından bu yana meydana gelmiş olan zorla kaybetmelere dair yürütülen hukuki süreçlere ilişkin veri toplamakta ve zorla kaybetmelerin tamamını belgelemeye çalışmaktadır.⁸ *Hafıza Merkezi*, İnsan Hakları Derneği (bundan sonra İHD), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (bundan sonra TİHV), Mezopotamya Yakınlarını Kaybedenlerle Dayanışma Derneği (bundan sonra Meya-Der) ve Yakınlarını Kaybeden Ailelerle Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (bundan sonra Yakay-Der) gibi çeşitli

³ Bkz. Ek 1.

⁴ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Ara Karar, CM/Inf/DH(2006)24 revizyon 2, şu adreste mevcuttur: <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Inf/DH\(2006\)24&Language=lanEnglish&Ver=rev2](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Inf/DH(2006)24&Language=lanEnglish&Ver=rev2)>, (son ziyaret tarihi 30.12.2015).

⁵ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Ara Karar, CM/ResDH(2008) 69, şu adreste mevcuttur: <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/ResDH\(2008\)69&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/ResDH(2008)69&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383)> (son ziyaret tarihi 30.12.2015).

⁶ *Hafıza Merkezi*, Hukuk Çalışmaları Programı temel bulgularına şu adresten bakınız: <<http://hakikatadalethafiza.org/en/how-do-we-work/main-findings-of-the-legal-studies-program/>> (son ziyaret tarihi Haziran 2018).

⁷ Örneğin, Türkiye Hükümeti'nin *Erdoğan ve diğerleri* grubu kapsamında denetlenen *Bozkır ve diğerleri* kararının uygulama sürecine ilişkin sunduğu Eylem Planı'na bakınız; şu adreste mevcuttur: <<https://wcd.coe.int/com.intranet.InstraServlet?commve=com.intranet.CmdBlobGet&IntranetImage=2442439&SecMode=1&DocId=2103332&Usage=2>> (son ziyaret tarihi 30.12.2015).

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://hakikatadalethafiza.org/en/how-do-we-work/> (son ziyaret tarihi Haziran 2018).

insan hakları örgütlerinin arşivlerini birbiriyle karşılaştırdıktan sonra, 1980 ve 2002 (olağanüstü halin kaldırıldığı yıl) yılları arasında devlet görevlileri tarafından ağırlıklı olarak Kürt illerinde kaybedildiği ileri sürülen 1,300'den fazla kişinin ismine ulaşmıştır.⁹ Farklı kaynaklardan teyit edilerek, Aralık 2015 tarihi itibarıyla, 400'den fazla kişinin zorla kaybedildiği doğrulanmıştır. *Hafıza Merkezi* tarafından izlenmekte olan bir dizi kovuşturmayla dair gözlemler de bu kaynaklara dahildir. Zorla kaybetmelerle ilgili yapılan yasal işlemlere ilişkin bilgiler, kaybedilme tarihi ve yeri ile şüpheliler hakkında mevcut ve ayrıntılı bilgilerin yer aldığı hukuki belgeler *Hafıza Merkezi* tarafından oluşturulan çevrimiçi veri tabanı üzerinden kamuya paylaşılmıştır (*Hafıza Merkezi* tarafından yürütülen belgeleme faaliyeti sürmektedir).¹⁰ Belgeleme çalışmalarının esas amaçlarından biri de, bu suçların belli bir zaman aralığında devlet görevlileri tarafından sindirme niyetiyle belli bir grup sivil halka karşı yaygın ve sistematik bir şekilde işlendiğini ortaya koymaktır.

15. Bu rapor, AİHS'nin, Türkiye aleyhine açılan zorla kaybetmelerle ilgili davalarda verdiği kararlarının icra süreçlerinin (Sözleşme'nin 2. maddesinin ve 3. maddesinin ihlaliyle ilgili diğer kararların icrasında da olduğu gibi), ağır insan hakları ihlallerinde cezasızlığı engellemek için uluslararası hukukta ve Avrupa hukukunda kabul edilen genel ilkelere uygun bir şekilde sürdürülmediğini ortaya koymaktadır.¹¹ Bu ilkeler, 2011 yılından beri bizzat BK tarafından tanımlanmakta ve devletin ağır insan hakları ihlallerinde cezasızlığı önleme yükümlülüğünü yerine getirmek için nasıl "etkili soruşturma" yürütüleceğine ilişkin "Ağır İnsan Hakları İhlallerinde Cezasızlığın Ortadan Kaldırılması ile ilgili Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Rehber İlkeleri" başlıklı belgede bir araya getirilmektedir.¹² Rehber İlkeler'de yer alan hükümler, insan hakları ihlallerinde cezasızlığı önlemek için üye devletlerin gerekli tüm genel önlemleri alması gerektiğini açıkça şart koşmaktadır.¹³ *Hafıza Merkezi* Hukuk Çalışmaları Programı tarafından erişilen hukuki verilere göre, Rehber İlkeler'deki kurallar, özellikle de V. maddesinde hüküm altına alınan mutlak kovuşturma görevi, Türkiye tarafından bariz bir şekilde ihlal edilmektedir.

16. Soruşturma süreçlerindeki eksiklikler, AİHM tarafından verilen *Cülaz ve diğerleri*, *Gasyak ve diğerleri* ve *Nezir Tekçi* kararlarında incelenen olaylarla ilgili yerel ceza mahkemelerinde görülen dava süreçlerinde de tanık olunduğu üzere, kovuşturma aşamasında da cezasızlığa neden olmaktadır. Bu ceza davalarının tümü, etkisiz soruşturmanın ve yargı organlarının kovuşturma sürecindeki ihmallerinin zincirleme etkisi neticesinde, beraat kararlarıyla sona ermiştir. Devlet görevlilerinin işledikleri ağır insan hakları ihlalleri için hesap verme zorunluluklarının olmaması, bu suçların - en azından farklı şekillerde - tekrarlanmasını teşvik etmekte ve halkın adalet sistemine olan güvenini zayıflatmaktadır. Ağır insan hakları ihlalleri işleyen devlet görevlilerinin cezasız bırakılmalarına bir son verebilmek, bu ihlaller nedeniyle

⁹ **İnsan Hakları Derneği – İHD** 1986 yılında kurulmuştur ve bu tarihten beri İHD'nin gönüllüleri cezasızlık ve devlet şiddetine karşı kararlı bir mücadele yürütmekte, mağdurları desteklemekte ve devlet görevlilerinin insan hakları ihlallerine karşı mücadele yürütmektedir. İHD'nin desteği ile, **Cumartesi Anneleri** 1995 yılından bu yana, zorla kaybedilen sevdiklerinin fotoğraflarını göstererek, her Cumartesi Galatasaray, İstanbul'da toplanmaktadır. **Türkiye İnsan Hakları Vakfı – TİHV**, 1990 yılında kurulmuştur ve o tarihten bu yana işkenceden kurtulan mağdurların tedavisine destek vermekte ve insan hakları ihlallerini düzenli ve sistematik olarak belgelemektedir.

¹⁰ *Hafıza Merkezi* veri tabanına bakınız; Türkçe olarak şu adreste mevcuttur <<http://www.zorlakaybetmeler.org/>> (son ziyaret tarihi Haziran 2018).

¹¹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, İnsan Hakları İhlallerinde Cezasızlığın Ortadan Kaldırılması ile ilgili 2011 tarihli Rehber İlkeler, Önsöz.

¹² Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Ağır İnsan Hakları İhlallerinde Cezasızlığın Ortadan Kaldırılması ile ilgili Rehber İlkeler, Hüküm VI. (Etkili bir Soruşturma için Kriterler), para. 11 ve devamı.

¹³ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Ağır İnsan Hakları İhlallerinde Cezasızlığın Ortadan Kaldırılması ile ilgili Rehber İlkeler, Hüküm III (Cezasızlığın önlenmesi için genel tedbirler), para. 8-9.

mağdur edilenlerin acılarını hafifletebilmek ve hukukun üstünlüğünü yeniden sağlayabilmek için yargının kovuşturma sürecindeki işleyişi, soruşturma süreci kadar önemlidir.

17. Bu raporda incelenen sınırlı sayıdaki soruşturma ve kovuşturma dosyasının toplanması, zorla kaybetme olaylarının üzerinden geçen zamanın uzunluğunun yanı sıra, yakınları zorla kaybedildiğinde güvenlik güçleri tarafından evleri yakılıp yıkılmış ve zorla yerinden edilmiş kayıp yakınlarının sürüklendiği endişe verici durumdan dolayı da güç olmuştur. Tüm bu zorlukların yanı sıra, erişilebilir ve merkezi bir yargı ağının olmaması, kayıp yakınlarının da yargı sürecinin yürütüldüğü dosyalara erişimini zorlaştırmaktadır. Bu raporun hazırlanması, kayıp yakınlarının güçlü desteği ve insan hakları avukatlarının özverili çalışmalarının yanı sıra, Şırnak ve Diyarbakır Barolarının büyük katkısıyla mümkün kılınmıştır. Devlet görevlilerinin geçmişteki ağır insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulmalarına katkıda bulunmanın BK tarafından Türkiye'nin demokratikleşme ve barış sürecine verilebilecek en büyük destek olacağına ve Avrupa insan hakları sisteminin iyi işlemesinin de teminatlarından birini teşkil edeceğine inanmaktayız.

B. Uluslararası Hukukta Zorla Kaybetme Suçu

18. Zorla kaybetme suçu, çok bileşenli bir suçtur. Kişinin özgürlük ve güvenlik hakkını ihlal ettiği gibi, birçok simgesel davada tespit edildiği üzere yaşam hakkını, işkence yasağını, özel ve aile hayatına saygı hakkını da ihlal etmektedir. Zorla kaybetme suçu, niteliği nedeniyle mütemadi bir mahiyet taşımaktadır. Bu suç, kaybedilen kişinin haklarını ihlal etmekle birlikte, failin ana amaçlarından biri kaybedilenin akıbetini ve nerede olduğunu gizlemek olduğundan, kayıp yakınlarına sürekli acı, ıstırap ve sıkıntı vermektedir.¹⁴ Kaybedilen kişinin akıbeti öğrenilemediği müddetçe, yakınlarının acısı bir ömür boyu devam etmektedir. Bu nedenle, zorla kaybetme suçunun anma kültürü, toplumsal uzlaşma ve tüm sosyal gelişmeler üzerinde güçlü etkileri vardır.
19. Zorla kaybetme stratejisinin bilinen ilk örneği, 1941 yılında Almanya'da Nazi rejimi tarafından yayınlanan "*Nacht und Nebel Erlass*" [Gece ve Sis Kararnamesi] uyarınca, aktivist ve direnişçilerin gözaltına alınması, ortadan kaybolması ve akıbetlerine dair hiçbir bilginin verilmemesidir.¹⁵ Bu "teknik" veya "stratejinin" amacı, kayıp yakınları arasında korku ve panik uyandırarak, direniş eylemlerinin önüne geçmektir.¹⁶ Bu ilk örneği, 1970'lerde askeri rejimler tarafından yönetilen bazı Latin Amerika ülkelerinde yaşanan çok sayıda zorla kaybetme vakası izlemiştir.¹⁷ Guatemala, Brezilya, Şili, Peru, Uruguay ve Arjantin'deki bu rejimler, muhalifleri bastırmak için zorla kaybetmeye dair sistematik bir politika benimsemiştir.¹⁸

¹⁴ 1983 yılında İnsan Hakları komitesi, mağdurun yakınlarının haklarının bu ihlalini *Quinteros Almeida/Uruguay* davasında kabul etmiştir, Görüşme No. 107/1981, nihai görüşler 21 Temmuz 1983. Ayrıca, Manfred Nowak tarafından Komite kararı 2001/46 (2002)'in, 20'deki 11. fıkrası uyarınca sunulan Manfred Nowak, *Civil ve Political Rights, Including Questions of: Disappearances ve Summary Executions* [Kayıplar ve Yargısız İnfaz Soruları da Dâhil Olmak Üzere, Medeni ve Siyasi Haklar] başlıklı rapora bakınız. AİHM tarafından konuyla ilgili verilen kararlar için şunlara bakınız: örneğin, *Kurt/Türkiye*, Başvuru No. 24276/94, 25 Mayıs 1998 tarihli Karar, para. 53; *Aslakhanova ve diğerleri/Rusya*, Başvuru No. 2944/06, 8300/07, 50184/07, 332/08 ve 42509/10, 18 Aralık 2012 tarihli Karar, para. 133 ve *Turluyeva/Rusya*, Başvuru No. 63638/09, 20 Haziran 2013 tarihli Karar, para. 118.

¹⁵ Özgür Sevgi Göral, Ayhan Işık ve Özlem Kaya, *The Unspoken Truth: Enforced Disappearances* [Konuşulmayan Gerçek: Zorla Kaybetmeler], Hakikat Adalet Hafıza Merkezi (2013), s. 11.

¹⁶ A.g.e., s. 12.

¹⁷ Nowak, yukarıdaki dipnot 14, s. 8.

¹⁸ A.g.e., s. 7 ve Göral vd., yukarıdaki dipnot 15, s. 12.

20. Zorla kaybetmeyle ilgili dünyanın çeşitli yerlerinden gelen rapor ve bildirimler karşılığını bulmuş ve 1980 yılında Birleşmiş Milletler Zorla veya İrade Dışı Kaybetmeler Çalışma Grubu kurulmuştur.¹⁹ Buna ek olarak, 1992 yılında, BM bünyesinde Herkesin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Bildirge kabul edilmiştir. Bunu, 1994 yılında kabul edilen Amerikalılar Arası Kişilerin Zorla Kaybedilmesi Hakkında Sözleşme takip etmiştir.²⁰ Ayrıca, 2006 yılı Aralık ayında, BM tarafından Herkesin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme kabul edilmiş ve Aralık 2010'da yürürlüğe girmiştir. Sözleşme'de, diğer konuların yanı sıra, zorla kaybetmelerin süreklilik arz eden yapısı tespit ve tasdik edilmekte, bu tür suçlarda zamanaşımının uzun süreli olması ve suçun sona erdiği andan itibaren başlaması gerektiği düzenlenmektedir. Bu, kaybedilen kişinin akıbeti ortaya çıkarılmadığı müddetçe, bu suçlar için zamanaşımının *de facto* geçerli olmadığı anlamına gelmektedir.²¹
21. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, zorla kaybetme olgusunu ilk ele alan kurumlardır.²² Çığır açan *Velasquez Rodriguez/Honduras* kararında Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi (bundan sonra AAİHM), zorla kaybetme eylemi bir bilgi gizleme teşebbüsüyle karakterize edildiği için, zorla kaybetmelerle ilgili davalarda ikinci derece veya varsayıma dayalı delillerin özel önem teşkil ettiğini tespit etmiştir. Ayrıca, doğrudan kanıtın bir karara ulaşmada meşru bir şekilde dikkate alınabilecek tek kanıt tipi olmadığına da hükmetmiştir.²³ Buna ek olarak, AAİHM, ihlali önleme ve mağdurlara onarım sunma amacıyla ihlalden sorumlu olanları soruşturmak ve cezalandırmak için "gereken özeni" göstermediği takdirde devletin yasal sorumluluğunun doğacağını kabul ettiğinden, Honduras'ın bu pozitif yükümlülüğünü ihlal ettiğine karar vermiştir.²⁴ Deliller Honduras'ın Sözleşme hükümleri uyarınca zorla kaybetmeleri soruşturmada, sorumluları cezalandırmada ve tazminat ödemede aciz kaldığını gösterdiğinden, Honduras'ın usul yükümlülüğünü ihlal ettiğine de hükmedilmiştir.²⁵ AAİHM'nin bu içtihadı, zorla kaybetmelerle ilgili davalarda AİHM'nin kararlarını da etkilemiştir.²⁶
22. AİHM, Türkiye'nin güneydoğusunda yürütülen operasyonlarda, Türkiye'nin güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilen eylemler bağlamında meydana gelen kaybetmelere dair 1990'larda büyük bir başvuru dalgasıyla karşılaşmıştır.²⁷ Bundan on yıl sonra, Çeçenya'da birçok kişi Rus

¹⁹ Zorla veya İrade Dışı Kaybetmeler Çalışma Grubu'nun Raporu, 4 Ağustos 2014, para. 1. Çalışma Grubu'nun yetkisi İnsan Hakları Konseyi tarafından tekrar tekrar uzatılmaktadır. <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Disappearances/Pages/Annual.aspx> (son ziyaret tarihi 30.12.2015).

²⁰ Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Birleşmiş Milletler Bildirgesi (1/Res/47/133, 18 Aralık 1992). <http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r133.htm> (son ziyaret tarihi 30.12.2015).

²¹ İKAE (İşbirliği ve Kalkınma Avrupa Enstitüsü) madde 8. Buna ek olarak, uluslararası hukuk kapsamında, zorla kaybetmeler gibi savaş suçları için cezai sorumluluk, zamanaşımı hükümlerinden muaf tutulmaktadır.

²² İnsan Hakları Komitesi nezdindeki ilk dava olan *Bleier/Uruguay*; Görüşme No. 30/19978, 29 Mart 1982, nihai görüşler. *Velasquez Rodriguez/Uruguay*, 29 Temmuz 1988 tarihli Karar, AAİHM (Ser. C) No. 4 (1988) Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin zorla kaybetmeyle ilgili olarak çığır açan kararıdır.

²³ *Velasquez Rodriguez/Uruguay*, 29 Temmuz 1988 tarihli Karar, AAİHM (Ser. C) No. 4 (1988), para. 131.

²⁴ A.g.e., para. 172.

²⁵ A.g.e., para. 185. *Godínez Cruz/Honduras* davasında, AAİHM *Velasquez Rodriguez*'dekiyle aynı ihlalleri tespit etmiştir. *Godínez Cruz/Honduras*, Başvuru No. 8097/1982, 20 Ocak 1989 tarihli Karar, aynı zamanda bkz. Nowak, yukarıdaki dipnot 14, s. 28.

²⁶ Örneğin, *Kurt/Türkiye*'de AİHM, zorla kaybetmelerle ilgili uluslararası materyal olarak *Velasquez Rodriguez/Honduras*'a atıfta bulunmuştur. Buna ek olarak, *Çiçek/Türkiye*'de, Yargıç Maruste şunu belirtmiştir: "Kaybedilme, uluslararası hukukta tanınmış bir kategori olup, diğerlerinin yanı sıra «... kaybedilme ... yaşama hakkım... ihlal eder » (...)” İnsan Hakları Komitesi'nin *Quinteros/Uruguay* kararına ve AAİHM'nin *Velasquez Rodriguez* kararına atıfta bulunmuştur. Bkz. Araştırma Raporu, AİHM'nin içtihad hukukunda AAİHM'ne yapılan atıflar, Avrupa Konseyi (2012), 3, 4 ve 16'da.

²⁷ Şu davalara bakınız: *Kurt/Türkiye*, Başvuru No. 24276/94, 25 Mayıs 1998 tarihli Karar; *Kaya/Türkiye*, Başvuru No. 22535/93, 28 Mart 2000 tarihli Karar; *Taş/Türkiye*, Başvuru No. 24396/94, 14 Kasım 2000 tarihli Karar;

güvenlik güçleri tarafından yürütülen operasyonlarda zorla kaybedilmiştir. İçinde bulunduğumuz dönemde, yerel Çeçen güvenlik güçleri tarafından halen devam ettirilen bu uygulama, AİHM nezdinde çok sayıda zorla kaybetme davası açılmasına yol açmaktadır.²⁸

23. AİHM'nin zorla kaybetme davalarına dair içtihadı son otuz yılda gelişmiştir. *Kurt/Türkiye* davasında görüldüğü üzere, AİHM zorla kaybetmeleri başlangıçta Sözleşme'nin 5. maddesinde korunan özgürlük hakkı kapsamında ele almıştır.²⁹ Bu yaklaşım daha sonra kaybedilmelerin soruşturulması görevinin Sözleşme'nin 2. maddesinde korunan yaşam hakkı kapsamında değerlendirilmesi gerektiği görüşü ile yer değiştirmiştir. Mahkeme'nin ilgili içtihadı içerisinde başka bir değişim ise, zorla kaybetme davalarında ispat yükünün yer değiştirmesidir. *Kurt/Türkiye* davasında, ispat standardı olarak "makul şüphenin ötesinde testi" uygulanmıştır. Bu yaklaşım, AAİHM'nin uyguladığı daha hafif ispat standardı ile çelişmiştir. Bununla birlikte, AİHM içtihadı yıllar içinde değişmiştir.³⁰ *Mahmut Kaya/Türkiye* davasında, AİHM, Dr. Kaya'nın devlet yetkilileri tarafından kaybedildiğini ve öldürüldüğünü makul şüphenin ötesinde kanıtlayan yeterli delil bulunmamasına rağmen, var olan delillerden failerin yetkililer tarafından bilindiğine dair güçlü çıkarımlarda bulunulabileceği tespitinde bulunmuştur.³¹
24. Zorla kaybetme davalarında, Taraf Devletlerin Sözleşme'den kaynaklanan negatif ve pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemelerinin yanı sıra, Sözleşme'nin 2. maddesinde korunan yaşam hakkı kapsamındaki usuli yükümlülüklerini de ihlal ettikleri AİHM tarafından çok sayıda kararda tespit edilmiştir. Yetkililerin kaybedilmelere dair etkili, yeterli ve zamanında soruşturma yürütmediği durumlarda, usuli yükümlülük ihlali meydana gelmektedir. Türkiye ve Rusya aleyhine açılmış pek çok davada, Sözleşme'nin 2. maddesinden kaynaklanan yükümlülüklerinin usul yönünden ihlal edildiğine karar verilmiştir. *Mahmut Kaya/Türkiye, Taş/Türkiye, Imakayeva/Rusya, Akslakhanova ve diğerleri/Rusya, Saygı/Türkiye ve Turluyeva/Rusya* bu kararlardan bazılarıdır.³²
25. AİHM gibi, bölgesel insan hakları sistemleri içerisinde yer alan mahkemeler nezdinde davalar açılıyor olsa da, Zorla veya İrade Dışı Kaybetmeler Çalışma Grubu tarafından belirtildiği gibi,

Çakıcı/Türkiye, Başvuru No. 23657/94, 8 Temmuz 1999 tarihli Karar. Türkiye haricinde, Belarus'ta da bazı siyasilere kaybedildiği zorla kaybetme uygulamaları gerçekleşmiştir. Belarus'ta kaybedilen siyasi figürlerin örnekleri olarak Viktor Gonchar ve Anatoly Krasovsky gösterilebilir. AGİT, "AGİT Belarus, Victor Gonchar ve Anatoly Krasovsky'nin kaybedilmesinin birinci yıldönümünde açıklama yaptı", Basın Bildirisi 15 Eylül 2000, <<http://www.osce.org/node/52894>> (son ziyaret tarihi 30.12.2015).

²⁸ Davaların örnekleri şunlardır: *Imakayeva/Rusya*, Başvuru No. 7615/02, 9 Kasım 2006 tarihli Karar; *Baysayeva/Rusya*, Başvuru No. 74237/01, 5 Nisan 2007 tarihli Karar ve *Aslakhanova ve diğerleri/Rusya*, Başvuru No. 2944/06, 8300/07, 50184/07, 332/08 ve 42509/10, 18 Aralık 2012 tarihli Karar.

²⁹ *Kurt/Türkiye*, Başvuru No. 24276/94, 25 Mayıs 1998 tarihli Karar.

³⁰ Örneğin, *Timurtaş/Türkiye* davasında, başvuruçunun oğlunun yakalandığı ve gözaltına alındığı gerçeğine dair belgelere dayalı kanıt mevcuttur. Ancak, yakalanmasının ardından altı yıl boyunca kendisinden haber alınmadığından, Mahkeme öldüğüne dair ikinci derece kanıt olduğunu tespit etmiş ve 2. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Ayrıca bakınız: D.J. Harris, M. O'Boyle ve C. Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, 2009, s. 58.

³¹ *Mahmut Kaya/Türkiye*, Başvuru No. 22535/93, 28 Mart 2000 tarihli Karar, para. 87. Bu "değişikliğe" dair diğer örnekler: *Taş/Türkiye* ve *Varnava ve diğerleri/Türkiye*. *Taş/Türkiye* kararında AİHM, güvenlik güçleri tarafından tutuklanmasının ardından, ki burada devletin sorumluluğu da bulunmaktadır, mağdurun ölmüş olduğunun farz edilmesi gerektiğinden, 2. maddenin ihlal edildiği kararına varmıştır. *Taş/Türkiye*, Başvuru No. 24396/94, 14 Kasım 2000 tarihli Karar, para. 67. Ayrıca bakınız: *Varnava ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 ve 16073/90, 18 Eylül 2009 tarihli Karar, para. 183 ve 184.

³² Bakınız, örneğin, *Kaya/Türkiye*, Başvuru No. 22535/93, 28 Mart 2000 tarihli Karar; *Taş/Türkiye*, Başvuru No. 24396/94, 14 Kasım 2000 tarihli Karar; *Imakayeva/Rusya*, Başvuru No. 7615/02, 9 Kasım 2006 tarihli Karar; *Aslakhanova ve diğerleri/Rusya*, Başvuru Numaraları: 2944/06 ve 8300/07, 50184/07, 332/08, 42509/10, 18 Aralık

zorla kaybetme stratejisi halen yaygın bir ölçekte kullanılmaktadır: “zorla kaybetme geçmişte kalan bir suç değildir, ulusal güvenliği korumak ve terörle ya da organize suçla mücadele etmek için yararlı bir araç olduğu yönünde yanlış ve zararlı bir inançla dünya çapında kullanılmaya devam etmektedir.”³³

26. Bu sebeple, Avrupa’da zorla kaybetmelerde cezasızlık ile mücadeleye acil ihtiyaç vardır. Zorla kaybetme hususunda Taraf Devletlerin AİHM kararlarına uyması, cezasızlığın bu türüyle mücadele etmek ve kayıp yakınlarını kaybedilen kişinin akıbeti öğrenilmediği sürece devam eden sürekli acı ve ıstıraptan kurtarmak için atılması gereken ilk adımlardan biridir.

C. Türkiye Aleyhine Açılan Zorla Kaybetme Davalarında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Bulguları

27. AİHM, 1990’larda Kürtlerle yaşanan silahlı çatışmalar bağlamında devlet görevlilerinin faaliyetleri neticesinde Türkiye’nin güneydoğusunda zorla kaybetmeler meydana geldiğini ileri süren çok sayıda başvuruyu incelemiş ve Türkiye’ye dair önemli sayıdaki kararlarında Sözleşme’nin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. *Hafıza Merkezi* tarafından belirlendiği gibi, şu ana kadar zorla kaybedilen 126 kişiyle ilgili 67 başvuru AİHM huzuruna getirilmiş olup, bunlardan 51’i ihlal kararı ile sonuçlanırken,³⁴ 7’si dostane çözüm ile sonuçlanmış³⁵ ve 9’u kabul edilemez bulunmuştur.³⁶
28. Bu kararlarda AİHM tarafından, bir dizi hakkın, özellikle de yaşam hakkının (2. madde), etkili bir hukuk yoluna erişim hakkının (13. madde) ve bunun yanı sıra işkence ve insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yasağının (3. madde) ihlal edildiği sonucuna varılmıştır. AİHM’nin karar gerekçeleri bugün hala gündemde olan çeşitli sorunları açığa çıkarmıştır. Bu sorunlar, aşağıda BK tarafından oluşturulan her karar grubuyla ilgili bölümler kapsamında ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.
29. BK tarafından zorla kaybetmelerle ilgili kararların çoğunun icrası, 1990’larda Türkiye’nin güneydoğusunda güvenlik güçlerinin eylemleri sonucu meydana gelen ihlaller ve bunlarla ilgili etkili soruşturma eksikliğine ilişkin kararların toplandığı *Aksoy* grubu kapsamında denetlenmektedir. Bu grup kapsamında, *Hafıza Merkezi* tarafından belirlenen 42 zorla kaybetme kararı vardır. Bu kararlarda AİHM, etkisiz soruşturmalar, iç hukukta hesap

2012 tarihli Karar; *Saygı/Türkiye*, Başvuru No. 37715/11, 27 Ocak 2015 tarihli Karar ve *Turluyeva/Rusya*, Başvuru No. 63638/09, 20 Haziran 2013 tarihli Karar.

³³ Zorla veya İrade Dışı Kaybetmeler Çalışma Grubu’nun Raporu, 4 Ağustos 2014, para. 1 ve 111. Çalışma Grubu, 43.000 vakanın netlik kazanmadığını raporlamıştır.

³⁴ BK nezdinde grupları ile birlikte ihlal kararı alınan zorla kaybetme davalarının listesi için, Ek 1’e bakınız.

³⁵ *Aydın/Türkiye*, Başvuru Numaraları: 28293/95, 29494/95 ve 30219/96, AİHM (10 Temmuz 2001); *İ.İ., İ.Ş., K.E. ve A.Ö./Türkiye*, Başvuru Numaraları: 30953/96, 30954/96, 30955/96 ve 30956/96, AİHM (6 Kasım 2001); *Yakar/Türkiye*, AİHM, Başvuru No. 36189/97, AİHM (26 Kasım 2002); *Eren ve diğerleri /Türkiye*, Başvuru No. 42428/98, AİHM (2 Ekim 2003); *Hanım Tosun/Türkiye*, Başvuru No. 31731/96, AİHM (6 Kasım 2003); *Yurtseven ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 31730/96, AİHM (18 Aralık 2003); *Fatma Aslan ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 35880/05, AİHM (24 Mayıs 2011).

³⁶ *Adıgüzel/Türkiye*, Başvuru No. 23550/02, AİHM (11 Ekim 2001); *Sevdet Efe/Türkiye*, Başvuru No. 39235/98, AİHM (9 Ekim 2003); *Nergiz ve Karaaslan/Türkiye*, Başvuru No. 39979/98, AİHM (6 Kasım 2003); *Evin Yavuz ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 48064/99, AİHM (1 Şubat 2005); *Ulumaskan ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 9785/02, AİHM (13 Haziran 2006); *Zeyrek/Türkiye*, Başvuru No. 33100/04, AİHM (5 Aralık 2006); *Yetişen/Türkiye*, Başvuru No. 33100/04, AİHM (10 Temmuz 2012); *Fındık ve Kartal/Türkiye*, Başvuru Numaraları: 33898/11 ve 35798/11, AİHM (9 Ekim 2012); *Taşçı ve Duman/Türkiye*, Başvuru No. 40787/10, AİHM (9 Ekim 2012).

verebilirlik ve ihlallerden etkilenenlere tazminat sağlamada eksiklikler gibi, kararların icrasında gerekli ve temel öneme sahip adımlarla doğrudan ilgili olan mühim bulgular tespit etmiştir.³⁷

30. *Aksoy* grubu kapsamındaki kararlara ek olarak, BK tarafından *Erdoğan ve diğerleri*,³⁸ *Batı ve diğerleri*³⁹ ve *Kasa*⁴⁰ gruplarında toplanan diğer zorla kaybetme kararları da özellikle etkisiz soruşturma sorunuyla alakalıdır.
31. Bu nedenle, raporun ilk bölümünde, AİHM huzurunda Türkiye'ye ilişkin tüm davalarda ifade edilen bir kaygı olmasının yanı sıra, birçok şeyi etkilediği için oldukça önemli olan etkisiz soruşturma sorunu; ardından gelen iki ek bölümde ise, her ikisi de *Aksoy* grubu kararlarında özellikle ele alınan hesap verabilirlik ve yeterli tazminat konuları değerlendirilecektir.

1) Etkisiz Soruşturma

32. *Aksoy* grubu kapsamında denetlenen zorla kaybetme kararlarının yüksek bir oranında, AİHM'nin temel bulgularından biri, soruşturma makamlarının, Sözleşme'nin 2. maddesinin usul bakımından ihlaline yol açmış olan pratikleri; başka bir deyişle, kaybetme olaylarını kapsamlı ve yeterli bir şekilde soruşturmamalarıdır.⁴¹
33. Bu bağlamda, AİHM, kaybetmelere dair soruşturmaların yürütülmesinde isteksizlik ya da tanıkların ifadelerini almakta önemli gecikmeler;⁴² somut kanıt bulmak için suç mahallini

³⁷ Bakınız Ek 1.

³⁸ Bakınız Ek 1.

³⁹ Bakınız Ek 1

⁴⁰ *Cülaz ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru Numaraları: 7524/06 ve 39046/10, AİHM (15 Nisan 2014).

⁴¹ *Çakıcı/Türkiye*, Başvuru No. 23657/94, AİHM (Büyük Daire) (8 Temmuz 1999); *Mahmut Kaya/Türkiye*, Başvuru No. 22535/93, AİHM (28 Mart 2000); *Ertak/Türkiye*, Başvuru No. 20764/92, AİHM (9 Mayıs 2000); *Timurtaş/Türkiye*, Başvuru No. 23531/94, AİHM (13 Mayıs 2000); *Taş/Türkiye*, Başvuru No. 24396/94, AİHM (14 Kasım 2000); *Akdeniz ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 23954/94, AİHM (31 Mayıs 2001); *Avşar/Türkiye*, Başvuru No. 25657/94, AİHM (10 Temmuz 2001); *İ. Bilgin/Türkiye*, Başvuru No. 25659/94, AİHM (17 Temmuz 2001); *Tepe/Türkiye*, Başvuru No. 27244/95, AİHM (9 Mayıs 2003); *İpek/Türkiye*, Başvuru No. 25760/94, AİHM (17 Şubat 2004); *Nuray Şen/Türkiye*, Başvuru No. 25354/94, AİHM (20 Mart 2004); *Tahsin Acar/Türkiye*, Başvuru No. 26307/95, AİHM (Büyük Daire) (8 Nisan 2004); *Tekdağ/Türkiye*, Başvuru No. 27699/95, AİHM (15 Ocak 2004); *Erkek /Türkiye*, Başvuru No. 28637/95, AİHM (13 Temmuz 2004); *O./Türkiye*, Başvuru No. 28497/95, AİHM (15 Temmuz 2004); *İkincisoğlu/Türkiye*, Başvuru No. 26144/95, AİHM (27 Temmuz 2004); *Seyhan/Türkiye*, Başvuru No. 33384/96, AİHM (2 Kasım 2004); *Türkoğlu/Türkiye*, Başvuru No. 34506/97, AİHM (17 Mart 2005); *Süheyla Aydın/Türkiye*, Başvuru No. 25660/94, AİHM (24 Mayıs 2005); *Akdeniz/Türkiye*, Başvuru No. 25165/94, AİHM (31 Mayıs 2005); *Koku/Türkiye*, Başvuru No. 27305/95, AİHM (31 Mayıs 2005); *Toğcu/Türkiye*, AİHM, Başvuru No. 27601/95, AİHM (31 Mayıs 2005); *Çelikkilek/Türkiye*, Başvuru No. 27693/95, AİHM (31 Mayıs 2005); *Tanış ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 65899/01, AİHM (2 Ağustos 2005); *Özgen ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 38607/97, AİHM (20 Eylül 2005); *Nesibe Haran/Türkiye*, Başvuru No. 28299/95, AİHM (6 Ekim 2005); *Mordeniz/Türkiye*, Başvuru No. 49160/99, AİHM (10 Ocak 2006); *Şeker/Türkiye*, Başvuru No. 52390/99, AİHM (21 Şubat 2006); *Aydın Eren ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 57778/00, AİHM (21 Şubat 2006); *Kavak/Türkiye*, Başvuru No. 53489/99, AİHM (6 Temmuz 2006); *Diril/Türkiye*, Başvuru No. 68188/01, AİHM (19 Ekim 2006); *Kaya ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 4451/02, AİHM (24 Ekim 2006); *Yazıcı/Türkiye*, Başvuru No. 48884/99, AİHM (15 Aralık 2006); *Uçak ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru Numaraları: 75527/01 ve 11837/02, AİHM (24 Nisan 2007); *Canan/Türkiye*, Başvuru No. 39436/98, AİHM (26 Haziran 2007); *Enzile Özdemir/Türkiye*, Başvuru No. 54169/00, AİHM (8 Ocak 2008); *Osmanoğlu/Türkiye*, Başvuru No. 48804/99, AİHM (24 Ocak 2008) *Nehyet Günay ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 51210/99, AİHM (21 Ekim 2008).

⁴² *Kurt/Türkiye*, Başvuru No. 24276/94, AİHM (25 Mayıs 1998), § 106; *Mahmut Kaya/Türkiye*, Başvuru No. 22535/93, AİHM (28 Mart 2000), § 106; *Timurtaş/Türkiye*, Başvuru No. 23531/94, AİHM (13 Mayıs 2000), § 89; *İpek/Türkiye*, Başvuru No. 25760/94, AİHM (17 Şubat 2004), § 176; *Türkoğlu/Türkiye*, Başvuru No. 34506/97, AİHM (17 Mart 2005), §126; *Nesibe Haran/Türkiye*, Başvuru No. 28299/95, AİHM (6 Ekim 2005), § 77.

incelememe;⁴³ otopsi raporlarında detaylı bilgilerin olmaması;⁴⁴ şikâyet sahiplerinin beyanına başvurmada önemli gecikmeler ya da isteksizlik;⁴⁵ gerekli delilleri toplamadan takipsizlik veya yetkisizlik kararı verme;⁴⁶ soruşturmaları yürüten farklı savcılar arasında koordinasyon eksikliği;⁴⁷ daimi arama emirleri çıkarma⁴⁸ ve sonrasında hiçbir bilgi elde edilmediğini belirten yazışmaların teati edilmesi;⁴⁹ ve hatta bazı durumlarda soruşturma başlatmaktan kaçınma gibi göze çarpan noksanlar ve hatalar gözlemlenmiştir.⁵⁰

34. AİHM, soruşturma yürüten makamların, şikâyetçilerin soruşturmaya etkin erişimini sağlamamalarından dolayı da Sözleşme'nin 2. maddesinin usuli yönünün ihlal edildiğine karar vermiştir.⁵¹
35. Buna ek olarak, AİHM, kayıp yakınlarının ıstırabının yetkili makamların kaybedilen kişinin bulunduğu yerle ilgili bilgi vermeyi reddetmesinden kaynaklandığının ve Sözleşmenin 3. maddesinde belirtildiği üzere, etkin bir soruşturma yürütülmemesinin kaybedilen kişinin yakınları açısından işkence ve kötü muamele yasağı ihlali teşkil ettiğinin bir çok kez altını çizmiştir.⁵²
36. AİHM, diğer beş zorla kaybetme davasında⁵³ da benzer sonuçlara ulaşmıştır. 1994 yılının Temmuz ayında Hakkari'nin Şemdinli ilçesindeki Ormancık köyü baskını sırasında 13 kişinin güvenlik güçleri tarafından zorla kaybedilmesiyle ilgili *Meryem Çelik ve diğerleri/Türkiye*⁵⁴ davasında, daha önce bir dizi davada tespit etmiş olduğu gibi, idare meclislerinin (mevcut davada iki güvenlik gücü mensubunun yargılanmasına izin verilmemesi yönündeki kararlar sonuçlanan) soruşturmalarının bağımsız kabul edilemeyeceğini yinelemiştir. Ayrıca, kayıp yakınlarının soruşturmanın sürdürülüş biçimi nedeniyle kaybedilen kişinin akıbetine dair hiçbir mantıklı açıklama veya bilgi alamamalarından dolayı acı çektiğinden de açıkça bahsetmiştir.

⁴³ *Mahmut Kaya/Türkiye*, Başvuru No. 22535/93, AİHM (28 Mart 2000), § 104; *Nuray Şen/Türkiye*, Başvuru No. 25354/94, AİHM (20 Mart 2004), § 177; *İpek/Türkiye*, Başvuru No. 25760/94, AİHM (17 Şubat 2004), § 176; *Şeker/Türkiye*, Başvuru No. 52390/99, AİHM (21 Şubat 2006), § 73.

⁴⁴ *Mahmut Kaya/Türkiye*, Başvuru No. 22535/93, AİHM (28 Mart 2000), § 104; *Tepe/Türkiye*, Başvuru No. 27244/95, AİHM (9 Mayıs 2003), § 18; *İkincisoğlu/Türkiye*, Başvuru No. 26144/95, AİHM (27 Temmuz 2004), § 78.

⁴⁵ *Akdeniz ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 23954/94, AİHM (31 Mayıs 2001), § 91; *İpek/Türkiye*, Başvuru No. 25760/94, AİHM (17 Şubat 2004), § 173; *İkincisoğlu/Türkiye*, Başvuru No. 26144/95, AİHM (27 Temmuz 2004), § 78; *Nesibe Haran/Türkiye*, Başvuru No. 28299/95, AİHM (6 Ekim 2005), § 77.

⁴⁶ *Mahmut Kaya/Türkiye*, Başvuru No. 22535/93, AİHM (28 Mart 2000), § 103.

⁴⁷ *Tekdağ/Türkiye*, Başvuru No. 27699/95, AİHM (15 Ocak 2004), § 80.

⁴⁸ Bu emir güvenlik güçlerine kaybedilen kişiyi ve faillerini aramaya devam etmeleri talimatını vermektedir.

⁴⁹ *Çelikbilek/Türkiye*, Başvuru No. 27693/95, AİHM (31 Mayıs 2005), § 93; *Süheyla Aydın/Türkiye*, Başvuru No. 25660/94, AİHM (24 May 2005), § 184.

⁵⁰ *Osmanoğlu/Türkiye*, Başvuru No. 48804/99, AİHM (24 Ocak 2008), § 91.

⁵¹ *Çakıcı/Türkiye*, Başvuru No. 23657/94, AİHM (Büyük Daire) (8 Temmuz 1999), § 112-113; *Koku/Türkiye*, Başvuru No. 27305/95, AİHM (31 Mayıs 2005), § 157,

⁵² *Nehyet Günay ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 51210/99, AİHM (21 Ekim 2008), §§ 103-104; *Osmanoğlu/Türkiye*, Başvuru No. 48804/99, AİHM (24 Ocak 2008), §§ 97-98; *Enzile Özdemir/Türkiye*, Başvuru No. 54169/00, AİHM (8 Ocak 2008), §§ 64-65; *Canan/Türkiye*, Başvuru No. 39436/98, AİHM (26 Haziran 2007), § 84; *Tanış ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 65899/01, AİHM (2 Ağustos 2005), § 124; *Akdeniz/Türkiye*, Başvuru No. 25165/94, AİHM (31 Mayıs 2005), §§ 122-124; *İpek/Türkiye*, Başvuru No. 25760/94, AİHM (17 Şubat 2004), §§ 182-183; *Orhan/Türkiye*, Başvuru No. 25656/94, AİHM (18 Haziran 2002), §§ 359-360; *Çiçek/Türkiye*, Başvuru No. 25704/94, AİHM (27 Şubat 2001), §§ 173-174; *Timurtaş/Türkiye*, Başvuru No. 23531/94, AİHM (13 Mayıs 2000), §§ 96-98; *Kurt/Türkiye*, Başvuru No. 24276/94, AİHM (25 Mayıs 1998), §§ 133-134.

⁵³ *Erdoğan ve diğerleri* grubu kapsamında, Ek 1'e bakınız.

⁵⁴ *Meryem Çelik ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 3598/03, AİHM (16 Nisan 2013).

Bu nedenle, yine Sözleşme'nin 3. maddesinin ve 2. maddesinin usuli yönünün ihlal edildiğini saptamıştır.

37. AİHM, 1996 yılının Ağustos ayında gerçekleşen bir askeri harekât sırasında Hakkâri dağlarında beş çobanın kaybedilmesine ilişkin *Bozkır ve diğerleri/Türkiye* davasında,⁵⁵ ulusal makamların kayıp yakınlarının iddialarını araştırmak veya delil toplamak maksadıyla köyü veya çobanların koyunlarını otlattığı yeri ziyaret etmek gibi, bir dizi önemli soruşturma tedbirini almadığını tespit etmiştir. Soruşturma makamları, askeri personeli sorgulamayı ihmal ederek ve ayrıca olay hakkında bizzat bu personel tarafından hazırlanan ve olaya karıştıklarını inkar eden raporları delil kabul ederek, soruşturmanın etkisiz olmasına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak, AİHM, Sözleşme'nin sadece 2. maddesinin usul yönünden ihlaliyle kalmayıp, aynı zamanda 13. maddenin de ihlal edildiğine hükmetmiştir.
38. AİHM, *Nihayet Arıcı ve diğerleri/Türkiye*,⁵⁶ *Tekçi ve diğerleri/Türkiye*⁵⁷ ve *Kadri Budak/Türkiye*⁵⁸ davalarında, Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki usuli yükümlülüklerle aykırı olan etkisiz soruşturmalara dair aynı bulguları yinelemiştir.⁵⁹ Özellikle, 1995 yılının Nisan ayında Hakkâri'nin Yukarıölçek köyü yakınındaki bir alanda yapılan askeri harekâtın ardından Nezir Tekçi'nin kaybedilmesiyle ilgili *Tekçi ve diğerleri/Türkiye* davasında, askeri kuvvetlerin iki mensubuna karşı olaydan 16 yıl sonra başlatılan ve Eskişehir Ağır Ceza Mahkemesi tarafından beraat kararıyla sonuçlandırılan cezai kovuşturma, AİHM tarafından hızlı ve yeterli bulunmamıştır.⁶⁰
39. AİHM, *Kadri Budak/Türkiye* davasında da, Metin ve Bahri Budak'ın kemiklerinin Mayıs 2005'te bulunmasından sonra yürütülen soruşturmanın etkisiz olduğu kararına varmıştır. Bu karara, soruşturma makamları tarafından görgü tanıklarının ifadelerinin alınmaması; olaya karıştığı iddia edilen güvenlik güçlerinin beyanlarıyla yetinilmesi; daimi arama kararı verilmesi; olay yerinde bulunan mermi kovanlarının sadece ordu tarafından kullanılan silah türlerine ait olduğu Adli Tıp Kurumu raporuyla belirlenmiş olmasına rağmen, güvenlik güçlerinin olaya müdahil olduklarını dikkate almakta isteksiz kalınması temel oluşturmuştur.
40. Sözleşme'nin 2., 3. ve 13. maddelerinin ihlallerine yol açan daha önceki bulgular, AİHM huzurunda görülen diğer iki davada da yinelenmiştir.⁶¹
41. AİHM, 1995 yılının Temmuz ayında Türkiye'nin güney doğusunda bulunan Hakkâri ilinin Çukurca ilçesindeki Kurudere köyünde yürütülen bir askeri harekât sonrasında Ahmet Er'in kaybedilmesiyle ilgili *Er ve diğerleri/Türkiye*⁶² davasında, yetkili makamların Ahmet Er'in akıbetinin ortaya çıkarılması için gerekli adımları atmaması nedeniyle olaya ilişkin etkisiz soruşturma yürütüldüğü gerekçesiyle 2. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Savcının ordu mensuplarının olay anlatımını delil kabul etmesi ve sorumluların tespiti ile olayın

⁵⁵ *Bozkır ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 24589/04, AİHM (26 Şubat 2013).

⁵⁶ *Nihayet Arıcı ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 24604/04 ve 16855/05, AİHM (23 Ekim 2012).

⁵⁷ *Tekçi ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 13660/05, AİHM (10 Aralık 2013).

⁵⁸ *Kadri Budak/Türkiye*, Başvuru No. 44814/07, AİHM (19 Aralık 2014).

⁵⁹ *Nihayet Arıcı ve diğerleri/Türkiye* davasında AİHM'nin bulguları, bağımsız olmayan idari soruşturma; maddi kanıt için ihlal yerinin incelenmemesi; güvenlik güçlerinin suçla karışmış mensuplarından ifade alınmaması iken *Tekçi ve diğerleri/Türkiye* davasında bu bulgular, kaybedilmeyi çevreleyen koşulları ortaya çıkarmak için önemli adımların atılmaması; soruşturmayı farklı makamlar arasında aktararak davanın geciktirilmesi; ifadelerini almak için ordu mensuplarının belirlenmemesidir.

⁶⁰ *Tekçi ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 13660/05, AİHM (10 Aralık 2013).

⁶¹ *Batı ve diğerleri* grubu, Bakınız Ek 1.

⁶² *Er ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 23016/04, AİHM (31 Temmuz 2012).

aydınlatılması için başkaca hiçbir icraatta bulunmaması, kararda bilhassa rol oynamıştır. Ayrıca, soruşturmanın bu şekilde yürütülmesi sonucu yetkili makamların kaybedilen kişiye ne olduğunu açığa çıkarmada yetersiz kalması nedeniyle Ahmet Er'in yakınlarının acı çektiğini ve sıkıntı ve elem içinde olmaya devam ettiğini tespit ederek, bu nedenle Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Dahası, tartışmaya açık şikâyetlerine rağmen, Ahmet Er'in yakınlarına bu şekilde davranılmasının, iç hukukta etkili bir başvuru yoluna erişilemediğini ortaya çıkardığını ve bu durumun da Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlalini teşkil ettiğini belirtmiştir.

42. 1994 yılının Mart ayında Abdulaziz Gasyak, Süleyman Gasyak, Yahya Akman ve Ömer Candoruk'un jandarma memurları ve iki itirafçı tarafından kaçırılmaları ve ardından öldürülmeleriyle ilgili *Gasyak ve diğerleri Türkiye*⁶³ davası da, AİHM'nin güvenlik güçlerinin hesap verebilirliğini sağlayacak herhangi bir anlamlı çaba belirtisi olmadığına karar vermesiyle sonuçlanmıştır. AİHM'ne göre bu durum, iddianamede sadece iki itirafçının cinayetten suçlanması ve sanıkların yerel mahkeme huzuruna hiç çıkmamış olmasına rağmen, delil yetersizliğine dayanılarak beraat kararı verilmesinden açıkça anlaşılmaktadır. Bu durum da yine Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlalini teşkil etmektedir.
43. AİHM, 1993 yılının Haziran ayında Görümlü'de 13 köylünün gözaltına alındıktan sonra kaybedilmesiyle ilgili *Cülaz ve diğerleri*⁶⁴ davasında, özellikle altı güvenlik gücü mensubuna karşı olaydan 20 yıl sonra soruşturma başlatılması gerçeği karşısında, soruşturma sürecinin etkisiz olduğuna hükmetmiştir. AİHM, aradan geçen uzun zamanın mevcut delillerin niteliği ve niceliğine zarar verdiğini; özensiz tutumların yürütülen soruşturmanın iyi niyetine şüphe düşürdüğünü ve bu durumun, kayıp yakınlarının çektiği sıkıntıyı sonsuza dek sürdüreceğini hatırlatmıştır. Öte yandan, AİHM, ihtilaf konusu olaylara karışan güvenlik güçlerinin ifadelerinin alınmasında gecikilmesi hususunun, yalnızca söz konusu güvenlik güçleri ile yargı makamları arasında gizli bir anlaşma olduğu izlenimi yaratmakla kalmadığını, aynı zamanda kayıp yakınlarının – ve genel olarak kamuoyunun- yargı makamlarının eylemleri nedeniyle güvenlik güçlerine herhangi bir sorumluluk yüklemeyeceğini düşünmelerine yol açabileceğini hatırlatmıştır. Bu doğrultuda, AİHM, bu davada da yine, Sözleşme'nin 2. maddesinin usul yönünden ihlal edildiğine hükmetmiştir.

2) Hesap Verebilirlik ve Tazminat

44. AİHM, *Aksoy* grubu kapsamındaki birçok zorla kaybetme davasında, ceza hukuku korumasının etkinliğini zedeleyen kusurların, güvenlik güçleri mensuplarının eylemlerinden dolayı hesap vermemelerinin önünü açtığını tespit ederek, bu durumun Sözleşme'yle güvence altına alınan temel haklar ve özgürlüklere aykırılık teşkil ettiğini belirtmiştir.⁶⁵ Soruşturmanın faillerin belirlenmesini ve cezalandırılmasını sağlayacak nitelikte olmadığı sonucuna varan AİHM, bu yüzden bir çok kez 2. maddenin usul yönünden ihlal edildiğine karar vermiştir.
45. Söz konusu davaların ortak bir özelliği, AİHM'nin, iddiaların ciddiyetine rağmen, savcılarının güvenlik güçlerinin yasadışı eylemlere karıştığını iddia eden kayıp yakınlarının şikâyetlerini takip etmediği ve soruşturmaları genişletmek için anlamlı adımlar atmadığı yönündeki bulgusudur. Bu başarısızlık, savcılarının örneğin, şüpheli güvenlik gücü mensupları ile

⁶³ *Gasyak ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru Numaraları: 27872/03, AİHM (13 Ekim 2009).

⁶⁴ *Cülaz ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru Numaraları: 7524/06 ve 39046/10, AİHM (15 Nisan 2014). Bu kararının icrası *Kasa* grubu kapsamında denetlenmekte olan tek zorla kaybetme davasıdır.

⁶⁵ *Mahmut Kaya/Türkiye*, Başvuru No. 22535/93, AİHM (28 Mart 2000), § 98; *Taş/Türkiye*, Başvuru No. 24396/94, AİHM (14 Kasım 2000), § 66; *İpek/Türkiye*, Başvuru No. 25760/94, AİHM (17 Şubat 2004).

görüşmemiş ve ifadelerine başvurmamış olmasından kaynaklanmaktadır.⁶⁶ Bunun yerine, güvenlik güçlerinin olayla herhangi bir ilgileri olduğunu inkâr eden belge veya beyanlarını araştırmaksızın doğru kabul etmeyi⁶⁷ ya da bu yönde hiçbir somut veri olmamasına rağmen sorumluluğu PKK üzerine yıkmayı tercih etmişlerdir.⁶⁸

46. Ayrıca, AİHM, 1914 tarihli Kanun ya da 4483 sayılı Kanun uyarınca, güvenlik gücü mensuplarının cezai olarak soruşturulmasına izin verilip verilmeyeceğinin belirlenmesi için İdare Meclisleri tarafından yürütülen ön soruşturmaların, bu meclislere vali ya da kaymakamın başkanlık etmesi nedeniyle, bağımsız olarak kabul edilemeyeceğini tespit etmiştir.⁶⁹
47. Bir kişinin, yakınının kaybedildiği yönünde savunulabilir bir şikâyeti olduğunda, yetkililerin etkili soruşturma yürütme yükümlülüklerini yerine getirmediğini göz önünde bulunduran AİHM, *Aksoy* grubu kapsamındaki birçok davada, iç hukuk sisteminde etkili bir başvuru yolunun mevcut olmadığını gözlemlemiştir. Bu durum, cezai soruşturma bulgularına bağlı olan hukuk mahkemelerindeki tazminat talebi de dâhil olmak üzere, mevcut olabilecek diğer hukuk yollarının etkinliğini de zedelemektedir. Bu nedenle, AİHM, bir dizi olayda, örneğin, *Bozkır ve diğerleri/Türkiye*⁷⁰ davasında, Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.⁷¹

⁶⁶ *Tepe/Türkiye*, Başvuru No. 27244/95, AİHM (9 Mayıs 2003), § 179; *İpek/Türkiye*, Başvuru No. 25760/94, AİHM (17 Şubat 2004), § 175; *Süheyla Aydın/Türkiye*, Başvuru No. 25660/94, AİHM (24 Mayıs 2005), § 169; *Koku/Türkiye*, Başvuru No. 27305/95, AİHM (31 Mayıs 2005), § 156; *Toğcu/Türkiye*, AİHM, Başvuru No. 27601/95, AİHM (31 Mayıs 2005), § 117.

⁶⁷ *Çakıcı/Türkiye*, Başvuru No. 23657/94, AİHM (Büyük Daire) (8 Temmuz 1999), § 80; *İpek/Türkiye*, Başvuru No. 25760/94, AİHM (17 Şubat 2004), § 172; *Nesibe Haran/Türkiye*, Başvuru No. 28299/95, AİHM (6 Ekim 2005), § 77; *İkincisoy/Türkiye*, Başvuru No. 26144/95, AİHM (27 Temmuz 2004), § 78; *Akdeniz ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 23954/94, AİHM (31 Mayıs 2001), § 92; *İpek/Türkiye*, Başvuru No. 25760/94, AİHM (17 Şubat 2004), § 172; *Kurt/Türkiye*, Başvuru No. 24276/94, AİHM (25 Mayıs 1998), § 80; *Tanış ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 65899/01, AİHM (2 Ağustos 2005), § 207.

⁶⁸ *Akdeniz ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 23954/94, AİHM (31 Mayıs 2001), § 91; *Süheyla Aydın/Türkiye*, Başvuru No. 25660/94, AİHM (24 Mayıs 2005), § 180.

⁶⁹ *Ertak/Türkiye*, Başvuru No. 20764/92, AİHM (9 Mayıs 2000), §§ 92-93; *İpek/Türkiye*, Başvuru No. 25760/94, AİHM (17 Şubat 2004), § 174; *Taş/Türkiye*, Başvuru No. 24396/94, AİHM (14 Kasım 2000), § 71; *Orhan/Türkiye*, Başvuru No. 25656/94, AİHM (18 Haziran 2002), § 342.

⁷⁰ *Bozkır ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 24589/04, AİHM (26 Şubat 2013).

⁷¹ *Uçak ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru Numaraları: 75527/01 ve 11837/02, AİHM (24 Nisan 2007), §§ 75-77; *Yazıcı/Türkiye*, Başvuru No. 48884/99, AİHM (15 Aralık 2006), §§ 84-86; *Kaya ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 4451/02, AİHM (24 Ekim 2006), §§ 52-53; *Diril/Türkiye*, Başvuru No. 68188/01, AİHM (19 Ekim 2006), §§ 69-71; *Kavak/Türkiye*, Başvuru No. 53489/99, AİHM (6 Temmuz 2006), §§ 95-97; *Aydın Eren ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 57778/00, AİHM (21 Şubat 2006), §§ 63-63; *Şeker/Türkiye*, Başvuru No. 52390/99, AİHM (21 Şubat 2006), § 96; *Mordeniz/Türkiye*, Başvuru No. 49160/99, AİHM (10 Ocak 2006), §§ 108-110; *Özgen ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 38607/97, AİHM (20 Eylül 2005), §§ 54-55; *Tanış ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 65899/01, AİHM (2 Ağustos 2005), §§ 225-227; *Çelikkilek/Türkiye*, Başvuru No. 27693/95, AİHM (31 Mayıs 2005), §§ 109-110; *Toğcu/Türkiye*, AİHM, Başvuru No. 27601/95, AİHM (31 Mayıs 2005), §§ 138-139; *Koku/Türkiye*, Başvuru No. 27305/95, AİHM (31 Mayıs 2005), §§ 181-182; *Akdeniz/Türkiye*, Başvuru No. 25165/94, AİHM (31 Mayıs 2005), §§ 140-141; *Süheyla Aydın/Türkiye*, Başvuru No. 25660/94, AİHM (24 Mayıs 2005), §§ 208-209; *Seyhan/Türkiye*, Başvuru No. 33384/96, AİHM (2 Kasım 2004), § 96; *İkincisoy/Türkiye*, Başvuru No. 26144/95, AİHM (27 Temmuz 2004), §§ 124-125; *Tekdağ/Türkiye*, Başvuru No. 27699/95, AİHM (15 Ocak 2004), §§ 97-98; *Nuray Şen/Türkiye*, Başvuru No. 25354/94, AİHM (20 Mart 2004), §§ 192-193; *İpek/Türkiye*, Başvuru No. 25760/94, AİHM (17 Şubat 2004), §§ 200-201; *Tepe/Türkiye*, Başvuru No. 27244/95, AİHM (9 May 2003), § 197; *Orhan/Türkiye*, Başvuru No. 25656/94, AİHM (18 Haziran 2002), §§ 395-396; *İ.Bilgin/Türkiye*, Başvuru No. 25659/94, AİHM (17 Temmuz 2001), §§ 157-158; *Avşar/Türkiye*, Başvuru No. 25657/94, AİHM (10 Temmuz 2001), *Akdeniz ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 23954/94, AİHM (31 Mayıs 2001), §§ 113-114; *Avşar/Türkiye*, Başvuru No. 24490/94, AİHM (22 May 2001), §§ 74-78; *Çiçek/Türkiye*, Başvuru No. 25704/94, AİHM (27 Şubat 2001), § 178; *Taş/Türkiye*, Başvuru No. 24396/94, AİHM (14 Kasım 2000), §§ 92-93; *Timurtaş/Türkiye*, Başvuru No. 23531/94, AİHM (13 Mayıs 2000), §§ 112-113; *Mahmut Kaya/Türkiye*, Başvuru No. 22535/93, AİHM (28 Mart 2000), §§ 125-126; *Çakıcı/Türkiye*, Başvuru No. 23657/94,

3) Sonuç

48. Yukarıdaki bulgular ışığında, davaların tümünde, zorla kaybetme vakalarında uygulanan yasal tedbirlerin/işlemlerin başlangıçtan itibaren - yani soruşturma aşamasından, mağdurların ve yakınlarının uğradığı zarar için olası bir tazminat aşamasına kadar - ağır kusurlar taşıdığı görülmektedir. Bu ağır kusurlar, yalnızca güvenlik gücü mensuplarına cezasızlık koruması sağlamakla kalmayıp, zorla kaybedilen kişilerin yakınlarının etkili bir başvuru yolunu kullanma ve kötü muameleye karşı korunma haklarını da ellerinden almaktadır.
49. Kararların icralarının denetimi için BK tarafından dahil edildikleri gruba rağmen, AİHM, bu davaların tümünde, Türkiye'deki yargı sisteminde, 1990'lı yıllarda güvenlik güçleri tarafından Kürt sivil halkına karşı işlenen zorla kaybetme suçlarını soruşturma ve ast-üst ilişkileri ile emir-komuta zincirini dikkate alan bir tutumla failleri hesap verebilir kılma konusunda bir isteksizlik olduğunu doğrulamıştır. AİHM tüm bu kararlarda etkisiz soruşturmalar bağlamında tıpa tıp aynı bulgulara işaret etmiştir. İhlallerin sistematik mahiyetinin güçlü bir göstergesi olarak, fail olduğu iddia edilen kişilerin yöntemleri ve konumlarının yanı sıra mağdurların karakteristiğindeki benzerlikleri vurgulamıştır.
50. Her şeyden önce, 1990'larda Türkiye Hükümeti'nin AİHM huzurundaki savunmaları, devlet görevlileri tarafından Kürt sivil halkına karşı yapılan zulümlerin bütüyle reddedilmesinden ibaret olmuştur. Yine de, AİHM kararları ve Komite'nin delil toplamak için bölgede yaptığı duruşmalar, kayıp yakınlarının anlatılarının duyulmasına katkıda bulunmuştur. Türkiye Hükümeti, başvurucular tarafından iddia edilen olayların aslında hiç olmadığına ilişkin karşı iddialarda bulunmasına rağmen, AİHM, Türkiye'nin PKK ile mücadele ederken hukukun üstünlüğü çerçevesi içerisinde kalmadığını, sivil halkın yaşam hakkını korumadığını, devlet görevlilerinin terörle mücadele ederken işlediği yaygın ve sistematik ihlalleri soruşturmadığını, mağdurlar için başvurabilecekleri etkin hukuki mekanizmalar temin etmediğini, failleri cezalandırmadığını ve mağdurlara onarım sağlamadığını tespit etmiştir. AİHM kararları, inkârın aynı zamanda yargı teşkilatı içerisinde sürdürüldüğünü de saptamıştır. Her ne kadar, AİHM'nin bölgesel bir insan hakları organı olarak işlevinin sınırlılığı nedeniyle verdiği kararlar Türkiye Hükümeti tarafından hakikatin kabul edilmesini sağlamasa da, resmi söylemi değiştirmiştir. Türkiye Hükümeti, önceleri güvenlik güçleri tarafından ağır insan hakları ihlalleri işlendiğini tamamen inkar ederken, bu söylemini güvenlik güçlerinin sorumluluğunu inkar ettiği bir söylemle değiştirmiştir. Bunu yaparken, mağdurların güvenilirliğini sorgulamış ve suç teşkil eden eylemleri PKK ile mücadele bağlamında meşrulaştırmıştır.⁷²

AİHM (Büyük Daire) (8 Temmuz 1999), §§ 113-114; *Kurt/Türkiye*, Başvuru No. 24276/94, AİHM (25 Mayıs 1998), §§ 140-142.

⁷² Başak Çalı, "The Logics of Supranational Human Rights Litigation, Official Acknowledgment, ve Human Rights Reform: The Southeast Türkiye Cases before the European Court of Human Rights, [Uluslararası İnsan Hakları Davalarının Mantığı, Resmen Tanınması ve İnsan Hakları Reformu: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Nezdinde Güneydoğu/Türkiye Davaları, 1996-2006], 1996-2006, *Law & Social Inquiry*, Cilt 35, Sayı 2, Bahar 2010, s. 311-337.

D. Türkiye’de Zorla Kaybetme Davalarının Durumu

51. Yukarıda bahsi geçen kararların icrası, BK tarafından bugüne kadar “Türkiye’de Güvenlik Güçleri’nin Eylemleri” başlığı kapsamında denetlenmiş olup, dört grup altında toplanmıştır: *Aksoy, Batı ve diğerleri, Erdoğan ve diğerleri ve Kasa.*
52. BK, güvenlik güçlerinin eylemleriyle ilgili olarak Türkiye aleyhine açılan davalarda AİHM tarafından verilen kararlara uyulmasını sağlamak için 1999 yılından bu yana genel önlemlere ilişkin ara kararlar ve diğer bazı belgeler yayınlamıştır. AİHM’nin güvenlik güçlerinin eylemleriyle ilgili ilk kararlarının kabul edilmesinden bu yana geçen yaklaşık on altı yıl boyunca, Türkiye genel önlemler dahilinde bazı yasal değişiklikler yapsa da, bu değişiklikler başarılı bir şekilde uygulanamamıştır.
53. AİHM, BK ve Türkiye arasındaki gelişmeleri ve (başarısız) görüşmeleri daha iyi ifade edebilmek için, aşağıda Türkiye’deki yasal ve düzenleyici çerçeveye dair kısa bir genel bakış sunulmuştur. Bu gelişmelerin Türkiye’deki hukuk sistemi üzerinde aslında nasıl bir etkisi olduğunu en iyi şekilde gösteren bazı örnekler, Türkiye’deki zorla kaybetme sorunlarının mevzuatın kendisinden ziyade uygulanmasında, tatbikinde ya da icra edilemezliğinde bulunduğunu gösteren diğer örneklerle birlikte ele alınmıştır.

1) Türkiye’deki Yasal ve Düzenleyici çerçeve

1.1. Olağanüstü hal

54. Olağanüstü Hal Kanunu veya 2935 sayılı Kanun, 25 Ekim 1983 ve 19 Haziran 2002 tarihleri arasında Türkiye’nin güneydoğu bölgesinde ağırlıklı olarak Kürt nüfusunun bulunduğu bazı illerde yürürlükte kalmıştır.⁷³ O dönem, bölgede temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan birçok olağanüstü hal kararnamesi çıkartılmıştır. Bunlar, daha sonra Bakanlar Kurulu’nun isteği üzerine yapılan meclis oylaması sonucu kaldırılmıştır.
55. 2935 Sayılı Kanun’a dayanan 285 sayılı ve 10 Temmuz 1987 tarihli Kararname’nin 4 (b) ve 4 (d) maddeleri uyarınca, Asayiş Jandarma Komutanlığı’nın emrindeki tüm özel ve kamu güvenlik güçleri ve hizmet kıtaları, olağanüstü hal bölge valisinin sorumluluğu altına alınmıştır. Olağanüstü hal süresince, bölgede altı farklı olağanüstü hal bölge valisi görev yapmıştır. Asayiş Jandarma Komutanlığı olağanüstü halin ilanıyla birlikte kurulmuştur.
56. 2935 Sayılı Kanun’a dayanan 430 sayılı ve 16 Aralık 1990 tarihli Kararname’nin 3. maddesi uyarınca, “*Olağanüstü hal bölge valisi, olağanüstü hal bölgesindeki ilgili kamu kurumlarına, genel güvenlik ve kamu düzeni için daimi ya da geçici olarak zararlı olduğu kabul edilen kamu görevlilerini başka konumlara geçirmeleri emrini verebilir. Konuyla ilgili kamu görevlisi, kendisi için geçerli olan kamu hizmeti ile ilgili özel hukuk hükümlerine tabi olmaya devam edecektir.*” Bu hüküm, kamu görevlileri olarak hâkim ve savcılar için geçerli kılınmıştır. Aynı kararnamenin 8. maddesi uyarınca, “*İçişleri Bakanı, olağanüstü hal bölge valisi ve diğer valiler*

⁷³ Olağanüstü hal (OHAL), ilk olarak 1982 tarihli Anayasa’nın 119-121 maddelerine ve Bakanlar Komitesi’nin 84/7781 sayılı ve 01.03.1984 tarihli Kararnamesi’ne dayanılarak 8 ilde ilan edildi. 1990’lı yıllar boyunca OHAL bölgesi olarak bilinen bölge o zamanlar sıkıyönetim kapsamında idi. 19 Temmuz 1987 tarihinde, Diyarbakır, Hakkari, Siirt ve Van illerinde sıkıyönetim kaldırıldı ve OHAL Bölge Valiliği kuruldu. Başlangıçta uygulandığı 8 il: Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van. Daha sonra, Adıyaman, Bitlis ve Muş illeri de komşu iller olarak OHAL kapsamına alındı. Batman ve Şırnak, 1990 yılında il statüsüne yükseltildiklerinde, bu sayı 13’e ulaştı. 1994 yılında, Bitlis’in statüsü komşu ilden çıkarılıp OHAL ili olarak değiştirildi.

tarafından alınan herhangi bir karar veya yapılan herhangi bir eylem ile ilgili olarak, bu kararları ve eylemleri kendilerine bu Kararname ile tanınan yetkilerin kullanılmasıyla bağlantılı ise, bu amaçla adli makama karşı suçla ilgili, parayla ilgili ya da yasal mahiyeti olan hiçbir yasal hak talebi getirilemez ve adli makam ile bu amaca yönelik hiçbir yasal düzenleme yapılamaz, ve herhangi bir adli makama bu yönde hiçbir başvuru yapılmamalıdır. Bu durum, gerekçe olmadan Devlet tarafından uğradıkları zarardan dolayı bireylerin Devlettten tazminat talep etme haklarına hanel getirmez.”

57. 1982 yılında Ankara, İstanbul ve İzmir’de Asayiş Dairesi Başkanlığı’nın komutasında emniyet güçlerinin Özel Harekât Şubeleri kurulmuş ve 1987 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü Terörle Mücadele ve Harekât Dairesi’nin sorumluluğuna verilmiştir. 1993 yılında, Özel Harekât Şubeleri, Emniyet Genel Müdürlüğü’nün doğrudan komutası kapsamında Özel Harekât Dairesi olarak Türkiye genelinde yeniden kurulmuştur. 285 sayılı Kararname uyarınca, Olağanüstü hal bölgesindeki Özel Harekât Dairesi ve Emniyet Genel Müdürlüğü Terörle Mücadele ve Harekât Dairesi de, olağanüstü hal bölge valisinin idaresine verilmiştir.
58. 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 118. maddesine dayalı 2945 sayılı ve 9 Kasım 1983 tarihli Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu uyarınca, Milli Güvenlik Kurulu, Cumhurbaşkanı’nın başkanlığında, Başbakan, Türk Silahlı Kuvvetleri Komutanı, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanı’ndan oluşmaktadır. Milli Güvenlik Kurulu, devletin milli güvenlik siyasetinin belirlenmesi, oluşumu ve uygulanmasına ilişkin kararlarını, kendi Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan “Milli Güvenlik Siyaset Belgesi” ile Bakanlar Kuruluna sunmaktadır. Bu belge, Bakanlar Kurulu onayı ile geçerli olmakta ve ulusal güvenlik için değişen tehditlere göre güncellenmekte ve kamuya açıklanmamaktadır. Milli Güvenlik Kurulu Belgelerinin rolü Anayasa’ya göre öneri niteliğinde olsa bile, Milli Güvenlik Kurulu’nun herhangi bir kararını göz ardı etmek hiçbir bir sivil yönetim için mümkün değildir. 2003 yılında yapılan değişiklikle, Milli Güvenlik Kurulu kararlarının statüsü tamamen öneri niteliği haline getirilmişse de şu aşikârdır ki, Kurul halen devletin milli güvenlik politikasını formüle etmeye devam etmektedir.
59. 1985 yılında yapılan 442 sayılı Kanun değişikliğiyle, kalıcı köy koruculuğu sistemi kurulmuş ve halen Türkiye Hükümeti tarafından kullanılmaktadır. Köy korucuları, Türkiye’nin güneydoğusu genelinde ikamet eden ve devlet tarafından silahlandırılan köylülerdir. İdari açıdan bölge valisinin emrinde ve mesleki açıdan Jandarma Bölge Komutanlığı’nın komutası altındadır. Olağanüstü hal bölgesindeki Jandarma güçleri olağanüstü hal bölge valisinin emrinde olduklarından, korucular da olağanüstü hal bölge valisinin emri altındadır.
60. 1985 yılından başlayarak 1988, 1990, 1992, 1993, 1995 ve 1999 yıllarında Türkiye’de yedi Pişmanlık Yasası yürürlüğe girmiştir. “Bazı Suç Failleri Hakkında Uygulanacak Hükümlere dair 3419 sayılı ve 25 Mart 1988 tarihli Kanun” ile eski PKK militanı olan itirafçıların nüfus kayıtları değiştirilmiş ve korunmalarıyla ilgili plastik cerrahi gibi bazı giderler İçişleri Bakanlığı tarafından karşılanmıştır. Olağanüstü hal bölgesindeki güvenlik güçleri tarafından istihdam ediklerinden, bu kişiler de Olağanüstü Hal Bölge Valisinin emri altındadır.
61. Olağanüstü hal sürecindeki ceza hukuku ve ceza muhakemesi usulünden bahsedecek olursak, eski Türk Ceza Kanunu, bir bireyi özgürlüğünden hukuka aykırı bir şekilde mahrum bırakmayı (179. madde genel olarak, 181. madde devlet memurlarıyla ilgili olarak) ve her türlü cinayeti (448. ila 450. maddeler) suç olarak düzenlemiştir. Eski Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nun 151. ve 153. maddeleri uyarınca, bu suçlarla ilgili cumhuriyet savcılarında veya yerel idari

makamlara şikayette bulunmak mümkündür. Cumhuriyet savcıları ve kolluk kuvvetleri kendilerine bildirilen suçları soruşturmakla görevlidir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 148. maddesi uyarınca, soruşturma başlatıp başlatmamaya cumhuriyet savcıları karar verir.

62. Terör suçu işlendiğine dair bir iddia olması durumunda, 2845 sayılı Kanun uyarınca söz konusu dönemde ülke genelinde kurulan devlet güvenlik savcılıkları ve mahkemeleri yargı yetkisine sahiptir.
63. Suç işlediği iddia edilen fail eğer bir devlet memuruysa ve eğer suç görevinin ifası sırasında işlendiyse, 1914 tarihli Memurun Muhakematı Hakkında Kanun gereğince, yerel idare meclislerinden yargılama izni alınması gerekmektedir.
64. Eğer kişi silahlı kuvvetlerin bir mensubuysa, uygulanacak kanun suçun mahiyetine göre belirlenmektedir. Böylelikle, Askeri Ceza Kanunu (1632 sayılı Kanun) kapsamında bir "askeri suç" söz konusuysa, cezai soruşturması, askeri mahkemeler ve askeri mahkemelerin yargılama usullerinin oluşturulmasına ilişkin 353 sayılı Kanun'a uygun olarak yapılmaktadır. Silahlı kuvvetlerin bir mensubunun adı bir suç işlediğinin iddia edildiği durumlarda, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun hükümleri uygulanmaktadır (Anayasa'nın 145§1 maddesi ve 353 sayılı Kanun'un 9-14 bölümleri).
65. 2005 yılından önce işlenen suçlar için uygulanan eski Türk Ceza Kanunu'nun 120. maddesi uyarınca, bir suç için geçerli zamanaşımı, ilgili suç için öngörülen ceza referans alınarak belirlenmektedir. Eski Türk Ceza Kanunu'nda zorla kaybetme bir suç olarak tanımlanmadığından, yargı organları kaybedilmeye dair davalarda cinayet suçuyla ilgili hükümleri temel almakta ve eski Türk Ceza Kanunu'nun 120/1 maddesinde belirtilen 20 yıllık zamanaşımı süresini uygulanmaktadır.

1.2. Yürürlükte olan ilgili mevzuat

66. 2000'li yılların başından beri Türkiye'deki mevzuatı Sözleşme standartlarına uygun hale getirmek için reformlar yapılmaktadır. Örneğin, 2005 yılında yeni Türk Ceza Kanunu ve 2004 yılında yeni Türk Ceza Muhakemesi Kanunu kabul edilmiştir.
67. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin 2013 yılı Raporu'nda belirtildiği gibi, *"tüm yönleriyle ele alınmaya devam edilen ve bir çok şeyi etkilediği için çok önemli olan bir sorun da, savcılar ve hakimler arasındaki önyargılı, devlet-merkezci tutumların sürekliliğidir; bu durum da kolluk kuvvetleri aleyhine olan delillere ve mağdurların ifadelerine gereken önemin verilmediği ve genellikle beraat kararlarını beraberinde getiren yüzeysel ve etkisiz soruşturmalara yol açmaktadır."*⁷⁴
68. Yeni Türk Ceza Kanunu'na göre, bir bireyin özgürlüğünden hukuka aykırı bir şekilde mahrum bırakılması (109. madde genel olarak, 109. maddenin 3. fıkrasının (c) ve (d) maddeleri devlet memurlarıyla ilgili olarak) ve her türlü cinayet (81. ila 85. maddeler) suç teşkil etmektedir. Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 158. ve 160. maddeleri uyarınca, bu suçlar hakkında şikâyette bulunulabilir. Yeni Türk Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 170. maddesi uyarınca, cumhuriyet

⁷⁴Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri (2013) 24, 18'de, 79. fıkra, Nils Muižnieks'in Türkiye'ye 2013 yılının 1 ila 5 Temmuz tarihleri arasında yaptığı ziyaret sonrasındaki Raporu. Şu adreste mevcuttur: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?commve=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2395759&SecMode=1&DocId=2079692&Usage=2> (son ziyaret tarihi 30.12.2015).

savcılarını suç işlendiğine dair şüphe uyandıran bir olayla ilgili haberdar olduğunda, ceza davası açmaya gerek olup olmadığına karar vermek için bir soruşturma başlatmakla görevlidir.

69. 2004 yılının Haziran ayında kabul edilen Anayasa reform paketi kapsamında, Devlet Güvenlik savcılıkları ve mahkemeleri sistemi, Türk Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesi kapsamındaki suçları incelemeye yetkin özel yetkili ağır ceza mahkemeleri ve savcılıkları sistemine dönüştürülmüştür. 2012 yılının Temmuz ayında, özel yetkili ağır ceza mahkemeleri ve savcılıklarının yerini, Terörle Mücadele Kanunu'nun 10. Maddesi uyarınca yetkilendirilmiş bölgesel ağır ceza mahkemeleri ve savcılıkları almıştır. Son olarak, 2014 yılının Şubat ayında, Terörle Mücadele Kanunu'nun 10. maddesi kaldırılmış ve böylece özel yetkili mahkeme ve savcılık sistemi tamamen son bulmuştur. Bu son değişiklikler üst düzey devlet görevlilerinin yargılandığı bazı soruşturma ve kovuşturmalar devam ederken meydana gelmiştir.
70. İşkence ve kötü muameleyle ilgili olarak, Anayasa'nın 145. Maddesindeki değişiklikler, askeri mahkemelerin yetkisini kısıtlamıştır. Yeni Türk Ceza Kanunu, savcılarının bu suçlarla ilgili devlet memurlarını soruşturmak ve kovuşturmak için idari izin alma zorunluluğunu kaldırmıştır. Ancak, devlet memurları hakkında yürütülecek yasal işlemlerle ilgili 1999 yılında kabul edilen ve 1914 Kanunu'nun hükümlerini yürürlükten kaldıran, ancak bu tür işlemler için idari izin alınması zorunluluğunu koruyan 4483 sayılı Kanun, işkence ve kötü muamele dışındaki suçlara uygulanmaya devam etmekte ve cezasızlığın önemli kaynaklarından biri olarak görünmektedir.
71. Askeri personel, kendi hususi kanunlarında (353 ve 1632 Sayılı Kanunlar) belirtilen suçlar bakımından halen askeri yargıya tabidir.
72. Mevcut Türk Ceza Kanunu'nun 77. maddesi, toplumun bir kesimine karşı sistematik bir şekilde işlenmişse, öldürme, kasten yaralama, işkence ve cinsel saldırı suçlarının insanlığa karşı işlenen suç teşkil edebileceğine ilişkin bir hükümdür. Mevcut Türk Ceza Kanunu kapsamında, ne 77. madde ne de diğer hükümler, zorla kaybetmeyi bir suç olarak düzenlemektedir.

1.3. Sonuç

73. Hem AİHM'nin zorla kaybetmelerle ilgili kararlarındaki bulguları, hem 2002 yılına kadar olağanüstü hal altında uygulanan yasal hükümleri inceleyerek, soruşturma makamları ve genel olarak yargının o dönem bağımsız ve tarafsız olamayacağı sonucunu çıkarmak mümkündür. Devlet görevlilerinin terörle mücadele pratikleri söz konusu olduğunda, tüm yargı ve bölge şartları, adli memurlar dahil olmak üzere, ulusal güvenliğe karşı tehdit olarak kabul edilen her türlü muhalife yönelik baskıcı ve tehditkardır. Böyle bir bakış açısıyla, yargı makamlarının devlet görevlileri tarafından işlenen ağır insan hakları ihlallerini soruşturmadaki ihmalkârlık ve özensizliğinin, bu baskıcı olağanüstü hal rejiminden kaynaklandığı söylenebilecektir.
74. Bununla birlikte, hem AİHM kararlarının bulgularından, hem de devlet görevlilerinin ağır insan hakları ihlallerine ilişkin incelenen soruşturmalardan, olağanüstü halin kaldırılmasından on dört yıl sonra soruşturmanın etkililiğinde önemli bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Önceki soruşturmanın tutarsızlıkları, şimdiki savcılar ve hatta kovuşturma sürecinde yargı tarafından sürdürülmektedir.
75. Zorla kaybetmelere ilişkin olarak, resmi makamların bir sivil keyfi olarak hukukun korumasının dışına çıkardığını ve öldürdüğünü inkar etmesi durumunda, resmi makamlar tarafından kaçırıldığı ve öldürüldüğü iddia edilen kişinin başlangıçta onların tasarruflarında

olduğunu somut delillerle kanıtlamak neredeyse imkansızdır. Ancak, gözaltı kayıtları gibi somut delillerin bulunmadığı durumlarda, soruşturma makamları – ne kolluk kuvvetleri ne de amirleri – bu kayıtların olmaması ya da doğru olmayan kayıtların sunulması nedeniyle hiçbir zaman sorumlu tutulmamıştır. Türkiye Devleti, kaybedilenlerin akıbeti ya da nerede oldukları, suçun koşulları veya olası failler hakkında bir açıklama yapmak için hiçbir çaba göstermemiştir.

76. Yukarıda belirtilen yasal çerçevede, Milli Güvenlik Kurulu'nun yönlendirmesi olmadan, sivil hükümetin devletin güvenlik politikasını belirlemesinin mümkün olamayacağı aşikârdır. Bölge valileri, devletin milli güvenlik politikasını uygulamaları niyetiyle tam yetkiyle donatılmıştır. İçişleri Bakanlığı'nın olağanüstü hal bölge valileri aracılığıyla verilen talimatları olmadan, özellikle çok katı ve hiyerarşik bir emir-komuta zinciri olan jandarma kuvvetleri için, bölgede insan haklarını bu denli yaygın ve sistematik ihlal etmek mümkün olamazdı. Emniyet güçlerinin Özel Kuvvetler Komutanlığı da, İçişleri Bakanlığı'nın emrinde olan karargâhının müsamahası olmadan bu tür ihlalleri işleyemezdi. Aynı akıl yürütme, köy korucuları ve itirafçılar için de geçerlidir. Ne yazık ki, soruşturma veya kovuşturmaların hiçbiri bu üst makamların sorumlu tutulmasını sağlayacak kadar genişletilmemiştir.
77. Öte yandan, yeni Türk Ceza Kanunu'nda yapılan insanlığa karşı işlenen suçlara dair düzenleme, zamanaşımı sürelerinin sona ermesinin önüne geçmek amacıyla iddianamelerde kullanılan bir hüküm haline gelememiştir.
78. Hukuki süreçlerde rol oynayan yargı aktörleri, sürecin her aşamasında araştırmanın kapsamını ve ihlallerin sistematik ve/veya yaygın mahiyetini değerlendirmede takdir yetkisine sahip olmalarına rağmen, takdir yetkilerini bu yönde kullanmayı tercih etmemektedir. Şimdiye kadar, herhangi bir üst ve de onların astları, terörle mücadele kapsamındaki yasadışı eylemlerinden dolayı suçlu bulunmamıştır.
79. Bu motivasyon yokluğunda, devlet görevlilerinin gerçekleştirdikleri ağır insan hakları ihlallerinde zamanaşımını kaldırmak ve yüksek rütbeli yetkililerin yargılanmaları yönünde yargı organlarını zorlamak için yeni yasal tedbirlere gerek vardır.

2) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Zorla Kaybetme Kararlarında Bakanlar Komitesi'nin Denetimi

80. Türkiye'deki egemen cezasızlık sorunu göz önüne alındığında, Türkiye'nin AİHM kararlarının uygulanmasını sağlamak için hala aksiyon alması gerektiği görülmektedir. Raporun bu bölümünde, AİHM kararlarının uygulanmasında süregelen sorunların sistematik mahiyetini bir sonraki adımda daha iyi anlamak için, zorla kaybetme davalarının uygulama sürecinde Türkiye yetkilileri tarafından sunulan ilgili ara kararlar ve eylem planlarının bazıları incelenmektedir.

2.1. Genel Hükümler

81. Güvenlik güçlerinin eylemleriyle ilgili AİHM kararlarının icrasının izlenmesi için BK'nin oluşturduğu iki ana dava grubu bulunmaktadır: *Aksoy* grubu ile *Batı ve diğerleri* grubu. BK, bu iki gruba ek olarak, 2014 yılında yine Türkiye'deki güvenlik güçlerinin eylemleriyle ilgili iki ayrı grup olan *Erdoğan ve diğerleri* grubu ile *Kasa* grubunu oluşturmuştur. BK, Türkiye'deki güvenlik güçlerinin fiillerine dair etkili bir soruşturma yürütülmemesini dikkate alarak, *Batı ve diğerleri*, *Erdoğan ve diğerleri* ve *Kasa* gruplarında yer alan kararların icrasını geliştirilmiş usul ile izlemeye karar vermiş olmasına rağmen, *Aksoy* grubunda yer alan kararların icrasını standart usul ile izlemeye karar vermiş ve 1035. Bakan Yardımcıları toplantısında *Aksoy* grubunda

izlenen etkili soruşturma başlığını kapatmıştır. Ancak, bu dört grup altında toplanan zorla kaybetmelere dair tüm davaların analizi, aynı tutarsızlıkların bu kararların icra süreçlerini aynı şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır.

a) Aksoy Grubu – Standart Denetleme

82. BK, Aksoy grubu kapsamında 1999, 2002, 2005 ve 2008 yıllarında olmak üzere, dört kararname kabul etmiştir.⁷⁵ BK tarafından yapılan tanımlamaya göre, bu davalar, “genel olarak 1990’lı yıllarda ve özellikle de Türkiye’nin güneydoğusunda güvenlik güçlerinin eylemlerinden kaynaklanan ihlallerle ilgilidir. Haksız bir şekilde mala zarar verme, kaybetmeler, gözaltında işkence ve kötü muamele ve güvenlik görevlileri tarafından işlenen cinayetler ile akabinde gerçekleştiği iddia edilen bu ihlallerle ilgili etkili soruşturma yürütülmemesi konularını kapsamaktadır (2. madde, 3. madde, 5. madde, 8. madde ve 13. madde ve 1 numaralı Protokol’ün 1. maddesi). Pek çok dava bunlara ek olarak Sözleşme’nin 38. maddesi uyarınca Sözleşme organlarıyla işbirliği yapma yükümlülüğüne aykırılığı da içermektedir.”⁷⁶ CM/ResDH(2008)69 sayılı Ara Karar’a göre, Aksoy grubunda güvenlik güçleri mensuplarının aşırı güç kullanımından kaynaklanan ölümler, yaşam hakkının korunmasında yetersiz kalınması, ölümler ve/veya kaybetmeler, kötü muamele, mala zarar verme, etkili bir iç hukuk yolunun eksikliği sebebiyle AİHM tarafından Sözleşme’nin çok sayıda ihlalinin tespit edildiği 175 karar bulunmaktadır.⁷⁷ Daha önce belirtildiği gibi, bu kararlardan 42’si güvenlik güçlerince işlendiği iddia edilen zorla kaybetmelerle ilgilidir.

83. BK tarafından dikkat çekilen yapısal sorunlar, Türkiye’de güvenlik güçlerinin eylemleriyle ilgili Aksoy grubunda yer alan kararlarda AİHM tarafından tespit edilen ihlallerin temel nedenidir. Söz konusu yapısal sorunlar; gözaltındaki usuli tedbirlerin etkisizliği, güvenlik güçleri mensuplarının genel önyargılı tutum ve uygulamaları, güvenlik güçlerinin eğitim ve öğretim sistemi, güvenlik güçlerinin eylemlerini düzenleyen yasal çerçevenin yetersizliğinin yanı sıra cezai sorumluluklarının kurulmasındaki eksiklikler ve son olarak mağdurlara uygun bir onarım sağlanmasındaki eksikliklerdir. 18 Eylül 2008 tarihinde gerçekleştirdiği 1035. toplantısında BK, o zamana kadar Türkiye Hükümeti’nin Aksoy grubu altında sunduğu bilgileri değerlendirmiş ve CM/ResDH(2008)69 sayılı Ara Karar’ı kabul etmiştir. Aksoy grubuna dair BK tarafından verilen ara kararlardaki değerlendirmeler aşağıdaki gibidir:

Gözaltındaki usuli tedbirlerin iyileştirilmesi

84. BK, gözaltında tutulan kişilere (1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren) yeni Ceza Muhakemesi Kanunu’nda tanınan haklarla ilgili Türkiye Hükümeti tarafından sunulan bilgileri, gözaltındaki usuli tedbirlerin iyileştirilmesine dair tatmin edici bulmuş ve bazı genelgelerin kabulü ile bazı düzenlemelerde değişiklik yapılmasına ilişkin Türkiye makamları tarafından

⁷⁵Bakanlar Komitesi Ara Kararları: CM/ResDH(99)434, 9 Haziran 1999 (216); CM/ResDH(2002)98, 10 Temmuz 2002 (207); CM/ResDH(2005)43, 7 Haziran 2005 (at 193); Ara Karar CM/ResDH(2008)69, 18 Eylül 2008 (174), ülkelere göre ara kararlar koleksiyonundan bulunabilir (1988-2008): http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Source/Documents/IntRes2008_en.pdf (son ziyaret 30.12.2015).

⁷⁶Bakanlar Komitesi, “Ayrıntılı Gündem ve Kararlar, 1078. (DH) Oturum, 2-4 Mart 2010”, Avrupa Konseyi Dokümanları CM/Del/OJ/DH(2010)1078 bölüm 4.2, 18 Mart 2010.

⁷⁷Ara Karar CM/ResDH (2008) 69, 18 Eylül 2008 (174).

sunulan bilgileri de dikkate alarak, gözaltındaki usuli tedbirlerin etkisizliğine dair konu başlığının incelenmesinin kapatılmasına karar vermiştir.⁷⁸

Güvenlik güçlerinin mesleki eğitimleri ile hakim ve savcı eğitimlerinin iyileştirilmesi

85. BK, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri personelinin eğitimlerine yönelik “Personel Eğitim Merkezlerinin” kurulmasını, polis kolejleri ve akademilerindeki meslek kurslarını ve Avrupa Konseyi’nin desteğiyle organize edilen eğitim projelerini dikkate alarak, güvenlik güçlerinin mesleki eğitimlerinin iyileştirilmesiyle ilgili konu başlığını kapatmaya karar vermiştir.⁷⁹ Benzer bir şekilde, hakimler ve savcıların eğitimine odaklanan Türkiye Adalet Akademisi’nin kuruluşunu, Adalet Bakanlığı’nın internet sitesinde yayınlanan AİHM kararlarının da yer aldığı bir bülten çıkarmasını ve eğitimler düzenlemesini hakimler ve savcıların eğitimlerinin geliştirilmesi başlığının kapatılması için yeterli bulmuştur.⁸⁰

Sözleşme hükümlerine iç hukukta doğrudan etki kazandırılması

86. Bu başlık kapsamında, 2007 yılında polisin görev ve yetkileri hakkında 2559 sayılı Kanun’da yapılan değişiklikleri; Sözleşme hükümlerine uygun hareket etmeleri konusunda Jandarma birimlerine talimat verildiğine dair Türkiye Hükümeti tarafından sağlanan bilgileri; Sözleşme hükümlerine doğrudan etki veren Anayasa’nın 90. maddesinin etkin uygulanmasına dair Türkiye Hükümeti tarafından verilen mükerrer taahhütleri ve Türkiye makamları tarafından kabul edilen belli başlı genelgeleri dikkate alan BK, sözleşme hükümlerine iç hukukta doğrudan etki tanınmasına dair başlığın kapatılmasına karar vermiştir. Adalet Bakanlığı tarafından 1 Haziran 2005 tarihinde hakimler ve savcılarının kullanımına yönelik olarak çıkarılan genelgelerin cezai soruşturmaların etkinliğini sağlayacağı kabul edilmiştir. Söz konusu genelgeler şunlardır:

⁷⁸ Türkiye Hükümeti tarafından bugüne dek yapılan değişiklikler aşağıdakileri içermektedir: 2845 sayılı Milli Güvenlik Mahkemeleri Kanunu’nun müdafiyale görüşme hakkına dair 16§4 maddesi; 16 Ocak 2003 tarihli İçişleri Bakanlığı Genelgesi’nin yayınlanması; 18 Ekim 2004 tarihli İçişleri Bakanlığı Genelgesi’nin yayınlanması; 28 Mayıs ve 22 Ağustos 2002 tarihli Adalet Bakanlığı Genelgelerinin yayınlanması; işkencenin önlenmesi için usul yönünden önlemlerin alınmasına dair 10 Ekim 2003 tarihli Sağlık Bakanlığı Genelgesi’nin yayınlanması; yeni Ceza Muhakemesi Kanunu’nda gözaltı merkezlerinin teknik ve medikal koşullarına dair 99. maddenin kabul edilmesi; Yakalama Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği’nde 3 Ocak 2004 tarihinde yapılan değişiklikler. Tüm bu değişiklikler, Ara Karar ResDH (2002)98 uyarınca veya akabinde gerçekleştirilmiş genel tedbirlere dair iyileştirmeler olarak değerlendirilmiştir. Dahası, dikkate alınan diğer değişiklikler de şunlardır: Gözaltı süresiyle ilgili Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 251§5 ve 91. maddelerinin kabul edilmesi; gözaltına alınan kişinin sahip olduğu haklar ve kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda bilgilendirilmesine dair Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 147. maddesinde ve Yakalama Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği’nde yapılan ve yine 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren değişiklikler; gözaltına alınan kişinin bir aile üyesinin bilgilendirilmesine dair Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 95. maddesinin kabulü; Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 92., 148. ve 154. maddelerinin kabulü; 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun 10. maddesinde yapılan değişiklikler; Yakalama Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği’nin 9.,10. ve 26. maddelerinde yapılan değişiklikler; müdafiyale görüşme hakkına dair 1 Ocak 2006 2004 tarihli Adalet Bakanlığı Genelgesi’nin (No. 24) yayınlanması; Ceza Muhakemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmelik’in beden muayenesine dair 7. ve 8. maddelerinin kabulü; gözaltı tutanaklarının ve gözaltı merkezlerinin cumhuriyet savcılarınca denetlenmesiyle ilgili 1 Ocak 2006 tarihli ve 3 no’lu Adalet Bakanlığı Genelgesi’nin yayınlanması. Tüm bu değişiklikler, Ara Karar ResDH (2005) 43 uyarınca veya akabinde gerçekleştirilmiş genel önlemlere dair iyileştirmeler olarak değerlendirilmiştir.

⁷⁹ Bakanlar Komitesi, Ara Karar ResDH (2005) 43, 7 Haziran 2005 (193).

⁸⁰ Türkiye devleti yetkilileri, 2004 ve 2005 yılları ile 2006 yılının ilk altı ayında Avrupa Konseyi/Avrupa Komisyonu ortak girişimi kapsamında ve gerek Türkiye’de gerekse yurtdışındaki çeşitli üniversite ve kuruluşlar ile işbirliği halinde gerçekleştirilen bir dizi seminer, konferans, çalışma gezisi ve diğer eğitim faaliyetlerine dair bir liste sunmuştur.

tüm cezai soruşturmaların etkili ve ivedi yürütülmesi gerektiğini belirten 2 no.lu Genelge; işkence ve kötü muamele iddialarına ilişkin ceza soruşturmalarının Sözleşme'nin tekrar ihlalini önleyecek şekilde yürütülmesi gerektiğini belirten 4 no.lu Genelge; işkence ve kötü muamele iddialarına ilişkin ceza soruşturmalarının kolluk kuvvetleri yerine cumhuriyet başsavcılıkları tarafından yürütülmesi gerektiğini belirten 8 nolu Genelge; faili meçhul cinayetlere ilişkin ceza soruşturmalarının Sözleşme'ye uygun olarak yeterli bir şekilde yürütülmesi gerektiğini belirten 22 no.lu Genelge. Sonuncusu dışındaki tüm genelgelerin gözetimindeki usuli güvencelerin etkinliğini de sağladığı sonucuna varılmıştır. BK, yalnızca bu genelgelere ve Türkiye Hükümeti'nin Sözleşme hükümlerine doğrudan etki veren Anayasa'nın 90. maddesinin uygulamasını denetleyeceğine dair verdiği taahhütlere dayanarak, bu başlığın kapatılmasına karar vermiştir. Bu karar aynı zamanda devlet görevlileri tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen zorla kaybetmelerle ilgili etkisiz soruşturmalar sorununa ilişkin başlığın da kapatıldığı anlamına gelmektedir.

Güvenlik gücü mensuplarının hesap verebilirliğinin daha güçlü bir şekilde sağlanması

87. Türkiye Hükümeti, işkence ve kötü muameleyle ilgili ceza soruşturmalarının hızlı ve etkin bir şekilde yürütülmesi gerektiği konusunda 2 no.lu Genelge'de yer alan talimatlar ile 4483 sayılı Kanun'daki işkence ve kötü muamele teşkil eden eylemler işlediği iddia edilen güvenlik güçleri hakkında soruşturma başlatılmasını idari izne bağlayan düzenlemeyi kaldıran değişiklikler hakkında bilgi vermiştir. BK, Türkiye yetkililerini "yalnızca işkence ve kötü muameleyi değil, aynı zamanda diğer ciddi suçları kovuşturmak için artık idari izne gerek olmadığı gerçeğiyle ilgili herhangi bir belirsizliği ortadan kaldırmak ve ayrıca rütbesi ne olursa olsun tüm güvenlik güçleri mensuplarının hiçbir idari izin olmaksızın yargılanabilmesini temin etmek için gerekli yasal önlemleri almaya çağırmıştır."⁸¹

Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun'un Hızlı ve Etkin bir şekilde Uygulanması

88. Türkiye Hükümeti, 14 Temmuz 2004 tarihinde 5233 sayılı Kanun'un, 20 Ekim 2004 tarihinde de ilgili Yönetmelik'in yürürlüğe girdiğini bildirmiştir. Türkiye Hükümeti, tazminatla ilgili bu yasal değişikliklerin ve idare hukukunun genel tedbirlerinin, güvenlik güçlerinin eylemlerinden doğan tüm maddi zararlar için onarım ve giderim sağladığını ileri sürmüştür. Hükümet ayrıca tazminat yasasının 2005 yılında 5442 sayılı Kanun vesilesiyle değiştirilerek, kapsam ve süresinin uzatıldığını, ayrıca *İçyer/Türkiye* kararında AİHM tarafından etkili bir iç hukuk yolu olarak değerlendirildiğini hatırlatmıştır.⁸² AİHM'nin *İçyer/Türkiye* kararında yer alan değerlendirmelerini ve Türkiye yetkililerinin güvenlik güçlerinin eylemlerinden doğan zararların karşılanmasıyla ilgili davalardaki idari mahkeme uygulamalarının yerleşik olduğuna dair taahhütlerini dikkate alan BK, bu başlığın kapatılmasına karar vermiştir.

Alınan Tedbirlerin Uygulamadaki Etkisi

89. Türkiye yetkilileri, 2003 – 2007 yılları arasında işkence ve kötü muamele suçlarına ilişkin soruşturmalar, beraat ve mahkumiyet kararları sayısı hakkında bir istatistik listesi sunmuştur. Ancak BK, sunulan istatistikler işkence ve kötü muamele iddialarıyla ilgili soruşturma dosyalarının sayısındaki azalmanın bir göstergesi olarak yorumlanabilse de Türkiye

⁸¹Bakanlar Komitesi, Ara Karar CM/ResDH (2008) 69, 18 Eylül 2008.

⁸²*İçyer/Türkiye*, Başvuru No. 18888/02, AİHM (12 Ocak 2006).

yetkililerinin işkence ve kötü muamele dışında güvenlik güçlerince işlendiği iddia edilen diğer ciddi suçlarla ilgili soruşturmalar, beraat ve mahkumiyet kararları hakkında herhangi bir bilgi vermediğini belirtmiş ve Türkiye yetkililerini o güne dek alınan tedbirlerin etkisine dair ayrıntılı bilgi vermeye davet etmiştir.

b) Batı ve diğerleri Grubu – Geliştirilmiş Denetleme

90. BK, *Batı ve diğerleri* grubu kapsamında, 2 zorla kaybetme davası dahil olmak üzere, 68 dava hakkında verilen kararın icrasını denetlemektedir. Zorla kaybetmelerle ilgili olan 2 dava; *Er ve diğerleri/Türkiye* ile *Gasyak ve diğerleri/Türkiye* davalarıdır. BK'nin tasnifine göre, bu gruptaki davalar, “özellikle başvuru sahiplerinin kötü muameleye maruz bırakılması ya da tutukluların transferi sırasında dahil, yakınlarının devletin sorumluluğu olan koşullar altında ölümü olmak üzere, güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen ihlallere dair soruşturmaların ve akabindeki yasal süreçlerin etkisizliğini” içermektedir (2. madde, 3. madde, 5. maddenin 3.-4.-5. paragraflarının ve 13. maddenin ihlali ile ilgili). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu eksikliklerin güvenlik güçleri mensuplarının fiilen cezasızlığına yol açtığı sonucuna varmıştır.⁸³

91. BK, bu grup kapsamındaki davalarda Mahkeme'nin tanımladığı eksiklikleri şu şekilde sıralamaktadır: “devlet görevlileri aleyhine başlatılan soruşturmaların aşırı uzun sürmesi; bu soruşturmaları yürüten yetkililerin bağımsız olmaması; başvuru sahiplerinin soruşturma dosyalarına erişiminin imkansız kılınması; başvuru sahiplerinin tanıklara ya da şüpheli güvenlik güçleri mensuplarına soru sormasının imkansız kılınması; yargı süreçlerinin aşırı uzunluğu neticesinde soruşturmaların zamanaşımına uğraması; güvenlik güçleri mensuplarına verilen cezaların infazının ertelenmesi; kötü muameleden yargılanan güvenlik güçleri mensuplarının yargılandıkları sırada görevlerinden alınmaması; adli tıp uzmanlarının raporlarındaki eksiklikler; ceza alan polis memurlarına cezalarının infazı sırasında müsamaha gördükleri hapis hane koşulları sağlanması.”⁸⁴ Bu grup kapsamındaki kararların izlenmesine dair tüm bu başlıklar halihazırda açıktadır ve BK tarafından gelişmiş denetleme usulü ile denetlenmeye devam etmektedir.⁸⁵

c) Erdoğan ve diğerleri Grubu ve Kasa Grubu – Geliştirilmiş Denetleme

92. 2014 yılında, BK, benzerlikleri göz önüne alarak, icrasını denetlediği bazı kararları yeniden gruplandırmaya karar vermiş ve bu kararların karmaşık sorunlar içerdiğini belirterek, icralarını gelişmiş denetleme usulü ile denetlemeye karar vermiştir.

⁸³ Avrupa Konseyi, AIHM Kararlarının İcrası, Derdest Davalar, icra sürecinde son durum: *Batı ve diğerleri/Türkiye* (ÖRNEK Karar), Başvuru No. 33097/96, AIHM (3 Haziran 2004), <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Reports/pendingCases_en.asp?CaseTitleOrNumber=BATI+ve+diğerleri&StateCode=&SectionCode=> (son ziyaret 30.12.2015).

⁸⁴A. g. e.

⁸⁵Bkz. Türkiye aleyhine *Batı* grubunda yer alan kararların icrasına dair Türkiye tarafından sunulan Eylem Planı (19/10/2015) (Başvuru No. 33097/96) 1243. oturum (8-10 Aralık 2015) (DH) <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=DHDD%282015%291116&Language=lanFrench&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>> (son ziyaret 30.12.2015).

93. BK, bu doğrultuda *Erdoğan ve diğerleri* grubu kapsamında 9 kararın icrasını denetlemektedir. Bunlardan 6'sı zorla kaybetmelerle ilgili *Bozkır ve diğerleri/Türkiye*, *Nihayet Arıcı ve diğerleri/Türkiye*, *Meryem Çelik ve diğerleri/Türkiye*, *Nezir Tekçi/Türkiye*, *Kadri Budak/Türkiye*, *Saygı/Türkiye* kararlarıdır. BK, bu grubu özellikle askeri operasyonlar sırasında güvenlik güçleri mensuplarının gerçekleştirdikleri eylemler neticesinde gerçekleşen ihlallerin etkili bir şekilde soruşturulmadığı durumları kapsayan davaları içeren bir grup olarak tanımlamaktadır.
94. BK, aynı doğrultuda *Kasa* grubu kapsamında 7 kararın icrasını denetlemektedir ve bunlardan biri zorla kaybetmeyle ilgili olan *Cülaz ve diğerleri/Türkiye* kararıdır. BK, bu grubu güvenlik güçleri mensuplarının aşırı güç kullanımı sonucu gerçekleşen ölüm olayları ve bu olayların etkili bir şekilde soruşturulmamasını kapsayan davaları içeren bir grup olarak tanımlamaktadır.

2.2. Zorla Kaybetmelerle İlgili Kararların İcrasına İlişkin Türkiye Hükümeti Tarafından Sunulan Eylem Planları ve Bazı Seçili Davalardaki Eksiklikler

a) Türkiye Yetkililerinin *Nihayet Arıcı ve diğerleri/Türkiye* Kararının İcrasıyla İlgili Sunduğu 6 Aralık 2013 tarihli Eylem Planı ve 8 Nisan 2015 tarihli Bildirim

95. 6 Aralık 2013 tarihli Eylem Planı'yla Türkiye yetkilileri genel hükümler çerçevesinde ilgili kararın icrasıyla ilgili şu bilgileri sunmuştur: kararın Türkçeye tercümesi ve ilgili adli, idari ve yasama birimlerine dağıtılması; Adalet Bakanlığı bünyesinde İnsan Hakları Departmanı'nın kurulması; 2011 yılı boyunca bu departman tarafından bazı konferansların düzenlenmesi; insan hakları ihlalleri, işkence ve kötü muamele ile ilgili 8 no'lu Genelge'nin dağıtımı; AIHM'nin kolluk kuvvetleri aleyhine verdiği kararlar doğrultusunda gerçekleştirilmesi planlanan yasal değişikliklere dair genel bir eylem planının devreye sokulması; Ceza Muhakemesi Kanunu'nun AIHM'nin takipsizlik kararının etkisiz soruşturmada kaynaklandığını tespit ettiği kararlarının ardından 3 ay içerisinde soruşturma dosyalarının yeniden açılmasını düzenleyen 176/3. maddesinin kabulü. Bu tedbirler, Türkiye Hükümeti tarafından BK Rehber İlkeleri'nin III. Bölümü'nün öngördüğü genel tedbirler olarak değerlendirilmiş ve bahsi geçen kararın icrasını *Aksoy* grubu kapsamında denetlenmesi gerektiği ileri sürülmüştür.⁸⁶
96. 8 Nisan 2015 tarihinde sunduğu bildirimde Türkiye Hükümeti, başvurucular *Nihayet Arıcı*, *Hanefi Arıcı*, *Siman Töre*, *Mahsime Arıcı*, *Sıdap Arıcı*, *Azade Arıcı* ve *Gülendam Arıcı*'nin yasal temsilcileri tarafından sunulan dilekçeye yanıt vermiştir. Dilekçe, sunulduğu tarih itibarıyla ne soruşturmanın etkililiği ne de güvenlik güçleri mensupları tarafından verilen zararların onarımına ilişkin hiçbir işlem yapılmadığını belirtmektedir. Hükümet, soruşturmanın halen sürmekte olduğunu söylemiştir. Ek olarak, başvurucular *Hanefi Arıcı* ve *Abdulhamid Arıcı*'nin iç hukuk uyarınca sorumlu ve yetkili idare aleyhine herhangi bir tazminat davası açmadıklarını belirtmiştir. İddiaları kabul edilemezlik gerekçesiyle esastan incelenmeden reddedilmiştir.⁸⁷

⁸⁶*Nihayet Arıcı ve diğerleri/Türkiye* kararının icrasına dair Türkiye tarafından yapılan Bildirim (Başvuru No. 24604/04), 16.01.2014, s. 3. <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?commve=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2428756&SecMode=1&DocId=2096490&Usage=2>> (son ziyaret 30.12.2015).

⁸⁷*Nihayet Arıcı ve diğerleri/Türkiye* kararının icrasına dair Türkiye tarafından yapılan Bildirim (Başvuru No. 24604/04), s. 1. <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?commve=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2722900&SecMode=1&DocId=2255690&Usage=2>> (son ziyaret 30.12.2015).

97. Hukuki sürecin başında, Şemdinli Cumhuriyet Başsavcılığı 1999/295 sayılı dosya numarasıyla soruşturma başlatmıştır. Başsavcılık tarafından (1914 Kanunu uyarınca) operasyon sırasında hareket birliği olarak Şemdinli’de konuşlandırılan (Kayseri’de yerleşik) 1. Kayseri Tugay Komutanlığı’na bağlı 2. ve 3. Kayseri Komando Birliği üyeleri hakkında soruşturma başlatabilmek için idari izin almak üzere 1999/73 sayılı ve 15 Kasım 1999 tarihli takipsizlik kararı verilmiştir.
98. Yargılama sırasında mahkeme bahsi geçen askeri birliklerde görev alan kişilerin listesini talep etmiş, Kayseri Tugay Komutanlığı mahkemeye cevaben gönderdiği yazıda özetle; “1) Türkiye’nin güvenlik güçleri mensuplarının cinayet ve gasp gibi suçları işleyecek kadar onursuz ve itibarsız olamayacakları; 2) Türk Silahlı Kuvvetleri aleyhine iddialarda bulunan köylülerin PKK’ye destek verdikleri; 3) Belirtilen tarihlerde suçların işlendiği belirtilen bölgede 2. ve 3. Kayseri Komando Birlikleri’nin katıldığı bir operasyon düzenlenmediği; 4) Takipsizlik kararında cumhuriyet savcısının ayrıntılarıyla anlattığı suçları güvenlik güçlerinin işlemiş olmasının mümkün olmadığı; 5) Silahlı kuvvetler içerisinde sıkı hiyerarşik ilişkinin güvenlik güçleri mensuplarının münferit olarak bu suçları işlemesine izin vermeyeceğinin aşikar olduğu; 6) Söz konusu suçların teröristlerce işlendiği ve suç mahalline G3 mermisi bırakılarak silahlı kuvvetlerin itibarına gölge düşürülmeye çalışıldığının da aşikar olduğu; 7) Terör örgütünün köylülere tazminat sözü vererek AİHM önünde bu tip davalar açtırmak yoluyla uluslararası toplum önünde Türkiye Devletini küçük düşürmeyi amaçladığı; 8) Mahkeme tarafından istenen ilgili güvenlik güçleri mensuplarının listesinin hazırlanmakta olduğu, ancak isim ve adreslerinin mahkemeye gönderilmesinin bu kişileri tehlikeye düşüreceği; 9) Mahkemenin yapması gerekenin şikayette bulunan köylüler hakkındaki istihbarat raporlarını araştırmak ve söz konusu köy ve köylülerin PKK mensubu olup olmadıklarını veya PKK’ye destek verip vermediklerine dair araştırma yaptıktan sonra söz konusu güvenlik güçleri mensupları aleyhine ileri sürülen iddialara dair karar vermek olduğu” belirtilmiştir.⁸⁸
99. Bu belge, Türkiye’deki silahlı kuvvetler yetkililerinin kendi kurumlarının mensupları tarafından ağır insan hakları işlendiği iddialarının soruşturulması karşısındaki tutumlarını çok iyi ortaya koymaktadır ve maalesef bu tutum günümüzde de neredeyse aynı şekilde devam etmektedir.
100. Şemdinli Başsavcısı listesi istenen güvenlik güçleri mensuplarının soruşturulması için idari izin talebinde bulunmuş, ancak Şemdinli İl İdare Kurulu izin talebini reddetmiştir. Van Bölge İdare Mahkemesi bu kararı iptal etmiş ve dosyayı Şemdinli Ceza Mahkemesi’ne göndermiştir. Mahkeme, 13 Mart 2002 tarihinde iddianame bulunmadığı gerekçesiyle iddianamenin kabulüne ve dolayısıyla kovuşturmayla başlanmasına yer olmadığına karar vermiştir. Sonrasında dosya Şemdinli Cumhuriyet Başsavcılığı’na geri gönderilmiştir. Soruşturma 2002 yılından beri devam etmektedir.
101. 2012 yılında, AİHM Sözleşme’nin 46. maddesi kapsamında karar vererek, Kayseri Tugay Komutanlığı’nın cevabi yazısındaki iddialarının aksine, “başvurucuların yakınlarının cumhuriyet savcısının 15 Kasım 1999 tarihli yetkisizlik kararında açıklanan koşullar altında ölümü nedeniyle ve devlet yetkililerinin başvurucuların yakınlarının ölümünün hangi koşullar altında gerçekleştiğiyle ilgili etkili soruşturma yürütmede başarısızlığa düşmesinden dolayı

⁸⁸ Türk Kara Kuvvetleri Komutanlığı - Kayseri Tugay Komutanlığı, Şemdinli Cumhuriyet Başsavcılığı’nın 2002/186 sayılı dosyasında yer alan, 14 Ekim 2001 tarihli, 7200-2277-01 sayılı gizli damgalı belge.

Sözleşme'nin ihlal edildiğini" kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, "olayın üzerinden on sene geçmesine rağmen hukuki sürecin hala soruşturma aşamasında olmasını göz önünde bulundurarak, başvurucuların yakınlarının öldürüldüğü koşulları ortaya çıkarmak ve başvuruculara verilecek tazminata karar vermek için davalı Devlet'ten soruşturma aşamasını en kısa sürede sonuçlandırmak için gerekli önlemleri almasını" istemiştir.

102. *Hafıza Merkezi'nin* yukarıda bahsi geçen başvurucuların yasal temsilcilerinden edindiği bilgilere göre; AİHM'nin bulgularına ve kaybedilen kişilerin güvenlik güçlerince gözaltına alındığına dair iki tanık olmasına rağmen, savcılık güvenlik güçleri aleyhine iddianame düzenlememiştir. Türkiye'nin askeri sisteminin son derece sıkı bir hiyerarşik yapısı olduğu Kayseri Tugay Komutanlığı'nın 2001 tarihli yazısında da açıkça belirtildiği halde, savcılık hiçbir güvenlik gücü mensubunu şüpheli olarak dinlemediği gibi, tanık olarak da sadece alt rütbeli askerleri dinlemiş, üst rütbeli askerlerin hiçbirine böyle bir talep yöneltmemiştir. 8 Mart 2004'ten beri savcılığın düzenlediği daimi arama kararlarına, bugüne dek Şemdinli İlçe Jandarma Komutanlığı tarafından matbu bir şekilde, hiçbir bilgi ve bulgu elde edilemediğine dair cevabi yazılar gönderilmekte ve fiilen hiçbir işlem yapılmamaktadır. Kriminal Laboratuvar sonuçlarında suç mahallinde bulunan mermi kovanlarının askeriyede kullanılan G3 piyade tüfeği mermilerine ait olduğu tespit edilmiş olmasına rağmen, savcılık alt ya da üst rütbeli güvenlik güçleri mensupları aleyhine iddianame düzenlememiştir. Dolayısıyla, bahsi geçen başvurucuların yasal temsilcileri Şemdinli'de açık olan soruşturma dosyasında etkili bir soruşturma yapılmadığından bahisle, AİHM kararı sonrası etkili bir soruşturma gerçekleştirilmesi talebiyle 5 Mart 2014 tarihinde Hakkari Cumhuriyet Başsavcılığı'na başvuruda bulunmuş, ancak bu raporun yazıldığı tarihe kadar herhangi bir sonuç alamamıştır.
103. Tazminat konusunda ise, Hükümetin iddialarının aksine, başvurucuların yasal temsilcisi genel hükümler çerçevesinde Van 3. İdare Mahkemesi'nde İçişleri Bakanlığı aleyhine 2014/860 dosya numarası ile dava açmıştır. Mahkeme, 27 Şubat 2015 tarihli ve 2015/316 sayılı kararıyla davayı reddetmiş ve öncelikle tazminat konusu olayda kusursuz sorumluluk şartlarının oluşmadığını belirtmiştir. Dahası, aranan birtakım şartlar olayda gerçekleşmediğinden sosyal risk ilkesine dayanarak da hiçbir sorumluluk atfedilemeyeceği, söz konusu olayda kamu yararı bulunmadığı, zararın sosyal bir riskten kaynaklanmadığı, söz konusu olayın ve zararın bir kamu hizmetinin doğrudan sonucu olmadığı gerekçeleriyle de davalı idarenin iddia edilen olaylarda meydana gelen zararlardan sorumlu tutulamayacağına hükmetmiştir.⁸⁹

b) Türkiye Yetkililerinin Bozkır ve diğerleri/Türkiye kararının icrasına dair sunduğu 10.01.2014 tarihli Eylem Planı

104. Türkiye yetkilileri, *Bozkır ve diğerleri/Türkiye* kararının icrasıyla ilgili sundukları 10 Ocak 2014 tarihli Eylem Planı'nda, genel tedbirler bakımından *Nihayet Arıcı ve diğerleri/Türkiye* kararının icrasıyla ilgili sundukları eylem planındaki bilgileri aynen tekrarlamışlardır. (bkz. para. 95) Özel tedbirler bakımından ise, Mahkeme'nin hükmettiği tazminatın başvurucuya ödendiğini ve soruşturmanın da halen devam etmekte olduğunu bildirmişlerdir.⁹⁰ Bu itibarla,

⁸⁹ Van 3. İdare Mahkemesi'nin, 2015/316 karar sayılı, 27/02/2015 tarihli kararı.

⁹⁰ *Bozkır ve diğerleri/Türkiye* kararının icrasına dair Türkiye tarafından yapılan Bildirim (Başvuru No. 24589/04), Eylem Planı (10/01/2014), s. 2.

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?commve=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2442439&SecMode=1&DocId=2103332&Usage=2> (son ziyaret 30.12.2015).

Türkiye Hükümeti söz konusu kararın icrasının *Aksoy* grubu kapsamında izlenmesi gerektiği sonucuna varmıştır.⁹¹

105. *Hafıza Merkezi* tarafından (Cumhuriyet savcısı Seray Kavuk'un gözetiminde) ulaşılan soruşturma dosyasından edinilen bilgilere göre; (Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesiyle ve daha sonra Terörle Mücadele Kanunu'nun 10. maddesiyle yetkili ve görevli) Van Özel Yetkili Başsavcılığı'nda 18 Mart 2014 tarihinde açılan 2003/688 sayılı soruşturma dosyası, 2014/2001 sayılı görevsizlik kararıyla Hakkari Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmiştir.
106. Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozma suçunun isnadının da yer aldığı soruşturma 2014/3170 sayılı dosya numarası üzerinden devam etmektedir. Dosyada, 31 Ekim 2014 tarihinde cumhuriyet savcısı tarafından İlçe Jandarma Komutanlığı'na hitaben zamanışı sebebiyle düzenlenmiş daimi arama emrini ileten karar dışında, Haziran 2015 tarihine dek hiç bir işlem yapılmadığı anlaşılmıştır. Kararda, 765 sayılı eski Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 102. maddesinin 1. paragrafına göre, soruşturmanın 24 Ağustos 2016 tarihinde zamanışına uğrayacağı belirtilmiştir. Sonuç olarak, soruşturma sürüncemede bırakılmaktadır ve sanık lehine olan düzenlemelerde öngörülen zamanışı süresi dolduğunda, buna dayanan bir takipsizlik kararıyla kapatılacaktır. Dolayısıyla bugüne dek Türkiyeli yetkililerin ne etkili bir soruşturma yürüttükleri ne de başvurucuya etkili bir iç hukuk yolu sundukları söylenemez.

c) Türkiye Yetkililerinin Meryem Çelik/Türkiye kararının icrasına dair sunduğu 10.01.2014 tarihli Eylem Planı

107. Türkiye yetkilileri, *Bozkır ve diğerleri/Türkiye* kararının icrasıyla ilgili sundukları 10 Ocak 2014 tarihli Eylem Planı'nda, genel tedbirler bakımından *Nihayet Arıcı ve diğerleri/Türkiye* ve *Bozkır ve diğerleri/Türkiye* kararlarının icrasıyla ilgili sundukları eylem planındaki bilgileri aynen tekrarlamışlardır. (bkz. para. 95) Özel tedbirler bakımından ise, Mahkeme'nin hükmettiği adil tazminatın başvurucuya ödendiğini ve soruşturmanın da halen devam etmekte olduğunu bildirmişlerdir.⁹² Bu itibarla, Türkiye Hükümeti söz konusu kararın icrasının *Aksoy* grubu kapsamında denetlenmesi gerektiği sonucuna varmıştır.⁹³
108. *Hafıza Merkezi* tarafından başvuruçuların yasal temsilcilerinden edinilen bilgilere göre; ilk olarak Şemdinli Cumhuriyet Başsavcılığı'nda 1998/137 sayılı soruşturma dosyası açılmış, daha sonra başvuruçuların ifadeleri alındıktan sonra iddia edilen suçun Ağır Ceza Mahkemelerinin yetki alanına girdiği belirtilerek, 1998/3 numaralı fezlekeyle dosya Hakkari Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmiştir. Fezlekenin ardından, Hakkari Cumhuriyet Başsavcılığı 1914 tarihli kanun uyarınca suçlanan güvenlik görevlileri mensuplarının soruşturmasının devam

⁹¹*Bozkır ve diğerleri/Türkiye* kararının icrasına dair Türkiye tarafından yapılan Bildirim (Başvuru No. 24589/04), Eylem Planı (10/01/2014), s. 5.

<<https://wcd.coe.int/com.intranet.InstraServlet?commve=com.intranet.CmdBlobGet&IntranetImage=2442439&SecMode=1&DocId=2103332&Usage=2>> (son ziyaret 30.12.2015).

⁹²*Meryem Çelik ve diğerleri/Türkiye* kararının icrasına dair Türkiye tarafından sunulan Bildirim (Başvuru No. 3598/03), Eylem Planı (10/01/2014), s. 3. <<https://wcd.coe.int/com.intranet.InstraServlet?commve=com.intranet.CmdBlobGet&IntranetImage=2442445&SecMode=1&DocId=2103346&Usage=2>> (son ziyaret 30.12.2015).

⁹³*Meryem Çelik ve diğerleri/Türkiye* kararının icrasına dair Türkiye tarafından sunulan Bildirim (Başvuru No. 3598/03), Eylem Planı (10/01/2014), s. 5-6. <<https://wcd.coe.int/com.intranet.InstraServlet?commve=com.intranet.CmdBlobGet&IntranetImage=2442445&SecMode=1&DocId=2103346&Usage=2>> (son ziyaret 30.12.2015).

edebilmesi için idari izne gerek olduğuna kanaat getirerek, 22 Nisan 1991 tarihli ve 1991/21 sayılı görevsizlik kararını düzenlemiştir. Şemdinli İl İdare Kurulu, 8 Haziran 2000 tarihinde ilgili güvenlik görevlileri hakkında soruşturma izni vermemiştir. Başvurucular bu karara itiraz etmiş ve itiraz mercii olan Van Bölge İdare Mahkemesi kararı onamış ve böylece iç hukuk yolları tükenmiştir.

109. AİHM'nin verdiği 29 Temmuz 2013 tarihli karar sonrası, başvurucuların yasal temsilcileri (olay sırasında yarbay olan) Ali Çamurcu, (olay sırasında Jandarma astsubay çavuş olan) Fatih Akçay ve diğer şüpheliler hakkında şikayette bulunmuş ve etkisiz soruşturma sebebiyle takipsizlik kararı verildiği için ihlal tespit edilen AİHM kararları sonrasında başvurucuların veya yasal temsilcilerinin talep etmesi halinde dosyanın yeniden açılması gerektiğini belirten Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 176/3 maddesi uyarınca soruşturma dosyasının yeniden açılmasını talep etmiştir. Ancak, bugüne dek ne başvurucular ne de yasal temsilcileri adli yetkililerden bu taleplerine ilişkin bir cevap almıştır. Dolayısıyla, Türkiye yetkililerinin BK'ye sunduğu eylem planında yer alan beyanların aksine ne etkili soruşturma gerçekleştirilmiş ne de başvuruculara adil bir iç hukuk yolu sağlanmıştır.

2.3. Sonuç

110. BK, güvenlik güçlerinin eylemleriyle ilgili Türkiye aleyhine verilen AİHM kararlarının icrasına dair benzer ihlallerin önlenmesini amaçlayan bir yaklaşım belirlemiştir. Türkiye Hükümeti, 1999 yılından beri gözaltına alınan kişilerin korunması, hakim, savcı ve güvenlik güçleri mensuplarının eğitimleri alanlarında AİHM'nin bulgularına dayanan bir perspektifle gerçekleştirilen kapsamlı yasal değişikliklere dair bilgiler sunmaktadır.
111. Şüphesiz, mevzuatta gerçekleştirilen bu iyileştirmeler, bireylerin resmi gözaltı merkezlerinde ve karakollarda korunmasına yardımcı olmuş ve işkence ve kötü muamelenin yaygın ve sistematik olarak gerçekleşmesini engelleyici bir etki sağlamıştır. Ancak, maalesef, AİHM önündeki çok sayıda davadan da anlaşılabilir üzere, gösteri ve mitinglerin öncesinde ve sonrasında, güvenlik güçleri mensuplarının işkence ve kötü muameleyle varan şiddeti halka açık alanlarda ve yasal olmayan gözaltı merkezlerinde devam etmektedir.⁹⁴ Öte yandan, güvenlik güçleri mensuplarının sivil Kürt halkına yönelik işlediği ağır insan hakları ihlallerinin, son süreçte zorla kaybetmelerden ziyade, yargısız infazlar ile yerleşim yerlerinde kasten ve hedef alarak öldürme şeklinde gerçekleştiğine tanık olunmaktadır.⁹⁵
112. BK'nin, güvenlik güçlerinin eylemleriyle ilgili Türkiye aleyhine verilen AİHM kararlarının icrasına dair üzerinde durduğu diğer bir nokta da güvenlik güçleri mensuplarının hesap verebilirliği ve mağdurlara adil bir giderim ve onarım sağlanmasıdır. Bu iki konuda Türkiye Hükümeti, PKK ile süren çatışmalarda kendi güvenlik güçlerinin gerçekleştirdiği ağır insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulmaları konusunda inkara dayalı söylemini sürdürmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye Hükümeti kendi görevlilerinin işlediği ağır insan hakları

⁹⁴İHOP – AİHM Kararlarının İcrasına dair İzleme Raporları, 2014/2, Ataman Grubu Kararlarının İcrası – Başak Çalı tarafından hazırlanan İzleme Raporu.

⁹⁵ *Hafıza Merkezi*, “Cizre için acil çağrı”, 8.9.2015, < <http://hakikatadalethafiza.org/en/urgent-call-for-cizre/>>, ayrıca bkz. Diyarbakır Barosunun Gözlem Raporu, 21.9.2015, <<http://www.diyarbakirbarosu.org.tr/filemanager/cizre%20raporu.pdf>>, İHD, TİHV, Diyarbakır Tabip Odası, Pratisyen Hekimler Derneğinin ortak inceleme raporu, 15.9.2015, <<http://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2015/09/Cizre-%C4%B0nceleme-Raporu.pdf>>. Ayrıca bkz. Avrupa Komisyonu, 2015 Türkiye Raporu, Komisyon tarafından Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi ve Bölgeler Komisyonuna sunulan Bildirim, Brüksel, 10.11.2015, SWD(2015) 216 son, s.25.

ihlallerini terörle mücadelenin önemiyle meşrulaştırma ve mağdurlar ile mağdur yakınlarını PKK sempatisini ya da üyesi olmakla itham ederek, itibarlarını zayıflatma eğilimi içerisindedir. Türkiye Hükümeti'nin bakış açısına göre, mağdurlar ve mağdur yakınları hatta onların yasal temsilcileri ve sundukları tanıkların itibarları şaibelidir. Dolayısıyla, soruşturmanın en başından nihai mahkeme kararına dek, devlet görevlilerini korumak, yargı mensupları da dahil olmak üzere, tüm devlet yetkililerinin sahip oldukları anlayıştır.

113. Örneğin BK, - güvenlik güçlerinin eylemleriyle ilgili AİHM kararlarının icra süreçlerinin başında – Türkiye Hükümeti'nden ilgili kararlarda AİHM'nin tespit ettiği ihlaller bağlamında, haklarında soruşturma, kovuşturma, beraat ya da mahkumiyet kararı bulunan devlet görevlilerinin sayısına dair veri ve istatistik talebinde bulunmuştur. Türkiye Hükümeti, işkence ve kötü muamele iddiaları bağlamında hakkında soruşturma, kovuşturma, beraat ya da mahkumiyet kararı bulunan güvenlik güçleri mensuplarına dair bazı istatistikler sunmuştur.⁹⁶ 2003 ila 2005 yılları arasında bu istatistiklerde, güvenlik güçleri mensuplarının davalarında mahkumiyet kararlarının yüzde on oranında düştüğü gözlemlenmektedir, ki bu da ihlallerin sayısı ile ilgili bir gelişme olarak yorumlanabilir. Ne var ki, bu konuda çalışan insan hakları kuruluşlarının raporlarında da belirtildiği üzere, işkence ve kötü muamele suçları için idari izni ve zamaşımını kaldıran düzenleme yürürlüğe girdikten sonra, savcılar işkence, kötü muamele, yetkinin aşılması suretiyle güç kullanma suçlarının yerine, cezası daha hafif olan ve genel hükümler çerçevesinde görev sırasında işlense bile, idari izne tabi olmayan kasten yaralama suçu isnadıyla soruşturma açmaya başlamıştır. Bu uygulama ise, ağır insan hakları ihlalleri işleyen güvenlik güçleri mensuplarının hem cezası daha hafif olan bir suçtan soruşturularak korunmasına hem de bu yasal süreçlerin söz konusu istatistiklerin dışında tutulmasına yol açmaktadır.⁹⁷
114. Zorla kaybetme, hukuk dışı ve keyfi infaz gibi ağır insan hakları ihlallerine dair ise, Türkiye Hükümeti haklarında soruşturma, kovuşturma, beraat ya da mahkumiyet kararı bulunan devlet görevlilerinin sayısına dair herhangi bir veri ve istatistik sunmamıştır.
115. Türkiye Hükümeti, 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadelenin Doğan Zararlarının Karşılanması Hakkında Kanun ve genel idari kanunların mağdurlara tazminat ve onarım sağlanmasına dair devletin sorumluluklarını yerine getirmesi için yeterli olduğunu belirtmektedir. Ancak, *Nihayet Arıcı ve diğerleri/Türkiye* kararının icrasına dair yukarıda bahsi geçen İdare Mahkemesi kararında da açıkça görüldüğü üzere, başvuru sahiplerinin genel hükümler çerçevesinde gerçekleştirdikleri tazminat talepleri sosyal risk ilkesinin şartları oluşmadığından bahisle reddedilmektedir. Sosyal risk ilkesi, 5233 sayılı kanun kapsamında gerçekleştirilen taleplerde de ret sebebi olarak kullanılmaktadır. Açıkça, Türkiye Hükümeti'nin tazminat ve onarım taleplerine dair iddiaları da devlet görevlilerinin zarardan sorumluluklarının inkarına dayanmaktadır.

⁹⁶Ara Karar CM/ResDH (2008) 69, 18 Eylül 2008.

⁹⁷TİHV, "İşkenceye Açık Kapılar Mevzuat ve Uygulama Çerçevesinde Cezasızlık Olgusunun Değerlendirilmesi," İzmir, Mayıs 2009, Aysun Koç, Hülya Üçpınar, Nazan Sakallı, Nergiz Tuba Ataf; HRW, "Adalet Karşı Safları Sıklaştırmak: Türkiye'de Polis Şiddetiyle Mücadelenin Önündeki Engeller," Aralık, 2008. Ayrıca bkz. HRW, "2012 Dünya Raporu: Türkiye".

3) AİHM'nin Zorla Kaybetmelere Dair Türkiye Aleyhine Vermiş Olduğu Kararlarının İcrasında Karşılaşılan Sistemik Sorunlar

3.1. Soruşturma Süreci

Soruşturmaların etkili olmaması ve sürüncemede bırakılması

116. *Hafıza Merkezi* 'nin 300'e yakın soruşturma/kovuşturma dosyası ve suç duyularından elde ettiği bilgiler sonucu yapılan analizlere göre, soruşturmaların %68'i devam etmektedir ve çeşitli sebeplerle sürüncemede bırakılmıştır. AİHM, kararlarının icra sürecinde etkisizliği ve sürüncemede bırakıldığı tespit edilen soruşturmaların bazıları şöyledir:
117. AİHM'nin *Orhan/Türkiye* kararının icra sürecine dair gözlemlerden, soruşturmanın halen açık olduğu ve sürüncemede bırakıldığı anlaşılmaktadır. Pek çok başvurunun ardından, başvuru sahiplerinin yasal temsilcisi, savcılık tarafından olaydan 21 yıl sonra 12 Mart 2015 tarihinde kendilerince ilgili yetkililerden olayla ilgili bilgi istendiği konusunda bilgilendirilmiştir.
118. AİHM'nin *İpek/Türkiye* kararının icra sürecine dair gözlemlerden de benzer bilgiler elde edilmiş ve soruşturma dosyasının halen açık olduğu ve sürüncemede bırakıldığı anlaşılmıştır. Güvenlik güçleri 01.12.2014 tarihine dek belli aralıklarla failerin bulunamadığına dair savcılığa bilgi vermiş ve dosyada başka hiçbir gelişme olmamıştır.
119. AİHM'nin *Süheyla Aydın/Türkiye* kararının icra sürecine dair gözlemlerden de soruşturma dosyasının halen açık olduğu ve sürüncemede bırakıldığı anlaşılmaktadır. Başvurularca gerçekleştirilen pek çok başvurunun ardından, savcılık tarafından ilgili yetkililerden 5 Mart 2014 tarihinde olayla ilgili bilgi istenmiş ve 5 Şubat 2014 tarihinde bir tanık dinlenmiştir.
120. AİHM'nin *Tanış ve diğerleri/Türkiye* kararının icra sürecine dair gözlemlerden de soruşturma dosyasının halen açık olduğu ve sürüncemede bırakıldığı anlaşılmaktadır. Savcılık tarafından, 1 Haziran 2015 tarihinde zamanaşımı süresinin bitimine kadar daimi arama kararı verilmiş ve Silopi Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından başvuru sahiplerinin fail olduğu iddia edilen (olay sırasında Şırnak İl Jandarma Komutanı olan) Levent Ersöz, Selim Gül ve Veli Kuş hakkında kovuşturma başlatılmasına dair talepleri 29 Mart 2015 tarihinde reddedilmiştir.
121. AİHM'nin yukarıda bahsedilen *Bozkır ve diğerleri/Türkiye* kararının icra sürecine dair gözlemlerden de soruşturma dosyasının halen açık olduğu ve sürüncemede bırakıldığı anlaşılmaktadır. Savcılık tarafından 31 Ekim 2014 tarihinde zamanaşımı süresinin bitimine kadar daimi arama kararı verilmiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere *Nihayet Arıcı ve diğerleri/Türkiye* kararının icra sürecine dair gözlemlerden de soruşturma dosyasının halen açık olduğu ve sürüncemede bırakıldığı anlaşılmaktadır.
122. AİHM'nin *Er ve diğerleri/Türkiye* kararının icra sürecine dair gözlemlerden edinilen bilgilere göre, soruşturma 16 Aralık 2014 tarihinde delil yetersizliği sebebiyle verilen kovuşturmaya yer olmadığına dair karar neticesinde kapatılmıştır. Başvuru sahiplerinin yasal temsilcisi, 24 Aralık 2014 tarihinde karara itiraz etmiş ve itiraz Ağır Ceza Mahkemesince kabul edilmiştir. Ancak, başvuru sahiplerinin yasal temsilcisinin belirttiğine göre, soruşturma dosyası olayla ilgisiz bir başka dosya ile birleştirilmiş ve Hakkari Cumhuriyet Başsavcılığınca görevsizlik kararı ile Çukurca Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmiştir.

Zamanaşımı

123. *Hafıza Merkezi*'nin 300'e yakın soruşturma/kovuşturma dosyası ve suç duyularından elde ettiği bilgiler sonucu yapılan analizlere göre, soruşturmaların %9'u takipsizlik, beraat ya da zamanaşımı kararları ile son bulmaktadır. Verilerin analizine dayanarak, savcılık makamlarının soruşturma başlatmada isteksiz ve hareketsiz oldukları ve işlemleri zamanaşımı süresinin dolmasına yol açacak şekilde makul olmayan bir biçimde yürüttükleri söylenebilir.
124. Türkiye'deki yargı pratiğinde, 90'lı yıllarda güvenlik güçlerince gerçekleştirilen zorla kaybetmelere dair davalarda 765 sayılı mülga Türk Ceza Kanunu'nun 448. ve 450. maddeleri kapsamında düzenlenen öldürme suçu davaların konusunu oluşturmaktadır. Zorla kaybetmeler, aralarındaki bağlantı, sistematik ve/veya yaygın nitelikleri ve devlet görevlilerinin dahli gibi konular göz ardı edilerek, münferit ve bağımsız öldürme suçu olarak kabul edilmekte ve bu suçlara uygulanan 20 yıllık dava zamanaşımına tabi tutulmaktadır. Bu yüzden, 90'lı yıllarda işlenen ağır insan hakları ihlallerine dair soruşturmalar ya zamanaşımına uğramıştır ya da uğrama riskiyle karşı karşıyadır. Bu durum, Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca uluslararası ve ulusal hukuk arasında bir çelişme olması halinde usulüne uygun yürürlüğe girmiş uluslararası anlaşma hükümleri üstün sayıldığı için ulusal ve uluslararası hukuka da aykırılık teşkil etmektedir.
125. Soruşturma dosyalarında verilen takipsizlik kararlarına karşı etkili bir iç hukuk yolu bulunmamaktadır. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun takipsizlik kararlarına karşı itiraz usulünü düzenleyen 173. maddesi, etkili bir iç hukuk yolu sunmamaktadır. Zira, başvuru sahiplerinin savcılıkların zamanaşımına dayanarak verdiği takipsizlik kararlarına karşı yapmış oldukları itirazlar, itirazın esasına girilmeksizin derhal usulden reddedilmektedir.
126. *Çiçek/Türkiye* davasına dair iç hukuktaki soruşturma 29 Mayıs 2014 tarihinde; *Kurt/Türkiye* davasına dair iç hukuktaki soruşturma 21 Kasım 2014 tarihinde; *Kadri Budak/Türkiye* davasına dair iç hukuktaki soruşturma 2 Haziran 2014 tarihinde zamanaşımına dayanılarak verilen takipsiz kararlarıyla son bulmuştur. Tahsin Çiçek, Ali İhsan Çiçek, Çayan Çiçek ve Üzeyir Kurt'un kaybedilmesine, Bahri Budak ve Metin Budak'ın kaybedilmesi ve ölümüne dair etkili bir soruşturma yürütülmemiştir.
127. Türkiye Hükümeti'nin zorla kaybetmelere dair yargısal süreçlere dair zamanaşımı uygulaması bağlamında kapsamlı ve etkili bir yaklaşımı bulunmamaktadır. Yasama ve yargı organları AIHS'nin 7. maddesinde ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 15. maddesinde yer alan kanunilik ilkesini dayanak göstererek, yaşam hakkı ihlallerinde zamanaşımı uygulanmamasının kanunların geriye yürümezliği ilkesine aykırı olacağını ileri sürmektedir. Oysa ki bu görüş, AIHM'nin insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarında ceza yasalarının geriye doğru uygulanabileceğine dair içtihadı ile çelişmektedir. AIHM, "*insan hakları hukukunun devletlerin geçmiş uluslararası suçların kovuşturulması için ulusal yasalarına yeni yargılama yetkisi getirmesine izin verdiğini, ve bu nedenle, geçmişte işlenmiş uluslararası suçlara uygulanabilir ulusal zamanaşımı hükümlerinin ilgasının ulusal hukuk kapsamına alınmasının da insan hakları hukuku ve AIHS bakımından kabul edilebilir olduğunu*"⁹⁸ tasdik etmiştir.

⁹⁸ HRW, Adalet Bakanı Sadullah Ergin'e sunulmuş olan hukuki görüş; "Faillerinin devlet görevlisi olduğundan şüphelenilen yaşam hakkı ihlalleri ve işkence suçları için zamanaşımının kaldırılması", 25 Mart 2013.

128. Yargısız, hukuk dışı ya da keyfi infazlar konusunda BM Özel Raportörü Christof Heyns'in 2015 Türkiye raporunda belirttiği üzere, "zamanaşımı kurallarının hukuk dışı öldürmelere uygulanması cezasızlık iklimini daha da ağırlaştırmaktadır." Heyns'in de önerdiği gibi, "zamanaşımı kuralları tüm yaşam hakkı ihlalleri için kaldırılmalıdır."⁹⁹

3.2. Kovuşturma Süreci

129. *Hafıza Merkezi*'nin 300'e yakın soruşturma/kovuşturma dosyası ve suç duyularından elde ettiği bilgiler sonucu yapılan analizlere göre, soruşturmaların yalnızca %23'ü davaya dönüşmüş ve sadece %1'inde mahkumiyet kararı verilmiştir.

İddianamelerin kapsamı

130. İddianameler, her bir olay münferit vakalar olarak değerlendirilerek ve ihlallerin sistematik, organize ve yaygın olarak gerçekleştirildiği ve birbirleriyle bağlantısı göz önüne alınmaksızın çok dar bir kapsamda hazırlanmaktadır.
131. Örneğin, 9 Ekim 1993'te 11 köylünün yetkililerin sorumluluğunu doğuran koşullar kapsamında kaybedilmesine ilişkin 26 Aralık 2013 tarihinde bir dava açılmıştır. Dava konusu olaya dair AİHM'nin *Akdeniz ve diğerleri/Türkiye* kararı mevcuttur. Olay sırasında Bolu 2. Komando Tugay Komutanı emekli Tuğgeneral Yavuz Ertürk, "birden fazla kişiyi aynı sebeple öldürmek, halkı isyana ve birbirini öldürmeye teşvik etmek ve suç işlemek için örgüt kurmak" suçlarından yargılanmaktadır. AİHM konuyla ilgili diğer iki kararında, *inter alia*, Yavuz Ertürk'ün Avrupa İnsan Hakları Komisyonu temsilcileri tarafından davanın gidişatını etkileyecek önemli bir tanık olduğu defalarca bildirildiği halde, *Çiçek/Türkiye* ve *Orhan/Türkiye* davaları sırasında Ankara'da Komisyon temsilcileri tarafından gerçekleştirilen duruşmalarda hazır bulunmaması ve ayrıca kendisinin ya da birliğinin yönettiği operasyonlara dair yeterli bilgi ve belge sağlanmaması gerekçeleriyle Sözleşme'nin 38 § 1 (a) maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiş ve "Ertürk'ün duruşmalara katılmaması hususunda Hükümet'in davranışlarından çıkarımlar yapılabileceği" (*Çiçek/Türkiye*, § 126) sonucuna varmıştır. Bu bulgulara rağmen, *Çiçek/Türkiye* ve *Orhan/Türkiye* davalarına konu olan olaylarla ilgili yürütülen herhangi bir hukuki süreçte ne tanık ne de şüpheli sıfatıyla Yavuz Ertürk'ün ifadesine başvurulmuştur. 11 köylünün kaybedilmesine dair davanın iddianamesinde Tahsin Çiçek, Ali İhsan Çiçek, Çayan Çiçek, Selim Orhan, Hasan Orhan ve Cezayir Orhan'ın kaybedilmesine dair tanıklıklar bulunsa da Yavuz Ertürk bunlardan suçlanmadığı gibi, Tugayın ilgili bölgedeki iki yıllık faaliyetleri sırasındaki diğer ihlaller sebebiyle de yargılanmamıştır. Zorla kaybetmeye dair diğer kovuşturma süreçlerinde de gözlemlendiği gibi, bahsi geçen davanın iddianamesinde Yavuz Ertürk'ün hiyerarşik olarak üstü olan yetkililer de üst düzey karar alıcılar da iddianameye dahil edilmemiştir.

Dava Nakilleri

132. Zorla kaybetmelere dair şimdiye dek açılan 8 davanın 7'sinde, davalar Adalet Bakanlığı kararıyla "güvenlik gerekçesi" ile suçun işlendiği yerden başka şehirlere nakledilmiştir. Bu nakiller, bir yandan mağdurların ve yasal temsilcilerinin davaya katılımını güçleştirirken, diğer yandan maddi olarak büyük güçlükler yaratmaktadır. Davaların özellikle milliyetçi eğilimlerin

⁹⁹ Hukuk dışı, kısa yoldan ya da keyfi infazlar konusunda BM Özel Raportörü Christof Heyns'in 2015 Türkiye raporu, A/HRC/23/47/Add.2, paragraf 62 ve 117.

yüksek düzeyde hissedildiği şehirlere nakledilmesi, bu kararların ardındaki siyasi motivasyonun ve niyetin de sorgulanmasına yol açmaktadır.

133. AİHM'nin *Gasyak ve diğerleri/Türkiye*¹⁰⁰ kararına konu olan olayla ilgili iç hukukta süren kovuşturma, önce Şırnak'tan Diyarbakır'a ve davanın açılmasından (dava 11 Eylül 2009 tarihinde açılmıştır) 5 sene sonra 6 Ocak 2015 tarihinde, Yargıtay 5. Ceza Dairesi'nin "güvenlik gerekçesine" dayanan kararıyla Diyarbakır'dan Eskişehir'e nakledilmiştir. *Tekçi ve diğerleri/Türkiye*¹⁰¹ kararına konu olan olayla ilgili dava da yine aynı dairenin aynı gerekçelerle verdiği kararla, 2011 yılının Eylül ayında gerçekleştirilen ilk duruşmasından sonra Hakkari'den Eskişehir'e nakledilmiştir. Aynı dairenin aynı gerekçelerle verdiği kararla, *Cülaz ve diğerleri/Türkiye*¹⁰² kararına konu olan olayla ilgili dava da 31 Ekim 2013 tarihinde gerçekleştirilen ilk duruşmasından sonra Şırnak'tan Ankara'ya nakledilmiştir. *Akdeniz ve diğerleri/Türkiye* kararına konu olan olaya dair davanın 27 Aralık 2013 tarihli duruşmasında, sanık avukatları davanın güvenlik gerekçesiyle başka bir şehre nakledilmesini talep etmiş ve bu talebi kabul eden Yargıtay 5. Ceza Dairesi'nin "güvenlik gerekçesine" dayanan kararıyla, dava Diyarbakır'dan Ankara'ya nakledilmiştir. *Seyhan/Türkiye*¹⁰³ kararına dair dava, henüz hiçbir duruşma yapılmadan Midyat Ağır Ceza Mahkemesi'nin 24 Ocak 2015 tarihli nakil talebinin Yargıtay 5. Ceza Dairesi tarafından kabulüyle, "güvenlik gerekçesiyle" Midyat'tan Adıyaman'a nakledilmiştir.
134. Geçmişte güvenlik güçleri tarafından işlenmiş ağır insan hakları ihlallerine dair başlatılan ve suçun işlendiği yerden başka bir şehre nakledilmeyen neredeyse mevcut hiçbir kovuşturma bulunmamaktadır. Şaşırtıcı olan, nakil kararlarının tamamı güvenlik gerekçesine dayandırılırken, suçun işlendiği şehirlerde gerçekleştirilen duruşmaların hiçbirinde kamu güvenliğini bozacak bir durumun yaşanmamış olmasıdır. Söz konusu nakil kararları ve uygulamaları, devletin kendi görevlilerinin yargılanma süreçlerini güçleştirme eğilimini ve stratejisini göstermektedir. Zira, dava nakilleri delil toplanması, tanıkların dinlenmesi, keşif ve yer gösterme gibi süreçleri neredeyse imkansız kılmaktadır. Ayrıca, çoğu zaman nakledilen şehre ulaşım masraflarını karşılayamayan ve bu masrafları devlet tarafından da karşılanmayan mağdur yakınları müştekilerin, nakil sebebiyle tanık ve/veya sanıkları ifadeleri alınırken sorgulama fırsatı da ellerinden alınmaktadır.
135. Bu davaların tamamında, haklarında ağır insan hakları ihlallerine dair suçlamalar bulunan sanık konumundaki devlet görevlileri, dava devam ederken resmi görevlerinde kalmaya devam etmekte; yargılamaları gerçekleştiren mahkeme üyeleri yargıçlar, sanıklara veya yasal temsilcilerine, mağdur yakınları ve yasal temsilcilerine gösterdikleri önyargılı ve hatta ilgisiz tutumlarını göstermeyerek, sanık devlet görevlilerinin hakim konumunu korumakta ve mağdurların bu süreçlere katılımını daha da güçleştirmektedir. Bütün bunlar yargının tarafsızlığına ve bağımsızlığına gölge düşüren göstergelerdir. Hakimler ve savcılarının terfi, atama ve disiplin işlemlerinin, Adalet Bakanı ve genel sekreterinin daimi üyesi olduğu Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından düzenleniyor olması, menfaat çatışmasını artırmakta ve hakimler ve savcılarını yürütme erkinin siyasi baskısı altına almaktadır. Açılan bu

¹⁰⁰ *Gasyak ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No: 27872/03, AİHM (13.10.2009), kararın icrası Bakanlar Komitesi tarafından *Batı* grubu kapsamında gelişmiş denetleme usulü ile gerçekleştirilmektedir.

¹⁰¹ *Tekçi ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 13660/05, AİHM (10 Aralık 2013), kararın icrası Bakanlar Komitesi tarafından *Erdoğan ve diğerleri* grubu kapsamında gelişmiş denetleme usulü ile gerçekleştirilmektedir.

¹⁰² *Cülaz ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 7524/06 ve 39046/10, AİHM (15 Nisan 2014), kararın icrası Bakanlar Komitesi tarafından *Kasa* grubu kapsamında gelişmiş denetleme usulü ile gerçekleştirilmektedir.

¹⁰³ *Seyhan/Türkiye*, Başvuru No. 33384/96, AİHM (2 Kasım 2004), kararın icrası Bakanlar Komitesi tarafından *Aksoy* grubu kapsamında standart denetleme usulü ile gerçekleştirilmektedir.

davalarda, duruşma tarihlerinin üç aydan az olmamak üzere, uzun aralıklarla verilmesi ve devlet kurumlarından mahkemelerce talep edilen bilgi ve belgelerin ya hiç bir zaman ya da zamanında gönderilmemesi, kovuşturma sürelerinin aşırı uzamasına sebep olmaktadır.

Mağdur ve tanık korumasının sağlanamaması

136. Bu yargılamalarda, maddi delillere neredeyse hiçbir zaman ulaşılabilmesi sebebiyle, tanık ifadeleri çok büyük önem taşımaktadır. Ancak, Türkiye’de devlet görevlilerinin işlediği suçlara dair sürmekte olan davalarda tanık koruma hükümleri çok yetersizdir.
137. *Gasyak ve diğerleri/Türkiye* kararına konu olan olaya dair iç hukukta süren kovuşturma sırasında, sanıklar ve sanıkların yakınları (ya da destekçileri) mağdurları ve yasal temsilcilerini mahkeme salonunda doğrudan tehdit etmiş, ancak bu tehditlerine karşılık hiçbir yasal işlem başlatılmamıştır. Öte yandan, dava başka bir ile nakledildiğinden zaten maddi sebeplerle davaya katılmaları oldukça zorlaştırılan mağdur yakınları, fiilen daha da savunmasız bırakılmıştır.
138. Aynı davanın soruşturma sürecinde, ifadeleri maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi için büyük önem taşıyan ve mağdur yakınlarının ifadeleriyle de örtüşen iki gizli tanık, yeterli koruma sağlanmadığından deşifre olmuştur. Kimlikleri deşifre edildikten sonra, bu iki “gizli” tanık *ifadelerini* geri çekmiştir. Bunun yanı sıra, davada kilit önem taşıyan bir başka tanık da sanıklar tarafından tehdit edildiğini belirterek ifadesini geri çekmiştir. Dahası, davanın duruşmalarından biri sırasında, dava konusu alıkonulma ve kötü muamelelerden birine tanık olduklarına dair ifade veren Kürt bir çift de ifadelerini daha sonra maruz bırakıldıkları baskılar nedeniyle geri çekmiştir. Olay sırasında kaymakamlık yapmakta olan bir başka tanığa ise, isimsiz bir mektupla şantaj yapıldığı ve duruşmada sanıklar lehine nasıl ifade vermesi gerektiğine dair direktif verildiği, tanığın dinlendiği duruşma esnasında ortaya çıkmıştır. Bu davada da diğer davalarda olduğu gibi, tanıklara yeterli koruma sağlanmamıştır.

Beraat Kararları

139. *Cülaz ve diğerleri/Türkiye* kararına konu olan olaya dair iç hukukta süren kovuşturmada, 3 Temmuz 2015 tarihinde savcı, Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi’nden tanıkların ifadelerinde çelişkiler bulunması, tanık ifadelerinin yönlendirme sonucu verilmesinin ihtimal dahilinde olması, kazılardan elde edilen maddi delil bulunmaması ve nihayet sanıklar hakkında mahkumiyet kararı verilmesi için yeterli delil bulunmadığı sonucuna varıldığı gerekçeleriyle sanıkların beraatına karar verilmesini talep ve mütalaa etmiştir. Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi, Ceza Muhakemesi Kanunu’nda müştekilere ve yasal temsilcilerine böyle bir hak tanınmadığını da belirterek, yerleşik uygulamaya aykırı bir şekilde, müştekilere ve yasal temsilcilerine savcılık mütalaaasına karşı beyanlarını sunmaları için süre vermeksizin, aynı celse sonunda sanıkların delil yetersizliğinden beraatına karar vermiştir. Müştekilere kararını temyiz etmiştir ve dosya halen Yargıtay incelemesindedir.
140. AİHM, *Cülaz ve diğerleri/Türkiye* kararında, ikincil bir role sahip olduğunun bilinciyle hüküm verdiğinin ve ulusal hukuk yollarında yasal süreçlerin halen devam ettiğinin altını çizdikten sonra, *Audrey Edwards/Birleşik Krallık* kararına atıfta bulunarak, “geçen zamanın kaçınılmaz olarak mevcut delillerin niteliğine ve niceliğine zarar verdiğini ve ayrıca özensiz tutumların

yürütülen soruşturmaların iyi niyetine şüphe düşürdüğünü ve bu durumun, aile üyelerinin çektiği sıkıntıyı sonsuza dek sürmesine neden olduğunu”¹⁰⁴ hatırlatmıştır.

141. Dahası, aynı kararda AİHM, daha önce *Aydan/Türkiye*¹⁰⁵, *Bektaş ve Özalp/Türkiye*¹⁰⁶ ve *Ramsahai ve diğerleri/Hollanda*¹⁰⁷ kararlarında da soruşturmaların zaruri aşamalarındaki benzer gecikmelere dair belirttiği gibi, “ihtilaf konusu olaylara karışan güvenlik güçlerinin ifadelerinin alınmasında gecikilmesi hususunun, yalnızca söz konusu güvenlik güçleri ile adli yetkililer arasında gizli bir anlaşma olduğu izlenimi yaratmakla kalmadığını, aynı zamanda maktul yakınlarının – ve genel olarak kamuoyunun – söz konusu güvenlik güçlerinin gerçekleştirdikleri eylemler nedeniyle adli makamlar önünde kendilerine herhangi bir sorumluluk yüklenemeyecek bir şekilde faaliyet gösterdiklerine inanmalarına yol açabileceğini”¹⁰⁸ belirtmiştir. Buna karşın, soruşturma aşamasında AİHM’nin açıkladığı belli başlı eksikliklerin tümü, kovuşturma aşamasında da sürdürülmüş ve sanık sıfatıyla yargılanan güvenlik güçleri ile adli yetkililer arasında gizli bir anlaşma olduğuna dair izlenim, kovuşturma aşamasında da devam etmiştir.
142. *Tekçi ve diğerleri/Türkiye* kararına konu olan olaya dair iç hukukta süren kovuşturmada, 19 Aralık 2014 tarihinde savcı Eskişehir 1. Ağır Ceza Mahkemesi’nden mahkumiyet kararı verilmesi için yeterli delil bulunmadığı sonucuna varıldığından sanıkların beraatine karar verilmesini talep ve mütalaa etmiştir. Eskişehir 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 11 Eylül 2015 tarihinde savcının mütalaaasını kabul etmiş ve üzerlerine atılı suç delil yetersizliği sebebiyle sübuta ermediğinden sanıkların beraatine karar vermiştir. Müstekiler kararı temyiz etmiştir ve dosya halen Yargıtay incelemesindedir.
143. *Tekçi ve diğerleri/Türkiye* kararında AİHM, *Abuyeva ve diğerleri/Rusya*¹⁰⁹ kararına atıfta bulunarak, “mevcut başvurunun kendine özgü koşullarını ve başvuru sahiplerinin yakınına öldürdüğü iddia edilen iki fail aleyhine açılan ceza davasının Eskişehir Ağır Ceza Mahkemesi önünde halen derdest olduğunu dikkate alarak, davalı Devlet’in Sözleşme’nin 6. maddesi uyarınca adil yargılamaya ilişkin gerekliliklere riayet edilerek ve Sözleşme’nin 2. maddesinin usul yönünden gerekliliklerine uygun ivedilikle ve ihtimam gösterilerek, iki failin yargılanmasını sağlamak amacıyla gerekli araçları kullanması gerektiği”¹¹⁰ hükmüne varmıştır. Ancak, yargılama sonucunda beraat kararı verilmiş ve ne suçun unsurları ne de kayıp yakınlarının sevdiklerinin akıbetleri açığa çıkarılmıştır. Mağdur yakınlarına sağlanması gereken giderimlerle ilgili bir hüküm de alınmamıştır.
144. *Gasyak ve diğerleri/Türkiye* kararına konu olaya dair iç hukukta süren kovuşturmada, 18 Haziran 2015 tarihinde savcı vicdani kanaatine göre Eskişehir 2. Ağır Ceza Mahkemesi’nden sanıklar hakkında mahkumiyet kararına dayanak olacak kesin ve inandırıcı delil bulunmadığı sonucuna varıldığından sanıkların beraatine karar verilmesini mütalaa etmiştir. Oysa, iç hukukta sadece hakimler vicdani kanaatlerine dayanarak karar verebilmektedir. Savcıların vicdani kanaate dayanarak hüküm kurulmasını talep edebilmelerine olanak sağlayan yasal bir dayanak bulunmamaktadır. Bu davanın 44 duruşması örgütlü suçlarla ilgili davalara bakmaya

¹⁰⁴ *Paul ve Audrey Edwards/Birleşik Krallık*, No. 46477/99, § 86, AİHM 2002-II (14 Mart 2002).

¹⁰⁵ *Aydan/Türkiye*, Başvuru No. 16281/10, AİHM (12 Mart 2013), para. 112.

¹⁰⁶ *Bektaş ve Özalp/Türkiye*, Başvuru No. 10036/03, AİHM (20 Nisan 2010), para. 65.

¹⁰⁷ *Ramsahai ve diğerleri/Hollanda*, Başvuru No. 52391/99, AİHM (15 Mayıs 2007), para. 330.

¹⁰⁸ *Cülaz ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 7524/06 ve 39046/10, AİHM (15 Nisan 2014), para. 190.

¹⁰⁹ *Abuyeva ve diğerleri/Rusya*, Başvuru No. 27065/05, AİHM (2 Aralık 2010), para. 243.

¹¹⁰ *Tekçi ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 13660/05, AİHM (10 Aralık 2013), para. 117; *Nihayet Arıcı ve diğerleri/Türkiye*, para. 176.

yetkili ve görevli Diyarbakır Özel Yetkili 6. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülmüştür. Diyarbakır Özel Yetkili Cumhuriyet Savcısı, sanıklara “suç işlemek amacıyla örgüt kurmak”, “bu örgütün üyesi olmak” ve “cinayet işlemek” suçlarını isnad etmiştir. İddianamede, 1993-95 yılları arasında Cizre İlçe Jandarma Bölük Komutanı olan Cemal Temizöz'ün, sivil bir sorgu/infaz timi kurduğu, bu grupla terör örgütü PKK'ye yardım ettiğini düşündüğü ya da özel sebeplerden dolayı gözaltına aldığı 21 kişiyi terörle mücadele adı altında işkenceyle sorguladığı, zorla kaybettiği ya da öldürdüğü iddia edilmektedir. 1 Mart 2014 tarihinde özel yetkili mahkemeler 6526 sayılı Kanun'la kaldırılmış ve bu mahkemelerin görmekte olduğu dosyalar suçun işlendiği yerdeki ağır ceza mahkemelerine gönderilmiştir. Söz konusu davanın dosyası da bu değişikliğin ardından Şırnak Ağır Ceza Mahkemesi'ne gönderilmiş, ancak daha önce belirtildiği gibi, “güvenlik gerekçesiyle” Eskişehir 2. Ağır Ceza Mahkemesi'ne nakledilmiştir.

145. Şunu da belirtmek gerekir ki, özel yetkili mahkemeler ve savcılıklar kapatılmadan önce, Diyarbakır Özel Yetkili Cumhuriyet Savcısı mütalaasında, Diyarbakır 6. Ceza Mahkemesi'nden Jandarma Komutanı Cemal Temizöz ve itirafçılar Adem Yakın, Hıdır Altuğ, Abdülhakim Güven ve Uzman Çavuş Burhanettin Kıyak'ın bazı cinayetlerden cezalandırılmalarını talep etmiştir. Ancak, iki farklı savcının verdiği bu iki farklı mütalaa arasında herhangi bir önlem alınmaksızın geçen sürenin ardından, sanıklar hakkında beraat kararı verilmiştir.
146. Eskişehir 2. Ceza Mahkemesi, “örgüt kurmak ve/veya bu örgüte üye olmak” suçlarından zamanaşımı sebebiyle davanın düşmesine karar vermiştir. Mahkeme ayrıca AİHM'nin *Gasyak ve diğerleri/Türkiye* kararında Abdülhakim Güven ve Adem Yakın hakkında değerlendirdiği olaylarla ilgili Şırnak Ağır Ceza Mahkemesi'nin 2005 yılında verdiği beraat kararı bulunması gerekçesiyle davanın bu yönünün reddine karar vermiştir. *Gasyak ve diğerleri/Türkiye* kararında AİHM, “*mevcut dava konusu olaylarla ilgili, ilk olarak, başvuru sahiplerinin ve görgü tanıklarının, jandarmaların yakınlarının kaçırılması ve öldürülmesine dahil olduklarına ilişkin yineledikleri ifadelerine rağmen, dava dosyasında arama noktasında veya yakınlardaki Bozalan Köyü Jandarma Karakolu'nda görevli personelin kimliklerini tespit etme ve onları sorgulama girişiminde bulunulduğunu gösteren bilgiler mevcut değildir. Ulusal makamların, güvenlik güçlerinin öldürmeye dahil oldukları ihtimaline ehemmiyet vermemeleri, ilk derece mahkemesinin vardığı sonuçtan da anlaşılmaktadır. [...] mevcut dava koşullarında, ilk derece mahkemesinin iki sanığın katılımını sağlamamasının, etkili bir soruşturmanın gereklerine uygun olmadığı*”¹¹¹ ve Türkiye Hükümeti'nin, Sözleşme'nin 2. maddesini usul yönünden ihlal ettiği sonucuna varmıştır. Ayrıca, Türkiye Hükümeti'nin başvuru sahiplerinin taleplerini makul sürede bildirmemiş olmalarına dair iddiasına dair AİHM, “*özellikle savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar bağlamında, failerin yargılanması ve mahkum edilmesi sağlanırken kamu yararının gözetilmesi nedeniyle cinayetlerin soruşturulması yönünde, olayların gerçekleşmesinden yıllar sonra ortaya çıkan yükümlülük olasılığı hususunda aşırı derecede kuralcı olmak için gerekçe bulunmadığını*”¹¹² yinelemiştir.
147. Ancak, Eskişehir 2. Ağır Ceza Mahkemesi bir yandan sanıkların delil yetersizliğinden cinayet suçundan beraatına, diğer yandan davanın önemli tanıklarından biri hakkında aleyhine yalancı tanıklık ettiği iddiasıyla yapılan suç duyurusuna dayanarak dava açılmasına karar vermiştir. AİHM tarafından *Gasyak ve diğerleri/Türkiye* kararında incelenen olaylarda tespit edilen

¹¹¹ *Gasyak ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No: 27872/03, AİHM (13 Ekim 2009), para. 77.

¹¹² A.g.e., para. 64.

soruşturmaya dair eksiklikler ve söz konusu suçların insanlığa karşı suçlar bağlamında ele alınması gerekliliği ise yargı organlarınca dikkate alınmamıştır.

3.3. Hukuki Tazmin Yolları

148. AİHM, *Bozkar ve diğerleri/Türkiye* kararında, “ulusal makamların, kişilerin kayboluşuna yönelik etkili bir soruşturma yapma yükümlülüğü altında olduğunu” belirtmiş ve ilgili olayda, “Sözleşme’nin 2. maddesinin öngördüğü soruşturma yürütme yükümlülüğünden daha geniş bir soruşturma yapılmasını gerektiren Sözleşme’nin 13. maddesine uygun olarak etkili bir soruşturmanın yürütülmediğini”¹¹³ belirtmiştir. AİHM, “bu nedenle, başvuruçuların, akrabalarının kayboluşu açısından etkili bir iç hukuk yolundan mahrum bırakıldıklarına ve böylece tazminat talep etmek de dâhil olmak üzere, tasarruflarında bulunan diğer mevcut iç hukuk yollarına erişimden de mahrum bırakıldıklarına”¹¹⁴ karar vermiştir.
149. 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun 2004 yılında yürürlüğe girmiş ve 2006 yılında kabul edilen 5442 sayılı kanun ile yürürlük süresi 3 Ocak 2007 tarihine dek uzatılmıştır.¹¹⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün 2006 yılında yayınladığı rapora göre, AİHM’nin *İçyer/Türkiye* kararı sonrası, devlet tarafından önerilen tazminat miktarları belirgin derecede düşmüş ve yine karar sonrası 5233 sayılı Kanun’un ve ilgili Yönetmelik’in uygulaması bariz şekilde kötüleşmiştir.¹¹⁶ Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı’nın (TOHAV) 2009 tarihli raporunda ise, ispat külfetinin yerinden edilen kişilere yüklenmesi, 5233 sayılı Kanun’un ve ilgili Yönetmelik’in dar kapsamı, Hasar Tespit Komisyonu’nun bağımsız olmayışı ve kararlarına karşı itiraz yollarının kapalı olması eleştirilmiştir.¹¹⁷
150. 5233 sayılı Kanun’un eksiklikleri ve başvuruçuların iç hukukta tazminat elde etmesine olanak vermeyen yetersiz soruşturmalar göz önüne alındığında, Türkiye yetkililerinin mağdur yakınlarına tazmin sağlamadığı anlaşılmaktadır. Türkiye’de devlet görevlilerinin 1990’lı yıllarda işledikleri ağır insan hakları ihlallerinin mağdurlarına tazmin sağlanamamasının temel sebebi, Türkiye Hükümeti’nin kendi görevlilerinin sorumluluğunu ve kaybedilen kişilerin yakınlarının mağduriyetini ısrarlı bir şekilde inkar etmesidir. Duruşmalarda yeterli niteliklere sahip tercümanların bulundurulmamasından, nakledilen davaların duruşmalarına katılmak için mağdur yakınlarının yaptıkları masrafların karşılanmamasına kadar bir dizi etkenin yanı sıra yargı ve parlamento da dahil olmak üzere, tüm ilgili devlet kurumlarının bu inkarı sürdürmesi, mağdurların adalete erişim hakkını ciddi biçimde zedelemektedir.

3.4. Sonuç

151. Hukuk dışı, kısa yoldan ya da keyfi infazlar konusunda BM Özel Raportörü Christof Heyns’in 2015 Türkiye raporunda değindiği üzere, soruşturmaların etkisizliği ve yasal süreçlerin uzunluğu sebebiyle, “cezasızlıkla mücadele Türkiye’de hala zorlu bir iş olmaya devam

¹¹³ *Bozkar ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 24589/04, AİHM (26 Şubat 2013), para. 80.

¹¹⁴ *Bozkar ve diğerleri/Türkiye*, Başvuru No. 24589/04, AİHM (26 Şubat 2013), para. 80.

¹¹⁵ Türkiye: 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun, 17 Temmuz 2004, bkz. <<http://www.refworld.org/docid/447c781a4.html>>(son ziyaret Haziran 2018)

¹¹⁶ HRW, “Tazminat Yasası’nın, yerinden edilmiş insanlara adil olmayan, kısıtlı ve tutarsız olarak uygulanması hakkında, Türk İçişleri Bakanlığı’na Memorandum”, bkz. <<http://pantheon.hrw.org/legacy/turkish/backgrounder/2006/turkey1206/>>(son ziyaret Haziran 2018).

¹¹⁷ Toplum ve Hukuk araştırmaları Vakfı (TOHAV), “5233 sayılı Kanun’un ve ilgili Yönetmelik’in Uygulaması”, 2009.

etmektedir.”¹¹⁸ Avrupa Komisyonu’nun da 2015 yılı Türkiye raporunda belirttiği gibi, “Güvenlik ve kolluk görevlileri veya PKK terör örgütü tarafından yapıldığı iddiasıyla geçmişte açılan hukuk dışı infaz davalarına ilişkin soruşturmaların eksiksiz ve bağımsız bir şekilde yürütülmesi de dâhil, kayıp şahıslar meselesini ele alan kapsamlı bir plan bulunmamaktadır. Güneydoğuda rastlanılan toplu mezarlar yeterince soruşturulmamıştır. BM Özel Raportörü’nün hukuk dışı, kısa yoldan veya keyfi infazlar konusunda kovuşturma yapılmasına yönelik tavsiyelerine uyulmamıştır. 1990’lara uzanan kayıp şahıslar ve hukuk dışı infazlara yönelik zamanaşımı süresi halen yürürlüktedir. 2014 ve 2015 yılında bazı vakalar zamanaşımı nedeniyle düşmüştür. Geçmişteki suçlara ilişkin sadece 12 dava devam etmiştir. Türkiye, Zorla Kaybedilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme’yi ve Roma Statüsü’nü onaylaması gerektiğini dikkate almalıdır.”¹¹⁹

152. Bu raporda değinilen soruşturma ve kovuşturma süreçleri, AİHM kararları tarafından belirlenen soruşturmalara dair ana kusurların, bu kararları takip eden yargısal süreç boyunca sürdürüldüğünü ve bu kusurların Türkiye’de yargının genel ve sistemik sorunları olarak kalmaya devam ettiğini, mağdurların ve toplumun hakikati bilmesini imkansız kıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye’de, ne yazık ki ne yargı ne de yürütme organları, hakikatin ortaya çıkarılması ve ikrarı, geçmişte yaşanan ağır insan hakları ihlallerinin hangi şartlarda gerçekleştiğinin aydınlatılması, sivillere karşı gerçekleştirilen bu ağır insan hakları ihlallerinde devlet görevlilerinin dahli ve sorumluluğunun kabulü ve mağdurlara tazmin ve telafi sağlamak konularında bugüne dek gerçek bir adım atmamıştır.

Soruşturmaların Etkisizliğiyle İlgili Öneriler

A. AİHM’nin neredeyse ilgili tüm kararlarında, özellikle de yapılan tüm araştırmalara rağmen şüphelilerin kimliği tespit edilemediği için ya da zamanaşımı süresi dolduğundan takipsizlik kararı verilen dosyalarla ilgili davalarda, etkili soruşturma ve hesap verebilirliğin eksikliği sebebiyle Sözleşmenin 2. maddesinin usul bakımından ihlalini tespit ettiğini göz önünde bulundurarak, AİHM kararlarının icrasının denetlenme sürecinde aşağıdaki konulara Türkiye’nin net cevaplar vermesi sağlanmalıdır:

- Soruşturmalara suçlanan güvenlik güçlerinin dahil edilip edilmediği;
- Soruşturmayı yürüten yetkililerin olası şüphelileri tespit etmek için yeni işlem yapıp yapmadıkları;
- Soruşturmayı yürüten yetkililerin ihlali gerçekleştirdiği iddia edilenlerle ilgisi bulunan faaliyet biriminden arşiv kayıtlarını isteyip istemediği;
- Soruşturmayı yürüten yetkililerin ihlali gerçekleştirdiği iddia edilenlerle ilgisi bulunan faaliyet biriminden elde edilen arşiv kayıtlarını olası şüphelileri tespit etmek için kullanıp kullanmadıkları;
- Soruşturmayı yürüten yetkililerin talep edilen bilgi ve belgeler kendilerine iletilmediği zaman bu konuda işlem yapıp yapmadıkları;

¹¹⁸ Hukuk dışı, kısa yoldan ya da keyfi infazlar konusunda BM Özel Raportörü Christof Heyns’in 2015 Türkiye raporu, 6 Mayıs 2015, A/HRC/29/37/Add.4.

¹¹⁹ Avrupa Komisyonu, 2015 Türkiye Raporu, Komisyon tarafından Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi ve Bölgeler Komisyonuna sunulan Bildirim, Brüksel, 10.11.2015, SWD(2015) 216 son, s. 25.

- Soruşturmayı yürüten yetkililerin otopsi raporları, balistik incelemeleri ve suç mahallindeki incelemeler gibi, uzman araştırmalarına başvurup başvurmadıkları, eğer bu uzman görüşlerine başvurulduysa olası şüphelilerin tespit edilmesi için bu bilgilerin kullanılıp kullanılmadığı;
- Soruşturmayı yürüten yetkililerin farklı yargı organları ve/veya yargı organları ile yürütme organları arasında kurumlar arası işbirliği sağlamak için gereken adımları atıp atmadıkları;
- Soruşturmayı yürüten yetkililerin yasama komisyonlarınca hazırlanan rapor ve incelemeleri dikkate alıp almadıkları;
- Soruşturmayı gerçekleştiren yetkililere zamanaşımı kurallarına dair herhangi bir hukuki yönerge verilip verilmediği verildiyse bunun nasıl bir yönlendirme olduğu.

Etkili Bir İç Hukuk Yolu Bulunmayışıyla İlgili Öneriler

B. AİHM'nin neredeyse ilgili tüm kararlarında, etkili bir iç hukuk yolunun eksikliği sebebiyle Sözleşmenin 13. maddesinin ihlalini tespit ettiğini göz önünde bulundurarak, AİHM kararlarının icrasının denetlenme sürecinde aşağıdaki konulara Türkiye'nin net cevaplar vermesi sağlanmalıdır:

- *Aksoy, Batı ve diğerleri, Erdoğan ve diğerleri ve Kasa* grupları kapsamındaki kararlarda bahsi geçen olaylara dair devam eden soruşturmaların sayısı;
- Bu dört dava grubundaki kararlarda AİHM tarafından tespit edilen ihlallerden suçlanan ve ceza alan kaç devlet görevlisinin bulunduğu ve kaçının yaşam hakkı kapsamında cezalandırıldığı;
- İlgili AİHM kararı kesinleştiğinden beri yargı organları tarafından atılan atımların listesinin sunulup sunulamayacağı;
- Türkiyeli yetkililerin geçmişte yaşanan ağır insan hakları ihlallerinin mağdurlarına onarım ve giderim sağlamak için kapsamlı bir plan hazırlayıp hazırlamadıkları.

Zorla Kaybetme Suçuyla İlgili Öneriler

C. Zorla kaybetme suçunun ve bu suçun cezasız kalmasının ciddiyetinin bilinciyle, Türkiye devleti zorla kaybetmeye dair davalar ışığında aşağıda önerilen adımları öncelikle atmalıdır:

1. Ceza mevzuatında zorla kaybetmenin bir suç olarak yer almasını sağlamalı;
2. Ceza mevzuatında bu suçun sistematik ve/veya yaygın olarak işlenmesinin insanlığa karşı suç sayılmasını sağlamalı;
3. Bir zorla kaybetme fiilini işleyen ve/veya işlenmesine göz yuman, hiyerarşik olarak bu suçun işlenmesinde sorumluluğu bulunan ve/veya bulunmasına rağmen önlemek için gerekli tedbirleri almayan kişinin cezai sorumluluğunu sağlamalı;
4. Hürriyetinden yoksun kılma ile ilgili kanun yollarını geciktiren veya gizleyen veya olmayan bilgiler sunan ya da bilgi vermeyi reddeden kişinin cezalandırılmasını sağlamalı;

5. Bu suçta dair zamanaşımı kurallarının kaldırılmasını veya en azından suçun ciddiyetine ve devam eden karakterine uygun olacak şekilde düzenlenmesini sağlamalı;
6. Mağdurlara adalet, onarım (durumlarının düzeltilmesi, adil ve yeterli maddi ve manevi tazminat, onur ve saygınlıklarının iadesi, olayların yeniden gerçekleşmeyeceğine dair garanti verilmesi) tazminat, yakınlarının cenazelerinin iadesinin ve zorla kaybetme olayının cereyan ettiği koşulları, yapılan soruşturmanın ilerlemesini ve sonuçlarını ve kişinin akıbetini bilme hakkının, yani hakikat hakkının sağlanması;
7. Akıbeti ortaya çıkarılsın ya da çıkarılsın kaybedilen kişinin ve yakınlarının hukuki durumlarının mülkiyet hakkı, aile hukuku, sosyal güvenlik hukuku gibi alanlarda düzenlenmesinin sağlanması;
8. Faillerin statüsüne ve rütbesine bakılmaksızın yargılanmaları için idari izin sisteminin zorla kaybetme suçu için tamamen ortadan kaldırılmasının sağlanması;
9. Adli kolluk birimlerinin, personeli de ayrı olmak üzere, idari kolluk birimlerinden tamamen ayrı bir organ olmasının sağlanması;
10. Adalet Bakanlığı'nın zorla kaybetme, keyfi, hukuk dışı ve kısa yoldan infazlar da dahil olmak üzere ,yaşam hakkı ihlalleri ve bu ihlallere dair gerçekleştirilen yasal işlemler ile ilgili ayrıntılı, ulaşılabilir ve doğru verileri bildirmesinin sağlanması;
11. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yürütmenin etkisinden tamamen kurtarılarak bağımsız ve tarafsız olmasının ve hakimler ve savcıların özlük, disiplin ve tayin işlemlerinin Kurul'un yetkisine bırakılmasının sağlanması.

Ek 1 – İlgili AIHM kararları listesi

Ek 2 – İlgili iç hukuktaki davaların listesi

Ek 1 – İlgili AİHM kararları listesi

	Davanın Adı	Başvuru Numarası	Tarihi	İcrasının Denetlendiği Grup	Denetleme Usulü
1	<i>Kurt/Türkiye</i>	24276/94	25.05.1998	Aksoy Grubu	Standart
2	<i>Çakıcı/Türkiye</i>	23657/94	08.07.1999	Aksoy Grubu	Standart
3	<i>Mahmut Kaya/Türkiye</i>	22535/93	28.03.2000	Aksoy Grubu	Standart
4	<i>Ertak/Türkiye</i>	20764/92	09.05.2000	Aksoy Grubu	Standart
5	<i>Timurtaş/Türkiye</i>	23531/94	13.06.2000	Aksoy Grubu	Standart
6	<i>Taş/Türkiye</i>	24396/94	14.11.2000	Aksoy Grubu	Standart
7	<i>Çiçek/Türkiye</i>	25704/94	27.02.2001	Aksoy Grubu	Standart
8	<i>Şarlı/Türkiye</i>	24490/94	22.05.2001	Aksoy Grubu	Standart
9	<i>Akdeniz ve diğerleri/Türkiye</i>	23954/94	31.05.2001	Aksoy Grubu	Standart
10	<i>Avşar/Türkiye</i>	25657/94	10.07.2001	Aksoy Grubu	Standart
11	<i>İrfan Bilgin/Türkiye</i>	25659/94	17.07.2001	Aksoy Grubu	Standart
12	<i>Orhan/Türkiye</i>	25656/94	18.06.2002	Aksoy Grubu	Standart
13	<i>Tepe/Türkiye</i>	27244/95	09.05.2003	Aksoy Grubu	Standart
14	<i>İpek/Türkiye</i>	25760/94	17.02.2004	Aksoy Grubu	Standart
15	<i>Nuray Şen/Türkiye</i>	25354/94	30.03.2004	Aksoy Grubu	Standart
16	<i>Tahsin Acar/Türkiye</i>	26307/95	08.04.2004	Aksoy Grubu	Standart
17	<i>Tekdağ/Türkiye</i>	27699/95	14.06.2004	Aksoy Grubu	Standart
18	<i>Erkek/Türkiye</i>	28637/95	13.07.2004	Aksoy Grubu	Standart
19	<i>O./Türkiye</i>	28497/95	15.07.2004	Aksoy Grubu	Standart
20	<i>İkincisoy/Türkiye</i>	26144/95	27.07.2004	Aksoy Grubu	Standart
21	<i>Seyhan/Türkiye</i>	33384/96	02.11.2004	Aksoy Grubu	Standart
22	<i>Türkoğlu/Türkiye</i>	34506/97	17.03.2005	Aksoy Grubu	Standart
23	<i>Süheyla Aydın/Türkiye</i>	25660/94	24.05.2005	Aksoy Grubu	Standart
24	<i>Akdeniz/Türkiye</i>	25165/94	31.05.2005	Aksoy Grubu	Standart
25	<i>Koku/Türkiye</i>	27305/95	31.05.2005	Aksoy Grubu	Standart
26	<i>Toğcu/Türkiye</i>	27601/95	31.05.2005	Aksoy Grubu	Standart
27	<i>Çelikbilek/Türkiye</i>	27693/95	31.05.2005	Aksoy Grubu	Standart
28	<i>Tanış ve diğerleri/Türkiye</i>	65899/01	02.08.2005	Aksoy Grubu	Standart
29	<i>Özgen ve diğerleri/Türkiye</i>	38607/97	20.09.2005	Aksoy Grubu	Standart
30	<i>Nesibe Haran/Türkiye</i>	28299/95	06.10.2005	Aksoy Grubu	Standart
31	<i>Mordeniz/Türkiye</i>	49160/99	10.01.2006	Aksoy Grubu	Standart
32	<i>Şeker/Türkiye</i>	52390/99	21.02.2006	Aksoy Grubu	Standart
33	<i>Aydın Eren ve diğerleri/Türkiye</i>	57778/00	21.02.2006	Aksoy Grubu	Standart
34	<i>Kavak/Türkiye</i>	53489/99	06.07.2006	Aksoy Grubu	Standart
35	<i>Diril/Türkiye</i>	68188/01	19.10.2006	Aksoy Grubu	Standart
36	<i>Kaya ve diğerleri/Türkiye</i>	4451/02	24.10.2006	Aksoy Grubu	Standart
37	<i>Yazıcı/Türkiye</i>	48884/99	05.12.2006	Aksoy Grubu	Standart
38	<i>Üçak ve diğerleri/Türkiye</i>	75527/01, 11837/02	27.04.2007	Aksoy Grubu	Standart

39	<i>Canan/Türkiye</i>	39436/98	26.06.2007	Aksoy Grubu	Standart
40	<i>Enzile Özdemir/Türkiye</i>	54169/00	08.01.2008	Aksoy Grubu	Standart
41	<i>Osmanoğlu/Türkiye</i>	48804/99	24.01.2008	Aksoy Grubu	Standart
42	<i>Nehyet Günay ve diğerleri/Türkiye</i>	51210/99	21.10.2008	Aksoy Grubu	Standart
43	<i>Gasyak ve diğerleri/Türkiye</i>	27872/03	19.10.2009	Batı ve diğerleri Grubu	Geliştirilmiş
44	<i>Er ve diğerleri/Türkiye</i>	23016/04	31.10.2012	Batı ve diğerleri Grubu	Geliştirilmiş
45	<i>Nihayet Arıcı ve diğerleri/Türkiye</i>	24604/04, 16855/05	23.11.2012	Erdoğan ve diğerleri Grubu	Geliştirilmiş
46	<i>Bozkır ve diğerleri/Türkiye</i>	24589/04	26.02.2013	Erdoğan ve diğerleri Grubu	Geliştirilmiş
47	<i>Meryem Çelik ve diğerleri/Türkiye</i>	3598/03	16.04.2013	Erdoğan ve diğerleri Grubu	Geliştirilmiş
48	<i>Tekçi ve diğerleri/Türkiye</i>	13660/05	10.12.2013	Erdoğan ve diğerleri Grubu	Geliştirilmiş
49	<i>Cülaz ve diğerleri/Türkiye</i>	7524/06, 39046/10	15.04.2014	Kasa Grubu	Geliştirilmiş
50	<i>Kadri Budak/Türkiye</i>	44814/07	09.12.2014	Erdoğan ve diğerleri Grubu	Geliştirilmiş
51	<i>Sağy/Türkiye</i>	37715/11	27.01.2015	Erdoğan ve diğerleri Grubu	Geliştirilmiş

Ek 2 – İlgili iç hukuktaki davaların listesi

<i>Akdeniz ve diğerleri/Türkiye,</i> Başvuru No. 23954/94, AİHM (31 Mayıs 2001)	Davanın Adı	Yavuz Ertürk Davası
	Başlama Tarihi	24 Ekim 2013
	Sanıklar	Bolu 2. Komando Tugay Komutanı emekli Tuğgeneral Yavuz Ertürk
	Suçlamalar	Birden fazla kişiyi aynı sebeple öldürmek, halkı isyana ve birbirini öldürmeye teşvik, cürüm işlemek üzere teşekkül oluşturmak
	Sevk Maddeleri	Eski Türk Ceza Kanunu'nun 450/5., 149., 313. maddeleri
	Mağdurlar	Zorla kaybedilen Bahri Şimşek, Nesrettin Yerlikaya, Turan Demir, Ümit Taş, Celal Aziz Aydoğdu, Abdo Yamuk, Mehmet Şerif Avar, Behçet Tutuş, Mehmet Salih Akdeniz, Mehmet Şah Atala ve Hasan Avar isimli 11 kişi
	Suç Tarihi ve Yeri	9 Ekim 1993, Diyarbakır ilinin Kulp ilçesine bağlı Alaca köyü
	Yetkili Mahkeme	Ankara 7. Ağır Ceza Mahkemesi

<i>Seyhan/Türkiye,</i> Başvuru No. 33384/96, AİHM (2 Kasım 2004)	Davanın Adı	Dargeçit Davası
	Başlama Tarihi	30 Ekim 2014
	Sanıklar	Dönemin Mardin Jandarma Komutanı Hurşit İmren, Dargeçit Jandarma Komutanı Mehmet Tire, Jandarma Karakol Komutanı Mahmut Yılmaz, Jandarma Karakol Komutan Yardımcısı Haydar Topçam ve Jandarma Karakolunda şoför olarak görevli Kerim Şahin
	Suçlamalar	Taammüden öldürme
	Sevk Maddeleri	Eski Türk Ceza Kanunu'nun 450/4. maddesi
	Mağdurlar	Biri uzman çavuş üçü çocuk, Bilal Batırır, Süleyman Seyhan, Nedim Akyön, Mehmet Emin Aslan, Seyhan Doğan, Davut Altınkaynak, Abdurrahman Olcay, Abdurrahman Coşkun isimli 8 kişinin zorla kaybedilmesi

Suç Tarihi ve Yeri	30 Ekim 1995 ila 3 Kasım 1995, Mardin ilinin Dargeçit ilçesi
Yetkili Mahkeme	Adıyaman Ağır Ceza Mahkemesi

<i>Çelikbilek/Türkiye,</i> Başvuru No. 27693/95, AİHM (31 May 2005)	Davanın Adı	JITEM Davası
	Başlama Tarihi	24 Eylül 2008
	Sanıklar	Mahmut Yıldırım (Yeşil), Abdülkadir Aygan (Aziz Turan), Muhsin Gül, Fethi Çetin (Fırat Can Eren), Faysal Şanlı, Hayrettin Toka, Hüseyin Tilki (Hüseyin Eren), Ali Ozansoy (Ahmet Turan Altaylı), Adil Timurtaş, Recep Tiril (Recep Erkal), Kemal Emlük (Erhan Berrak), Saniye Emlük (Emel Berrak), İbrahim Babat (Hacı Hasan), Mehmet Zahit Karadeniz, Lokman Gündüz ve Yüksel Uğur.
	Suçlamalar	Suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, birden fazla kişiyi öldürmek
	Sevk Maddeleri	Eski Türk Ceza Kanunu'nun 450/5. ve 313. maddeleri
	Mağdurlar	Harbi Arman, Lokman Zuğurlu, Zana Zuğurlu, Servet Aslan, Şahabettin Latifeci, Ahmet Ceylan, Mehmet Sıddık Etyemez, Abdulkadir Çelikbilek, Hasan Caner, Hasan Utanç, Tahsin Sevim, Mehmet Mehdi Kaydu isimli zorla kaybedilen ya da hukuk dışı infaz edilen 12kişi
	Suç Tarihi ve Yeri	1992-1996 yılları arası, Diyarbakır
	Yetkili Mahkeme	Ankara 6. Ağır Ceza Mahkemesi

Davanın Adı	Temizöz ve diğerleri Davası
Başlama Tarihi	11 Eylül 2009

<i>Gasyak ve diğerleri/Türkiye,</i> Başvuru No.7872/03, AİHM (13 Ekim 2009)	Sanıklar	Dönemin Cizre İlçe Jandarma Komutanı olan Cemal Temizöz, Kamil Atağ, Kukel Atağ, Temer Atağ, Adem Yakin, Abdulhakim Güven, Hıdır Altuğ ve Burhanettin Kıyak
	Suçlamalar	Cürüm işlemek için teşekkül oluşturmak ve bu teşekküle katılarak mensubu olmak, insan öldürmeye azmettirmek ve insan öldürmek
	Sevk Maddeleri	Eski Türk Ceza 450/4-5. ve 313/2-3-4 . maddeleri
	Mağdurlar	Ramazan Elçi, Ramazan Uykur, Abdullah Efelti, İbrahim Adak, Mehmet Gürri Özer, İbrahim Danış, Abdurrahman Afşar, Abdurrahman Akyol, İhsan Arslan, Beşir Bayar, Abdurrezzak Binzet, İzzet Padır, Abdullah Özdemir, Mustafa Aydın, Süleyman Gasyak, Abdülaziz Gasyak, Ömer Candoruk ve Yakya Akman isimli zorla kaybedilen veya hukuk dışı ya da keyfi infaz edilen 21 sivil
	Suç Tarihi ve Yeri	1993-1995 yılları arası, Şırnak ilinin Cizre ilçesi
	Yetkili Mahkeme	Eskişehir 1. Ağır Ceza Mahkemesi
	İlk Derece Mahkemesi Kararı	Yeterli delil bulunmadığı gerekçesiyle sanıkların beraati

<i>Tekçi ve diğerleri/Türkiye,</i> Başvuru No. 13660/05, AİHM	Davanın Adı	Nezir Tekçi Davası
	Başlama Tarihi	4 Mayıs 2011
	Sanıklar	Emekli Albay Ali Osman Akın ile Yarbay Kemal Alkan
	Suçlamalar	Canavarca bir his sevki ile veya işkence ve tazip ile kasten öldürme
	Sevk Maddeleri	Eski Türk Ceza Kanunu'nun 450/3. maddesi
	Mağdurlar	Zorla kaybedilen Nezir Tekçi

(10 Aralık 2013)	Suç Tarihi ve Yeri	1995 yılının Nisan ayı, Hakkari'nin Yüksekova ilçesine bağlı Yukarı Ölçek mezarası
	Yetkili Mahkeme	Eskişehir 1. Ağır Ceza Mahkemesi
	İlk Derece Mahkemesi Kararı	Yeterli delil bulunmadığı gerekçesiyle sanıkların beraati

<i>Cülaz ve diğerleri/Türkiye,</i> Başvuru No. 7524/06, 39046/10, AİHM (15 Nisan 2014)	Davanın Adı	Mete Sayar Davası
	Başlama Tarihi	5 Kasım 2013
	Sanıklar	Dönemin 23. Jandarma Sınır Tugay Komutanı Mete Sayar, Görümlü 1. Mekanize Piyade Tabur Komutanı emekli Albay Hasan Basri Vural, 3. Bölük Tim Komutanı Üsteğmen İbrahim Kırac, Yüzbaşı Murat Ali Yıldız, Kayseri Hava İndirme Tugayına bağlı Teğmen Serdar Tekin ve 2. Komando Tabur Komutanlığı'ndan Tansel Erok
	Suçlamalar	Birden fazla kişiyi öldürmek
	Sevk Maddeleri	Eski Türk Ceza Kanunu'nun 450/5. maddesi
	Mağdurlar	Şemdin Cülaz, İbrahim Akıl, Mehmet Salih Demirhan, Halit Özdemir, Hamdo Şimşek and Hükmet Şimşek isimli zorla kaybedilen 6 kişi
	Suç Tarihi ve Yeri	14 Haziran 1993, Şırnak iline bağlı Görümlü köyü
	Yetkili Mahkeme	Ankara 9. Ağır Ceza Mahkemesi
İlk Derece Mahkemesi Kararı	Yeterli delil bulunmadığı gerekçesiyle sanıkların beraati	